СПИСАНИЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧЕХИЯ

Българи

БРОЙ 5-6 | 2016 ЦЕНА – 60 Kč

Теодосий Спасов в Прага

Един вековен юбилей

Деветте ада в Бепу

Объркано коледно време

Затворническата съдба на Никола Танев

Бащин орех

Иван Мърквичка

Broi 5-6 2016 v6.indd 1 11.01.17 22:26

Съботно-неделно училище „Възраждане“

Най-добрият Дядо Коледа дойде в Прага

Снимки: Здравка Славова

Скъпи читатели,

Българските културни, образователни и медийни мероприятия в Чехия през 2016 г. бяха многообразни. През месец май БТА събра в Прага журналисти от цял свят на Дванадесетата световна среща на българските медии. Българският културен институт заедно с Посолството на Република България в Прага организираха две големи събития - Осмият фестивал на българското кино през февруари и изложбата „Иван Мърквичка – българският чех“ - през ноември.
Танцов състав „Пирин“ проведе в Бърно станалия вече традиционен Семинар за български народни танци, който отново събра през ноември любителите на българския фолклор.
Незабравим за българската общност в Прага ще остане концертът на Трио Спасов, организиран от сдружение „Възраждане“ през декември по случай 15-годишния юбилей на дружеството. Залата на Рок Кафе се оказа тясна, за да побере всички, които желаеха да се докоснат до магията на българската музика. „Възраждане“ отново събра и любителите на класическата музика в Суковата зала на Рудолфинума на традиционния Коледен концерт, в който редовно участват млади изпълнители от българската общност.
100-годишнината от създаването на специалността Българистика в Карловия университет бе отбелязана с конференция, посветена на вековната история на Лектората по български език и литература. В нея участваха българисти, бохемисти, историци и етнографи от Чехия и България.
В настоящия брой се постарахме да отразим повечето от проведените през ноември и декември събития на българите в Чехия. Не сме забравили и празниците в училищата – тези огнища на българщината, които пазят вечно жив българския дух и език.
Два клубни проекта ни връщат към концертите на сдружение „Възраждане“, организирани преди повече от десет години.
Ще се разходим из дворцови комплекси, дефилета и геотермални извори в Австрия, България и Южна Япония и ще се освежим с чаша зелен чай. Интервюто с Теодосий Спасов ни приближава, макар и за малко, до светоусещането на големия музикант.
За нелеката съдба на именития български живописец Никола Танев е студията на проф. Димитър Аврамов. Ще се докоснем и до света на писателите Бойка Асиова и Боян Ангелов, както и на художника Иван Мърквичка; ще си спомним за артиста Георги Георгиев-Гец и за певеца Бисер Киров; ще научим интересна история от живота на съдията Иван Вазов и накрая ще попаднем в обърканото коледно време.
Ето че дойде краят и на 2016 година. Година, изпълнена с тежки международни конфликти, голям наплив от емигранти; преврати и кървави терористични атаки, които погубиха живота на невинни хора. Нека Новата 2017 г. да е по-лека и да донесе повече разум на човечеството!
На всички читатели на списание „Българи“ желая здраве и много щастливи мигове!
Благодаря ви, че сте с нас!

Мария Захариева

Съдържание:

Българската общност 4-11
Теодосий Спасов в Прага / Най-добрият Дядо Коледа / Коледен концерт в Рудолфинум / Коледа в училище / Микулаш зарадва децата в Острава / „Пирин“ и Яношиков дукат / Със от България в центъра на Европа

Пътешествия и разходки 12-18
Разходка из парка на Шьонбрун / Деветте ада в Бепу / По Искърското дефиле

Интересно 19-22
Съдията Иван Вазов и кучето, което понесе цялата строгост на закона

In Memoriam 23
Бисер Киров

Българо-чешки връзки 24-30
Един вековен юбилей / Два клубни проекта / Петър Станчик разкрива потайностите на Прага

Накратко 31

Култура 32-56
Теодосий Спасов: Опровергавам тезата за деветата дупка на кавала / Объркано коледно време / „Села и туризъм – посоки за пътешествия из България“ / Затворническата съдба на Никола Танев/ Бащин орех / Всеки българин носи България в сърцето си

Годишнини 55-59
Иван Мърквичка – чехът, който бе по-българин от много българи / Възпоменание за Гец

1001 билки и рецепти 60-61
Зеленият еликсир

На корицата: Теодосий Спасов в Прага, 5.12.2016 г. Снимка - Здравка Славова.

Именитият музикант Теодосий Спасов в Прага

Теодосий Спасов, Пейо Пеев и Християн Цвятков на концерта в Рок Кафе, 5.12.2016 г.

Снимка: Здравка Славова

5.12.2016 година. Рок кафе, Прага. Празнична зимна вечер. Препълнена зала от нетърпеливи сънародници, очакващи с трепет да зърнат своя идол – световно-известния музикант , обаятелния Теодосий Спасов.

Спонтанни аплодисменти. Публиката - на крака. На сцената излизат невероятните музиканти от Трио Теодосий Спасов.
Празничният концерт е организиран от сдружение „Възраждане" по случай 15 –годишнината от неговото създаване и в рамките на Дните на българската култура. Той се осъществява, благодарение на подкрепата на Министерството на културата на Чешката република, на община Прага и Българското посолство в Прага – развълнувано обявява г-жа Мария Захариева, председател на сдружение „Възраждане", и предоставя думата на Негово превъзходителство г-н Лъчезар Петков, посланик на Република България в Чешката република, който открива концерта.
Г-жа Захариева представя скъпите гости – „Теодосий Спасов – „кавалджията на планетата", Пейо Пеев – един от най-добрите гъдулари в България и младия, много надежден музикант Християн Цвятков".
И думите вече са излишни...Завладяват те меките звуци на кавала, притаяваш дъх и се пренасяш в необятния магнетичен свят на Теодосий....
Бързо и леко заиграват неуморните пръсти, невероятните тонове се менят в пъстра гама от игриви ритми, познати вариации, шеговити музикални закачки, енергични импровизации, които изпълват душата, пренасят в чуден, необятен свят. Уникалният му стил на свирене е необикновен синтез между фолклор, джаз и класическа музика, интересна смесица между традиционно и модерно. И всичко това те връхлита с такава завладяваща сила и бясна страст, че ти не можеш да се опомниш, възприятията са ангажирани до краен предел, изненадата от изключителната метаморфоза на тонове, звуци, техника те очарова и ти оставаш подвластен на красотата и обаянието на тази необикновена музика.
Той владее до съвършенство кавала – „този на пръв поглед семпъл инструмент", като извлича от него по виртуозен начин най-съкровените мелодии. Впечатляваща е комуникацията му с публиката - музиката е в него, той живее с нея и я предава неусетно на слушателя, кавалът свири и разказва прекрасни истории, а талантливият музикант носи една специфична енергия, която владее емоциите и приковава дъха. Малцина изпълнители притежават магнетичното въздействие на Теодосий. Разнообразните изпълнения на вълшебното трио са подвластни на импровизации, които пълнят душата. Като в забавна игра прелитат звуци от кавала на Теодосий Спасов и гъдулката на Пейо Пеев, „припяват" с многообразната оцветеност на различни „гласове". И всичко това, съпроводено от съвременното звучене на китарата на Християн Цвятков.
Екзалтираната публика е очарована. Като в прекрасна симфония от различни стилове звучат „Женска ръченица", „Копаница", вариации на автентичен фолклор от Вардарска Македония. Впечатляват нежната мелодия от Истанбул „Нещо прекрасно", разтърсващата емоция на „Туй- то!" Теодосий не само свири, но и пее невероятно. Народните песни „Гано, Гано", „Тодоро, Тодорке", „Ден денувам", поднесени непосредствено, елегантно и красиво, стоплят сърцата на хората. Слушателите се наслаждават и на смайващите солови изпълнения на Пейо Пеев, майсторски преплетени с енергията от китарата на Християн Цвятков.
Публиката изпада в захлас и възхищение – истинско удоволствие за меломаните, неповторимо изживяване от досега с уникалния, особен свят на Теодосий Спасов.
На финала харизматичният кавалджия призовава запленената публика на кръшно българско право хоро, което се извива из цялата зала и показва, че магията на изкуството е непобедима.
Всички стават на крака и бурно аплодират!
Знаменателна вечер ! Страхотен концерт!
И се връщаш отново в реалността. Като че ли се събуждаш от прекрасен сън и не можеш да се опомниш. Стоиш притихнал, очарован, завладян от магнетизма на този божествен талант и запазваш в сърцето си една малка частица от България.
И ти се иска този триумф на красота от багри, звуци, тембри и ритми, тази виртуозна музикална игра, поднесена феноменално, никога да не свършват...

Снежана Тасковова

Broi 5-6 2016 v6.indd 4 11.01.17 22:26

Най-добрият Дядо Коледа дойде в Прага

Вълшебна Коледа за ученици и родители от Съботно-неделно училище „Възраждане“ с Дядо Коледа, който стихове реди и децата весели!

Дядо Коледа в училище „Възраждане“

Трескавата подготовка за посрещане на Дядо Коледа в училище „Възраждане“ започна още през ноември с репетиции на танци, стихове и с разучаване на коледни песни.
В началото на декември пристигнаха дряновите клонки чак от България. И ето че отворихме отново Коледната работилница, в която с голяма радост и с много фантазия се включиха децата и родителите. Сурвачките станаха приказни! Богато украсени с пуканки, разноцветни конци и вълна, кравайчета и сушени плодове. С тях заблестяха и очите на децата.
Коледната елха засия с красиви играчки, пъстри гирлянди и замига с разноцветните си лампички. На 18-ти декември всички се събрахме около елхата в празнично украсената зала на Дома на националните общности.
А дългоочакваният белобрад старец се беше залутал някъде из снежните преспи на Лапландия и трябваше дълго да го викаме с песен на уста и да звъним със звънчетата. Най-накрая Дядо Коледа пристигна със Снежанка и ни заразказва как е закъсал някъде по пътя. Шейната му отказала да работи, защото в Прага още няма сняг! Какво е правил, какво е струвал- не знаем, но за радост на децата беше успял да донесе няколко пълни чувала с подаръци. Специално за него и Снежанка учениците бяха подготвили коледна програма.
Първи на сцената излязоха коледарите и запяха песента „Гости сме ви коледари“.Техният водач Даниел Кралчев се провикна:
Добър вечер домакини!
Ний ви носим блага вест:
Светъл празник е настанал –
Коледа е днес!
После коледарите изпяха песните „Стани нине, господине“ и „ Ой, Коледо, мой Коледо“. Наричаха за здраве и щастие, и благославяха всички присъстващи.
След коледарите се появиха малките джуджета - децата от подготвителната група, които бяха подготвили кратка програма с коледни и новогодишни стихове. Джуджетата носеха чувалчета, пълни с много любов, радост, щастие и здраве, и ги подариха на Дядо Коледа.
Учениците от втори клас се бяха преобразили в ангели. Те прилетяха със запалени свещички в ръка и озариха лицата ни с вълшебството на Коледа. Красивият им небесен танц очарова всички. С него донесоха на ангелските си крила омиротворение пред настъпващата тиха и свята нощ! Изпълнението им завърши с Вазовата молитва.
Учениците от първи клас раздадоха на Дядо Коледа, Снежанка и на всички присъстващи коледни пожелания, а Даниел Кралчев от трети клас изпълни коледни песни на блок флейта.
Дойде време Дядо Коледа и Снежанка да отворят чувалите и да раздадат подаръците. Те бяха много, децата – също! Но имаше и друга изненада! След като прочетеше името на всяко дете, Дядо Коледа веднага съчиняваше по едно специално стихче и му го подаряваше. Децата сияеха! Най-добрият Дядо Коледа беше пристигнал при тях!
Но го чакаше дълъг път и трябваше вече да напуска безснежна Прага. Всички се струпаха около него и Снежанка за една коледна снимка. После нагостихме скъпите гости и след това ги изпратихме по живо, по здраво.
Благодарим на всички родители, които бяха отрупали празничната трапеза с много коледни специалитети!
Специално благодарим и на нашия спонсор г-н Красимир Борисов, който ни донесе български лакомства, за да се почувстваме поне за малко в нашата мила и скъпа България.
За истинския дух на коледната програма благодарим на учителките и на учениците !
Благодарим на златоустия и щедър Дядо Коледа и на вълшебната Снежанка!

Мария Захариева

Подаръци ще има за всички от сърце

Снимки: Здравка Славова

Broi 5-6 2016 v6.indd 5 11.01.17 22:26

Коледен концерт в Рудолфинум

Константин Ян, Филип Зайков, Клара Зайкова, Михаел Форщ, Лукаш Велемински

Наближава Коледа – най-красивият и светъл празник, времето на вълшебства и добри дела, времето на подаръците. В тези благословени дни невероятен предколеден подарък от гражданско сдружение „Възраждане" получиха почитателите на класическата музика.

Константин Ян

На 19 декември 2016 година се състоя коледният концерт , превърнал се в традиция, организиран от г-жа Мария Захариева, председател на сдружение „Възраждане", със съдействието на Министерството на културата на Чешката република и столична община – Прага. И тази година в Суковата зала на внушителния пражки Рудолфинум се събра отбрана публика, копнееща за едно вълнуващо пътешествие в света на музикалната култура.

Празничната програма включваше творби на Бах, Хендел, Бетховен, Белини, Верди, Пучини, Тости, Капуа, Римски-Корсаков, Хачатурян, Пиацола, поднесени с изключително майсторство и омагьосващо въздействие върху публиката от изпълнителите - талантливите млади музиканти Михаел Форщ, Константин Ян, Филип Зайков, Лукаш Велемински, Мартин Хоудек, утвърдените оперни певци Анна Иванова-Тодорова и Игор Ян, пианистите Светлана Янова и Павел Ворачек.

Публиката бе очарована от високото ниво на двете триа с лъчезарни музиканти Михаел Форщ, Клара Зайкова и Филип Зайков – прена-

Анна Иванова-Тодорова и Игор Ян

Broi 5-6 2016 v6.indd 6 11.01.17 22:26

сящи слушателите във вглъбената интелектуална музика на Бах и Михаел Форщ, Мартин Хоудек и Лукаш Велемински – разкриващи завладяващата патетика на Бетховен. Уникалните музикални способности на младия цигулар Михаел Форщ отново приковаха вниманието на зрителите, които бяха притаили дъх от красотата и изяществото на изпълненията му. Звукът от неговата цигулка се лееше с лекота и създаваше усещането, че съвършеното свирене на този инструмент е най-естественото нещо на света, а такава техника може да покаже само един надежден цигулар.

Пълната тишина по време на изпълненията се редуваше с бурните аплодисменти. Публиката оцени високо прекрасните и изваяни изпълнения на Клара и Филип Зайкови, таланта на Константин Ян. Истинско удоволствие и наслада за слушателите бяха артистичните изпълнения на сопраното Анна Иванова-Тодорова и чудесния драматичен тенор Игор Ян. С изключителното си сценично присъствие и красиви гласове те омаяха любителите на оперното изкуство, които замираха от удивление и възторг. На финала прозвуча дуета и искрящата „Наздравица" от първо действие на операта „Травиата" от Верди, които направиха края на този паметен концерт забележителен.

Публиката, станала на крака, аплодира нестихващо талантливите музиканти.

Коледният концерт се превърна в разкошен празник на музиката, носещ много радост и вулкан от емоции. Тази вечер меломаните се докоснаха до красотата и хармонията на музикалното изкуство, което е с необятни възможности, зарежда хората с положителна енергия, вдъхновява, вълнува, прави ги щастливи. В навечерието на Коледа това бе едно по-особено изживяване в друг, извисен свят, поднесено с много талант, очарование и обич!

Снежана Тасковова

Филип Зайков

Михаел Форщ и Клара Зайкова

Светлана Янова и Игор Ян

Снимки: Здравка Славова

Broi 5-6 2016 v6.indd 7
11.01.17 22:26

Коледа в училище

Коледен базар - ученици от 12-ти клас - Стефан, Вики, Кристин, Даниела, Реджеб, г-жа Снежана Тасковова и Тошко.

Коледа е най-красивият християнски празник, символ на Новата надежда, на раждането, началото на нов живот.
Коледа е времето на добрите пожелания, на веселия звън на камбаните и песните край елхата. Коледа носи усещането за нещо свидно и мило, за семеен уют и тържественост, когато целият свят грее с милиони светлинки и многоцветни сияния. Коледа е топлината на чувството, че си специален и обичан. Коледа е време на подаръците. Времето, когато даряваш обич и получаваш обич! Всичко това е част от нашата Коледа, част от детството и от живота ни, част от вълшебството на празничната нощ, която посрещаме всяка година.
19 декември 2016 година. Жизнерадостно настроение цари в БСУ „Д-р П. Берон", гр. Прага. Цялото училище блести в своята празнична премяна, класните стаи са украсени ; елхата грее, отрупана с гирлянди, свещички, бляскави играчки.
Обхванати от сиянието на този най-светъл празник, сърцата се изпълват с топлина , засилва се желанието за благотворителност и доброта – кауза, която обединява ученици, учители и родители чрез традиционния коледен базар. И тази година „щандовете"на всички класове са отрупани с интересни сувенири, всевъзможни домашно приготвени лакомства, коледни картички, сурвачки, свещници. Събраните средства се дарят за благородната инициатива „Българската Коледа".
Коледната магия е завладяла всички, празничната атмосфера се пренася в пищно украсената зала, където публиката е в очакване на коледното тържество.
Гости на училищния празник са Негово превъзходителство, г-н Лъчезар Петков, посланик на Република България в Чешката република; г-жа Галя Димитрова, завеждащ консулска служба в Посолството, г-н К.Беровски – председател на БКПО, г-жа К. Илиева – гл. редактор на сп."Роден глас", родители, приятели на училището.
Директорът на училището – г-жаТаня Борисова, поздравява присъстващите в навечерието на най-светлия и обичан празник и им пожелава здраве, много усмивки и щастливи мигове!
Поднася коледния поздравителен адрес до училището, изпратен от Министъра на образованието, младежта и спорта на Чешката република, г-жа Катержина Валахова.
Своето приветствие по случай най-прекрасния празник отправя и г-н Л.Петков, посланик на Р България.
Г-жа Борисова обявява победителите от конкурса за най-красива снежинка. Наградените ученици са Антония от 3-ти клас, Александър и Веско от 8-ми клас, Виктория от 4-ти клас. Поощрителните награди са за Радолина и Дария от 4-ти клас, Соня и Боряна от 2-ри клас.
Водещите Мирослав и Цветан обявяват началото на празничната програма „Сам вкъщи в Прага – Коледата

Празничното коледно тържество

Снимки: Екатерина Георгиева

Broi 5-6 2016 v6.indd 8 11.01.17 22:26

невъзможна". Група от талантливи деца, подготвени от г-жа Милка Кралчева, представят весела коледна пиеса, отразяваща ежедневието в училище и „генералната репетиция" за коледното тържество. Наситен с много разнообразни изпълнения е този празничен поздрав – нежният танц на „снежинките" Елена и Ема предизвиква бурните аплодисменти на публиката, коледната песен на чаровните деца от 2-ри и 3-ти клас носи много настроение и положителни емоции; пристигат и коледарите със своите наричания за здраве и плодородие; децата с изненада посрещат Дядо Коледа(Александър Кръстенов). на тротинетка.
Кулминация на изпълненията е въхренят танц на момичетата от група "Forever", който взривява публиката. Участниците в пиесата се представят с оригинални костюми и завидни артистични умения. И всичко това на фона на автентичен коледен декор, творчески пресъздаден от г-жа Луиза Станева. Празникът се превръща в неповторимо преживяване, изпълващо душите с радостно тържество.
А светът тръпне в очакване на чудото и вълшебството на Коледната нощ! Безброй детски очи са вперили поглед в безкрайната небесна шир, очаквайки светлата диря и приказния звън на коледната шейна.
С тих благослов и надежда за по-добри дни нека да носим коледния дух в сърцата си!
Той ще ни стопля и в най-мразовитите дни и нощи, а коледното вълшебство ще бъде във всеки от нас и ще ни прави истински щастливи. Да съхраним магията на Коледната нощ, защото тя е Любовта, която остава завинаги!

Снежана Тасковова

Дядо Коледа посети Неделното училище в Бърно

Тази година дядо Коледа посети и неделното училище в град Бърно, Чехия на 4 декември. Децата го посрещнаха с български песнички, затанцуваха ръченица и хоро. Сръчните майки бяха подготвили празничната трапеза, пълна със кулинарни изкушения. Не липсваше дори и коледна работилница, където децата си направиха играчки за елхата от хартия и коледни борови шишарки. Коледното парти завърши със празнична дискотека.
Още в началото на декември усетихме духа на Коледната атмосфера. Благодаря на всички участници! Искам да пожелая на всички здраве, много късмет, вяра и топлина в душите през цялата година!

Обичайте се и бъдете много щастливи!

Галя Георгиева

Снимки: архив на Неделно училище - Бърно

Микулаш зарадва децата в Острава

Среща с Микулаш, Дявола и Ангела в Българския клуб в Острава

И тази година чешкият Микулаш не пропусна да посети своите най-малки приятели в Българския културно-просветен клуб в Острава. Традицията е подета преди много години от ръководството на клуба и е станала истински ритуал. Децата знаят, че ще бъдат възнаградени за добротата и послушанието си през годината. Те от своя страна не останаха длъжни и представиха с развълнувани гласчета пред гостите и родителите си своите дълго подготвяни стихотворения и песнички, както на български, така и на чешки език. За положения труд бяха наградени с малки подаръчета, пълни с много лакомства.
За истинския празник се погрижи забавна формация. Тя забавлява присъстващите с много интересни игри, които изискваха творчество и бързина от страна на най-малките членове на Българския културно-просветен клуб в Острава.

Артисти забавляват децата

С Микулаш бяха и неговите верни спътници – ангелът и дяволът. Те изпълниха празничния ден с приказна атмосфера и с много емоции.

Минка Атанасова

Снимки: Минка Атанасова

Broi 5-6 2016 v6.indd 9
11.01.17 22:27

„Пирин“ на Яношиков дукат

Кръшно българско хоро на моравската поляна

В северна Моравия в дебрите на планината Бескиди се намира китното градче Рожнов, където в обширния парк до река Бечва е разположен „Музеят в природата - дървено градче“ или така нареченият сканзен с неговите старинни, дървени, красиви постройки - черква, кметство, кръчма, къщи, плевници, хамбари, странноприемница, параклис и всичко това в старинен провинциален стил от валашкия регион. Точно този сканзен е идеално място за провеждане на редица фолклорни фестивали.

Един от тях е Международният фестивал на словашкия фолклор - Яношиков дукат. Той се проведе през август 2016 г. за 18-ти пореден път и носи името на Яношик - национален герой на Словакия.

В тазгодишния фестивал участваха танцьори и музиканти от Чехия, Словакия, Унгария, Хърватска и Сърбия. Танцовият състав „Пирин“ бе поканен да участва в него за трети път. Атмосферата на града и на целия фестивал е повече от прекрасна. Танцьори, певци и музиканти от няколко страни огласяваха площада на града, пееха и танцуваха на няколко сцени и изпълниха с много музика цялото пространство на „дървеното градче“.

Георги Георгиев

Момичетата от „Пирин“ омайват с красивите си носии и танци

Да не забравяме традиционните занаяти

Снимки: архив на сдружение „Пирин“

Broi 5-6 2016 v6.indd 10 11.01.17 22:27

Със от България в центъра на Европа

Танцовите състави „Пирин“, „Китка“ и „Българи“ по време на фолклорния концерт

Най-крупното събитие от дейността на сдружение „Пирин“ е ежегодният есенен семинар за български народни танци. Семинарът по традиция завършва с фолклорен концерт. Тази година събитието се проведе в духа на 15-годишния юбилей от основаването на танцовия състав „Пирин“. Целодневният семинар премина при значителен интерес от страна на любителите на българския фолклор. Някои от тях са негови редовни почитатели, други го посетиха за първи път. На обяд членовете на сдружение „Пирин“ бяха приготвили собственоръчно богата трапеза с традиционни български ястия, за да могат гостите да добият по-пълна представа не само за българския фолклор, но и за традиционната ни кухня.

Гости във вечерния фолклорен концерт бяха танцовите състави „Китка“ от Виена и „Българи“ от Прага, наши дългогодишни приятели, които редовно каним в Бърно и на които често гостуваме. Концертът беше красива и пъстра картина от всички етнографски области - със от България в центъра на Европа. Последва забава под звуците на оркестър БалКланг от Виена.

През месец август в рамките на Международния фолклорен фестивал Бърно ‘16 танцовият състав „Пирин“ участва в концерта на юбилярите заедно с други състави. Всички те отбелязаха своята годишнина от създаването си на откритата сцена на Новото кметство.

Георги Георгиев

Танцов състав „Китка“ от Виена

Танцов състав „Пирин“ от Бърно

Снимки: архив на сдружение „Пирин“

Broi 5-6 2016 v6.indd 11 11.01.17 22:27

Разходка из парка на Шьонбрун

Императорският комплекс Шьонбрун

Имперският дворцов комплекс Шьонбрун (Schönbrunn), някогашната лятна резиденция на австрийската Хабсбургска династия, отдавна се е превърнал в една от „визитните картички" на Виена. Великолепният парк на двореца отваря врати за широката публика преди повече от 200 години и оттогава е предпочитано място за разходки както за виенчани, така и за многобройните гости на австрийската столица. През отминаващата 2016 г. дворцовият комплекс отбеляза 20- годишен юбилей – през 1996 г. той беше включен в списъка на ЮНЕСКО за световното културно наследство.

От ловно имение до императорска резиденция

Историята на дворцовия комплекс Шьонбрун води началото си от Средните векове. През 14 в. имението е било известно под името „Катербург" и е било притежание на манастира Клостернойбург. През 1569 г. то става собственост на императора на Свещената римска империя Максимилиан II (1527–1576). Воден от предпочитанието си към развлечения на открито и ловуване, той се заема да изгради парково пространство за забавления и за развъждане на дивеч и екзотични птици. Неговият син и наследник, император Матиас (1612–1619), го е използвал главно за ловна резиденция. Легендата разказва, че през 1612 г. по време на ловуване той открива красив извор (schöner Brunnen), който впоследствие дава името на дворцовия комплекс.
Наследникът на Матиас, император Фердинанд II (1578–1637), също използвал имението за ловуване, а след смъртта му неговата вдовица Елеонора де Гонзага се оттегля да живеее тук. По нейно нареждане ловният павилион е преустроен в лятна резиденция, където тя често организира дворцови забави. Тази красива идилия завършва през 1683 г., когато паркът и дворецът са унищожени по време на обсадата на Виена от османската армия. Император Леополд I (1658–1705) решава да възстанови имението и да го подари на своя син и наследник Йозеф. За тази цел е поканен известният за времето си архитект Йохан Бернхард Фишер фон Ерлах. Първоначалният му проект – да построи огромен дворец върху отсрещния хълм, който да засенчи по разкош и блясък двореца във Версай, не среща одобрението на императора заради прекалено големите финансови разходи. Тогава Йохан фон Ерлах предлага да се построи далеч по-малък по размери дворец на мястото, където се намира в момента. Приблизително по същото време започва и изграждането на великолепния парк в бароков стил и по френски образец, дело на френския архитект Жан Трехе. Оттогава датират лабиринтът от широки алеи,

Къщата на палмите

Broi 5-6 2016 v6.indd 12 11.01.17 22:27

които опасват огромния парк, както и залесените части, разположени от двете му страни.
Император Карл VI (1711 – 1740) посещава рядко дворцовата резиденция и в крайна сметка я подарява на дъщеря си Мария Терезия, която след смъртта му става императрица на Хабсбургската империя (1740–1780). Именно при нейното управление започва най-бляскавият период от историята на Шьонбрун – той става център на дворцовия и политически живот на империята. В периода между 1743 и 1763 г. по проект на архитекта Николаус Пацаси бившето ловно имение се превръща във великолепна императорска резиденция с пищен и богато украсен интериор в стил рококо. В двореца се помещават над 1440 стаи, но само 40 са достъпни за посетители. Повечето от тях се намират на първия етаж. В централната част са разположени церемониалните зали и салоните за приеми, в източното крило – апартаментите на Мария Терезия и съпруга й, на Наполеон, а в западното – апартаментите на император Франц Йосиф I и съпругата му Елизабет.

Из парковите алеи

Оформянето на парковия ареал е дело главно на съпруга на Мария Терезия, принца-консорт Франц-Щефан, който се увличал от природните науки. Тръгвайки от двореца към парковите алеи, едно от първите места, които привличат вниманието ни, е разположеният вдясно лабиринт на парка, построен между 1698 и 1740 г. Той се състои от четири главни части, а в средата му се издига павилион.
Вляво от централната част на парка се намират т. нар. Римски развалини, построени през 1778 г. по проект на Йохан Фердинанд Хетцендорф фон Хоенберг. Те се намират в подножието на един от залесените хълмове на парка. Архитектурният ансамбъл се състои от правоъгълен басейн, обграден от полукръгла арка, напомняща останки от антична сграда. В средата на басейна са поставени фигури, символизиращи две от главните реки в Хабсбургската империя – Дунав и Елба.
Първоначално този архитектурен

Римските развалини

ансамбъл е бил известен още като „Развалините на Картаген“, вероятно символизиращ победата на древен Рим над Картаген. Тази символика съвсем не е случайна. В продължение на няколко века Хабсбургите носят и титлата императори на Свещената Римска империя, претендирайки по този начин, че именно те са легитимните наследници на Римската империя.
В подножието на хълма срещу двореца се издига т. нар Фонтан на Нептун, построен в края на управлението на Мария Терезия, дело на Йохан Фердинанд Хетцендорф фон Хоенберг. Точно зад фонтана са поставени няколко огромни вази. Върху издигащата се стена зад фонтана се вижда фигурата на бога на морето Нептун, възседнал колесница. От лявата му страна стои нимфа, а от дясно е коленичила богинята на морето, която го моли да благослови похода на сина й Ахил срещу Троя. Фигурата на Нептун е широко разпространен мотив в изкуството през 16 и 17 в., защото символизира властта, която монархът упражнява върху съдбините на своя народ.
Върху хълма срещу двореца се вижда павилионът Глориет (Gloriette), построен през 1775 г. по проект на Йохан фон Хоенберг, чиято централна част наподобява триумфална арка, на чийто връх е „кацнал“ орел, символизиращ Хабсбургската династия. Голяма част от колоните и арките на двете крила напомнят нереализираните амбиции на император Максимилиан II - да построи още през 16 в. голям ренесансов дворец.
През 18 в. постройката е служила за склад за барут, а през 19 в. – за трапезария. Днес тя е превърната в елегантно кафене.
Воден от влечението си към естествените науки, през 1753 г. съпругът на Мария Терезия създава на територията на парка т. нар. Холандска градина. В северната й част са отглеждани цветя, в централната – зеленчуци, а южната част е превърната в овощна градина. През втората половина на 19 в. на нейно място е построена т. нар. Къща на палмите по проект на Франц Ксавиер Зегенсшмидт. В нея се отглеждат над 4000 вида растения, а в центъра й е разположен централен павилион, висок 28 метра.
Появата на най-старата зоологическа градина в Европа също е заслуга на принца-консорт Франц-Щефан. Първоначално тя е съществувала във вид на менажерия с тринадесет клетки. В резултат от предприетите морски експедиции отвъд океана се увеличава броят на екзотичните животни – слонове, камили, кенгура. Голяма сензация сред виенчани предизвиква попълването на животинската колекция с жираф през 1828 г., подарък от Египет.
В края на 19 в. менажерията се превръща в модерна за времето си зоологическа градина, а в началото на миналия век площта й достига почти до Фонтана на Нептун и тя наброява над 3000 животни.

Д-р Красимира Мархолева

Снимки: Красимира Мархолева

Broi 5-6 2016 v6.indd 13 11.01.17 22:27

Деветте ада в Бепу

Морският ад

Ако искате да попаднете едновременно в ада и в рая, трябва да отидете в Бепу. Това малко градче се намира в Южна Япония на остров Кюшу. Основано е през 1924 г. и е известно като едно от най-богатите на горещи извори места в света (на второ място е след Йелоустоун парк, САЩ). Бепу е основен спа център в Страната на изгряващото слънце. Годишно се посещава от 12 млн. души и е любима дестинация за сватбени пътешествия.

Постоянно обвит в пара, Бепу дължи геотермалните си извори на действащия вулкан Асо, който се намира на около 96 км. Последното изригване на 1592-метровия Асо е през октомври 2016 г., когато той изхвърля във въздуха дим и пепел на 11 километра .

В Бепу има около 2800 горещи извора, които бълват пара под краката на туристите от 3500 пукнатини. Блаженството да се ходи в пара е голямо, но може да стане и твърде опасно, защото температурата на някои гейзери достига до 100 градуса. С други думи в Бепу винаги ври и кипи и пред посетителите се разкрива една почти извънземна картина от бълващи пара езера с различни цветове на дъгата, мощни гейзери, къпещи се маймуни и дремещи крокодили.

Червеният ад или Кървавото езеро

Местните жители използват много практично геотермалните извори. Те са изградили множество тръби, които свързват езерата с къщите, хотелите и с градските бани. Така че в Бепу никога няма недостиг на топла вода.

Най-голямата атракция в града са деветте геотермални езера. Те са известни като „Деветте кръга на ада“ заради кълбата дим, които се издигат от тях до висините. Всяко езеро има определена геометрична форма, различен цвят и температура на водата. Многообразието от багри се дължи на множеството минерали във водата.

Седем от езерата са разположени едно до друго, а другите две са отдалечени на няколко километра.

Отначало пред вас се разкрива Морският ад (Umi Jigoku). Той е дълбок

Broi 5-6 2016 v6.indd 14 11.01.17 22:27

120 метра и е изпълнен с тюркоазена на цвят вода. Достатъчно горещ е, за да сварите в него яйце. Сваренят белтък придобива светлобежов цвят вместо обичайния бял цвят. Ако искате да се предпазите от неприятни случки, не пипайте водата.
Следва кипящата сива кал на „Бръснатата глава“ или Адът на монасите (Oniishibozu Jigoku). В млечносивата кал се раздуват огромни мехури, които според японците приличат на избръснатите глави на будистките монаси. От тази асоциация идва и името на езерото.
Белият извор (Shiraike Jigoku Hell) е получил името си заради варовиково бялата си, богата на калций вода, която прилича на врящо мляко.

Японки релаксират в басейни с минерална вода

Адският котел се пази от Дявола

Ето че навлизаме в Адската гора (Yama Jigoku). Тя представлява извор, изригващ кал. Разбира се, след Адската гора пътят води направо към Адския котел (Kamado Jigoku), в който всичко кипи и бълва. Неслучайно пред него се е изперчил един дявол. Ако не искате да ви сготвят в пъкъла, бягайте нататък.
Но и тук ще се стъписате, защото пред вас се издига Дяволската планина (Oniyama Jigoku). Водата й не е вряща и в нея са се проснали десетина крокодила. Изглеждат като препарирани. Докато се чудите дали сънувате, те с бавна скорост започват да се раздвижват. Казват, че това езеро произвежда пара с такава сила, че може да вдигне във въздуха автомобил. Но дали е така, кой знае? Известно е още като „Адът за крокодили“.
Следва Адът на Златния дракон (Kinryu Jigoku). Затова близо до това езеро има статуя на дракон, бълващ пара от устата си.
Последните два кръга на ада, в които трябва да влезете, са твърде далеч и до тях се стига с кола или с автобус. Пред вас се разкрива с цялата си пищност най-известният ад - Адът на Кървавото езеро (Chinoike Jigoku). То ни стряска с червеникавата си вода. Кървящият му цвят се дължи на високото съдържание на минерали във водата.
Последната от адските атракции е Tatsumaki Jigoku, известна като „Адската тръба“. Тя е врящ гейзер, който на всеки половин час изригва с оглушително свистене вода на височина 20 метра.
За да можете да се полюбувате на тази атракция, обикновено трябва да почакате. На това място посетителите най-после могат да си отдъхнат от кървавите пари и дремещите крокодили и на спокойствие да съзерцават невероятната гледка от специално изграден за целта амфитеатър.
Време е да напуснете тази адски хубава пушилня и да се гмурнете в някой приятно топъл минерален басейн. Типичните японски минерални бани се наричат онсен. Може да посетите калните, парните и пясъчните бани, за да пречистите тялото и ума си и да се заредите с енергия. Някои от тях са изградени сред прекрасни градини, на които може да се любувате, докато релаксирате. Красотата струи от всеки детайл и щедро ви облива. Също като парата.
И ето че след пъкъла сте пред самите врати на рая! Къде другаде на света може да ви се случи да се озовете от ада директно в рая?

Мария Захариева

Белият ад

Снимки: Мария Захариева

Broi 5-6 2016 v6.indd 15 11.01.17 22:27

ПО ИСКЪРСКОТО ДЕФИЛЕ ... ДО ЛАКАТНИШКИТЕ СКАЛИ

Ако през горещите летни дни се намирате в София и искате да се потопите в необятния свят на природата, не е необходимо да изминавате стотици километри. Околностите на българската столица предлагат такава възможност. Едно такова пътешествие по живописното Искърско дефиле ще ви разкрие немалко природни красоти и ще ви „разкаже" множество легенди.

По течението на река Искър

По време на нашето пътешествие ще се движим по течението на река Искър – най-старата река на Балканския полуостров и най-дългата (368 км), която минава през българска територия. Тя е единствената река, пресичаща Стара планина и запазила първоначалната си посока, независимо от всички природни промени, протекли на земната повърхност. В миналато е носила причудливите имена Оскиос, Скиос и Ескус. Извирайки от Рила, тя продължава своя път на север. Според геолозите, преди няколко милиона години, след образуването на Стара планина и Предбалкана, р. Искър започнала да се врязва в тях и с течение на времето образува два живописни пролома – Панчаревския и Искърския, привлекателни със своите природни образувания (каньоновидни долини и живописни ждрела, стръмни склонове с многобройни пещери и карстови извори) и с „накацалите" по склоновете си манастири. Може би затова и специалистите ги определят като „естествени геоложки музеи". Нашата разходка минава именно по Искърския пролом, смятан за най-дългия (156 км) и най-величествения пролом в България. В миналато той е бил труднопроходим. Едва през 1897 г. по него се прокарва първата жп линия, а българският писател Иван Вазов първи описва величествената му красота: „Искърът! Той е начертал на самотиите на Стара планина цяла поема от дивни пейзажи, хубави и тайнствени долини, скалисти стени..." Проломът започва от софийския квартал Нови Искър, който заради това често е наричан неговата „входна врата". Макар че кварталът е сравнително нов – създаден през 1974 г. от сливането на околните села Славовци, Кумарица, Курило, Изгрев и Гниляне, околността е богата на история и е обвита с множество легенди, от които водят и наименованията на селищата.
Село Кумарица и село Курило се смятат за най-старите селища в Софийското поле. Стара легенда разказва, че някога... много отдавна по тези места минавал един керван с преселници – славяни. Неговият старейшина Кумарич искал да ги засели в околностите на Сердика (днешна София). Когато керванът спрял на това място за пренощуване, Кумарич починал, а оплакващите го жени не искали да напуснат мястото, където бил погребан. Неговият наследник решил да се засели с племето си именно тук. Новото селище било кръстено на името на покойния водач и впоследствие наречено Кумарица. В непосредствена близост се заселил друг славянски род, чийто водач също дал името на селището – Славовци.
Много повече исторически сведения са запазени за квартал Курило, който през 19 в. се е наричал село Скрино. Местните хора разказват, че новото си име селището получава в резултат на една любопитна случка

Broi 5-6 2016 v6.indd 16 11.01.17 22:27

по време на руско-турската война през 1828–1829 г. На път за Одрин армията на руския генерал Дибич преминала през село Скрино. Тук генералът оставя един от подчинените си, ген. Курило, който по време на престоя си изгражда редица постройки. В знак на благодарност местните жители преименуват селото си на Курило.

В квартал Нови Искър няма да намерите забележителни исторически паметници, но в замяна на това той е богат на минерална вода и интересни туристически маршрути. Имате възможност да посетите Курилския манастир „Св. Иван Рилски“, основан през далечния 10 век, или да се насладите на очарованието на Кътинските пирамиди. За това природно образувание се разказва следната легенда: Някога една девойка била сгодена за местен млад овчар. Дошли сватовете с годеника в с. Кътина и вдигнали голяма сватба. След това младоженците се отправили към планината, където живеел младоженецът. По стар обичай булката не трябвало да се обръща назад и да гледа бащината си къща. Но понеже младата невяста знаела, че скоро няма да зърне бащиния си двор, забравила за предупреждението и се обърнала да ги погледне. В същия миг всички сватове се вкаменили, превръщайки се в днешните пирамиди и наречени от местното население Сватовете.

Продължавайки своето пътешествие по течението на р. Искър, се любуваме на красивите извивки на реката, която минава покрай селищата Владо Тричков, Реброво, Гара Томпсън. Те отдавна са се превърнали в любимо място на софиянци, които отмарят в накацалите по хълмовете прохладни вили. Село Владо Тричков от 1952 г. носи името на командира на Първа въстаническа оперативна зона, участник в Септемврийското въстание през 1923 г. Селището е образувано от махалите Орешец, Клисура, Калугерица, Голяма Лъка и Ромча, които днес играят ролята на вилни зони. Съседното село Реброво е възникнало в началото на 20 век, след прокарването на жп линията. Именно тук в р. Искър се влива един от нейните притоци - Батулийска река. Селото е само на 23 км от София и много софиянци са го избрали за свой дом заради чистия въздух и спокойствието, което предлага планината, далеч от градския шум. За произхода на името на селото и на близките села Луково и Батулия легендата разказва, че някога трима братя купили земя в този край и я поделили помежду си. С течение на времето около тях възникнали три села, които взели имената на техните основатели. Ребро дал името на с. Реброво, Луко – на с. Луково, а най-големият брат Батул – на с. Батулия.

Гара Томпсън и едноименното селище са интересни най-вече заради своето име. Кръстени са на англичанина Уилям Франк Томпсън, чиято житейска съдба по много интересен начин е свързана с България. Роден през 1920 г. в Индия и възпитаник на Оксфорд, през Втората световна война той се записва доброволец и служи не само в Англия, но и в Северна Африка, Сирия, Сицилия, Сърбия и България. През януари 1944 г. У. Томпсън и още трима командоси се приземили с парашути в Южна Сърбия, за да се присъединят към партизаните на Славчо Трънски в България. Тези негови действия са резултат от взетите от Сталин, Чърчил и Фр. Рузвелт решения в Техеран през 1943 г. англичаните да помагат на българските партизани. През лятото на 1944 г. командосите и част от партизаните са заловени и разстреляни. По това време на мястото на днешната гара Томпсън имало няколко махали, които местното население наричало „държави“. По предложение на Славчо Трънски те се обединили в селището „Майор Томпсън“.

След гара Томпсън се озоваваме в най-големия град в Искърското дефиле – Своге, който се намира само на 40 км от столицата. Той е разположен в най-голямото долинно разширение на р. Искър точно там, където в нея се влива един друг неин приток – река Искрецка. Именно от вливането (т. е. „свеждането“) на двете реки, селището е получило името си. За развитието му помагат близостта до столицата, жп линията София-Мездра-Варна, рудодобивът, водите на р. Искър и, разбира се, планинският туризъм. До Освобождението местните жители са се издържали главно чрез животновъдство, а след 1878 г. – с дърводобив, добив на дървени въглища. Откриват се първите промишлени предприятия, през 1921 г. се основава фабриката за захарни изделия, където днес се произвеждат шоколадите „Своге“ по лиценз на швейцарската фирма „Сушард“. През 1964 г. селището получава статут на град, който се специализира в производството на черна мозайка и базалтови плочи и се развива като курортно селище – в съседното село Искрец има санаториум за гръдноболни. Селото е привлекателно и със своя благоприятен климат и с намиращия се наблизо Искрецки манастир. Близо до Своге е разположено и село Церово, което привлича любителите на екстремните преживявания заради намиращите се в околността водни пещери. Край селото може да се види и скалният феномен с форма на човешка глава „Джуглата“.

Следващата спирка на нашето пътешествие е гара Бов. За името на селището местните хора разказват любопитната история за френския рицар Сент дьо Бьов, който бил пленен от българския цар Калоян. Много скоро рицарят бил освободен от плен, но вместо да се завърне в родната Франция, той предпочел да се засели по тези места, защото бил очарован от българската природа. От красотата на Искърския прилом е запленен и българският поет Иван Вазов няколко века по-късно. Негови съвременници твърдят, че той обичал да броди именно в тази

Поглед към Искър

Broi 5-6 2016 v6.indd 17
11.01.17 22:27

Лакатнишките скали

част на дефилето, известна още като Заселски ливади (на името на близкото село Заселе). Затова в района е прокарана и т.нар. „Вазова пътека". Любопитен факт е, че именно тези разходки на Ив. Вазов са го вдъхновили да напише разказа си „Дядо Йоцо гледа." Тук се намира и скалата, наречена „Жилавия камък", от която Вазовият герой дядо Йоцо е „гледал" със слепите си разплакани очи първия влак по Искърското дефиле, символ на модернизиращата се следосвобожденска България. Из тези места дълго време се предава „от уста на уста" легендата за заровеното, но все още неоткрито съкровище на четата на Вълчан войвода. Местността е привлекателна както за пещерняците заради множеството красиви пещери наоколо (Елата, Каците и др.), така и като отправна точка към водопада Скакля, смятан за втори по големина след Райското пръскало в Централния Балкан. Името на този красив водопад е свързан с легенда. По времето на турското владичество край водопада минала турска потеря. Уморените войници замръкнали в подножието му и останали да пренощуват. Рано сутринта първите слънчеви лъчи „позлатили" пенливите и буйни води на водопада. Пашата, който предвождал потерята, гледал като омагьосан тази невиждана хубост и възкликнал: „Машалла... Скакля." Омайната гледка му напомнила за русите коси на една от жените в неговия харем. Така, пътувайки по живописното Искърско дефиле, неусетно стигаме до гара Лакатник. Точно срещу нея е разположено и едноименното село. То отдавна присъства в туристическите справочници, благодарение на извисяващите се срещу него Лакатнишки скали – удивителни скални образувания с гигантски размери. Върху тях всемогъщата природа е сътворила едно приказно царство от кули, зъбери, животински фигури, пирамиди, замъци ... и всичко, което успее да „улови" човешкото око и въображение... Малко известен факт е, че скалите се намират в землището на село Миланово и са познати на местните жители под името „Осиковски камик". Те се намират на левия склон на Искърското дефиле, между долините на реките Пробойница и Доло. Смята се, че името на скалите идва от острия завой (наподобяващ сгънат лакът), който река Искър прави в посока север – североизток. Те са изградени от масивни, почти хоризонтални пластове червени пясъчници и варовици. Техните стръмни склонове образуват отвесни стени, чиято височина достига 260 м. Местното население разказва, че по скалите от двете страни на реката още от римско време е имало крепости, част от които са служили за наблюдателници и стражите по тях са разменяли съобщения чрез викове от скала на скала и чрез огньове. Може би затова и един от скалните масиви носи името Викалото. През 1966 г. Лакатнишките скали са обявени за природна забележителност, а от 1989 г. и за защитена местност и са включени в природния парк „Врачански Балкан".

Преди близо един век Лакатнишките скали се превръщат и в „люлката на българския алпинизъм." Тук за пръв път през 1925 г. е използвано алпийско въже от Александър Белковски, Георги Стоименов и Никола Чипев. Високо на скалите на т. нар. Идеален ръб е „кацнал" заслонът „Орлово гнездо", построен от алпинисти през 1938 г., който служи за кратка почивка по време на скалното катерене. Освен за търсачи на силни усещания, Лакатнишките скали са привлекателни и за пещерняците. Наблизо се намират множество пещери, сред които Темната дупка(една от най-дългите старопланински пещери, разположена на три етажа и с 19 езера), Аржишката, Свинската , Вража дупка, Зиданка, Кристалната, Козарската, една своеобразна школа за българските спелеолози.

Д-р Красимира Мархолева

Снимки: Красимира Мърхолева

Broi 5-6 2016 v6.indd 18 11.01.17 22:27

Съдията Иван Вазов
и кучето, което понесе цялата строгост на закона

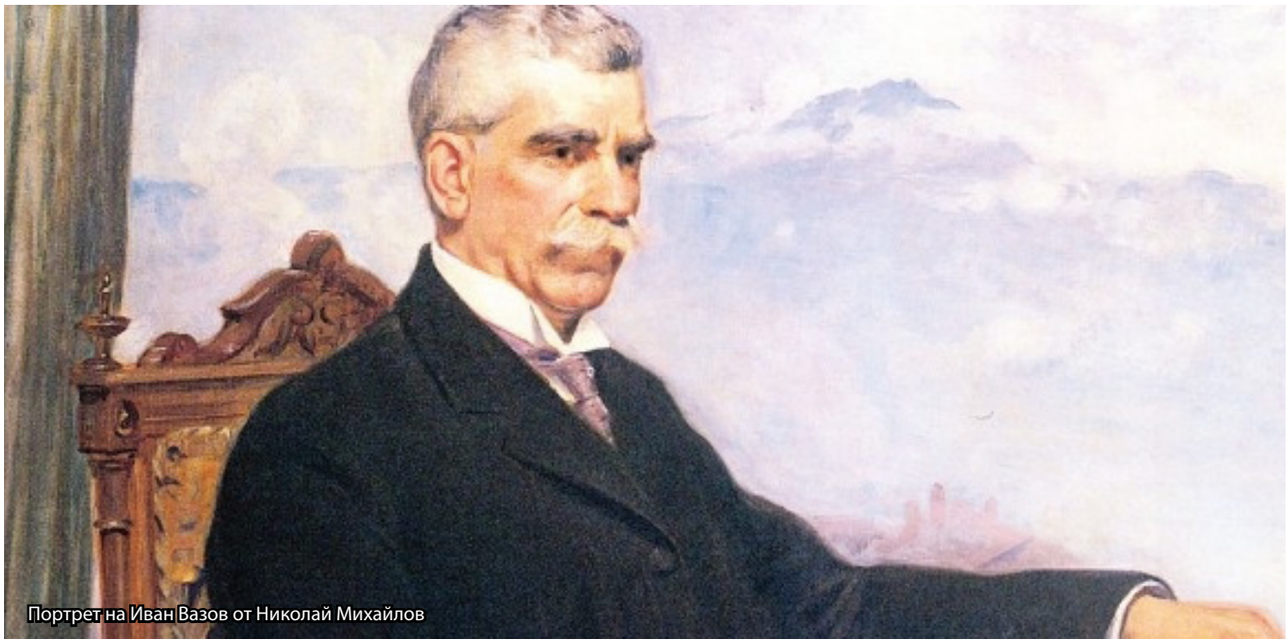
Портрет на Иван Вазов от Николай Михайлов

През 1896 г. на страниците на българския периодичен печат се разразява разпра между Иван Вазов и Алеко Константинов. Тя е част от безпощадната борба, водена с перо в ръка, между „стари“ и „млади“, на каквито са разделени българските писатели в края на XIX в.

Повод за разменените нападки е отрицателната рецензия на Вазовия роман „Нова земя“, публикувана във в. „Знаме“ (№ 43 от 25 септември и № 44 от 28 септември 1896). Текстът е подписан с името Любомир Цаклин, зад което се крие Пенчо Славейков. Не закъснява отговорът, който се помества във в. „Мир“ (№ 296 от 30 септември 1896) – „Списък на българските идиоти“. Като пръв идиот е посочен Алеко Константинов, втори след него е Пенчо Славейков (тук трябва да се уточни, че в самата публикация е посочено името на Петко Славейков, но това вероятно е печатарска грешка. Въпреки че и към него Вазов не е с добри чувства, след като за неговата „Грамада“ той му заявява: *Това е последният проблясък на един угасающ талант!...)*. Двамата са набелязани, тъй като са сътрудници на в. „Знаме“, а и са от кръга на младите, чиято история на противопоставяне на Иван Вазов започва много преди 1896 г.

Понеже мълчанието било знак на съгласие и никой не възрази нищо против списъка на в. „Мир“, то очевидно е, че този списък от днес и за напред си остава свята истина, пише Алеко Константинов в статия-отговор в „Знаме“ (№ 48 от 12 октомври 1896). Същият вестник обаче, по думите на младия писател, се *„нагърбва с една по-отрадна задача: да състави списък на българските гении, като ще се постарае да докаже нагледно в що се състои тяхната гениалност“*. Най-естествено в тази ситуация първият гений, който попада на прицела на перото му, е Иван Вазов. Като мотив той посочва: *Ний сме убедени, че ако зададем въпрос: кой е първият гений в България – целият народ, без колебание, ще извика: Иван Вазов! И тъй си е, аслъ.* За това, според него, народът съдел само по произведенията му, без да се отчитат някои други дела, в които *най-ярко блести геният на доблестния народен поет*. За да даде пример за това, по-нататък в текста на фейлетона е припомнена една история от времето, когато Вазов е съдия в Берковица.

В китното градче в северозападния край на България Вазов отива през 1879 г., когато е на 29 години и, както сам той разказва в спомените си, е носел униформа – фуражка, редингот със златни еполети и жълти копчета и сабя, като всички съдии по онова време. *Бях млад тогава и животът в този глух провинциален кът, в това общество, чуждо на всякакви умствени интереси, не ми се виждаше тежък. За младостта навсякъде е леко и весело. В съда се занимавах с членовете на „съдебните правила“ и на турския наказателен закон, а вън от него поетизирах, мечтаех, любех слънцето, свободата и горите. А каква чудна природа тука! Каква красота в това непознато райче. В свободни от занятие дни правех на кон радостни излети с млада дружина берковчани, с доктора и с управителя из гъстите букови лесове, що обличат полите и хълбоците на Стара планина, упоен от шума на кристалните планински потоци, от дъхът на тревите и цветята, от младостта си и от всичко, от всичко... При един излет на величествения Ком видях като на длан цяла Западна България и Източна Сърбия. Ширине безкрайно, простори необятни, въздух, небеса... Не, никога няма да се изличат приятните спомени.*

Вазов описва съдебната зала, дето берковската Темида раздаваше правосъдие, като гола и бедна стаичка

Broi 5-6 2016 v6.indd 19 11.01.17 22:27

Алеко Константинов

в конака, служила по-рано за турско мехкеме (съд). *Тежко впечатление ми правеше селското население на тая околия. В съда имах случай да се убедя в каква морална поквара тънеше то. Грабеж, кражби, разврат, убийства. Едни углавни престъпления само. Тук всеки почти се кълнеше на лъжа. Свидетелската клетва за селянина не значеше нищо. Свободният живот, школото, новите наредби превъзпитали ли са тоя народ – не знам.*

Съдехме обаче здравата.…

Съдели са наистина много строго, без оглед на пол и възраст, на род и биологичен вид. Ал. Константинов, във фейлетона Списък на българските гении, пише: *Впрочем нека делата сами говорят. Ето едно дело, в което геният* [Ив. Вазов] *е блеснал с всичката си ослепителност*; и припомня един процес, провел се в началото на април 1880 г. в Берковския окръжен съд. Публикува и документи от процеса, които нагледно показват лутанията на правосъдната система в Княжество България веднага след нейното освобождение и цялата строгост на закона, която понася едно куче. Делото се води *по тъжбата на Еленко Атанасов от с. Костенци против Михаил Първанов от гр. Берковица, на когото едно от кучетата изяло на гореказаний в пчелина 19 малки ярета и ягнета*.

Първото заседание на съда е на 2 април. Той е в състав: председател Иван Вазов, правит. членове Юрдан Шишков и Иван Стоянов, изборни членове Гоца Първанов, Герасим Истатиев, Ценко Петров, секретар Тодор Арсениев. Еленко Атанасов се представя пред съда и заявява, че на 1 април 1880 г. едно от кучетата на Михал Първанов от гр. Берковица на пчелина му изяло *19 ярета и ягнета малки*. След като изслушва тъжителя поетът-съдия, препасал на левия хълбок шпага, дава ход на дело № 123 срещу песа убиец. За съжаление до нас не е достигнало името на обвиняемия. За да се запознае с обстоятелствата и да се увери в понесените загуби от Еленко, Вазов изпраща на място Герасим Истатиев. Последният изготвя рапорт, с който запознава съда на следващото му заседание на 7 април.

На второто заседание пред съда са представени както споменатият рапорт, така и едно свидетелство, издадено от кмета на Костенци. Без никакви граматически и стилистични поправки то изглежда така: *Даваме настоящето свидетелство от същото с. Костенци доло подписана и така показоваме че на Михал кучето правило тоя пакос и та го видял Гмитар Иованов и друго коги ги давило и така одил Неделко Марков ягнищата че удавени комшиата цветко тошкин казува че и нему изело 1 яре и това куче го изело така казват тие човеци троица друго момче казува че понапрет изело едно изимелче името исаиа тончов на еленко антасов удавени 7: яр. 8: ягнища и 4: живи ама неще да ги баде свите правят 19: брави.*

1880 г. Ме. Априлиа 3: ден
кмет Мато нешков с. в. петар праванов.

В рапорта си Герасим Истатиев заявява, че е разпитал и пчелинджията и още овчари наоколо и разказът им потвърждава това свидетелство. Също така добавя, че същото това куче преди няколко дни е нападнало и изяло и друга овца.

Думата взима и обвинения Михал Парванов, който започва да увърта и прехвърля вината на пчелинджията Георги като заявява, че не знае дали неговото куче е изяло яретата на тъжителя, но щом последния заявява това *то и аз му давам доверие на думите, но затова аз не съм виноват, понеже кучето стои на пчелина ми, а пчелинджията ми Георги Слатинченин не е ми заявил, че кучето ми е правило такива пакости и следователно като е знаял, че кучето правило такива пакости и не е го убил или вързал, то е негова вина и затова кучето сега аз склонявам да ся убие, но възнаграждението за изядените ягнета и ярета да плати пчелинджията ми.*

Иван Вазов внимателно изслушва едната и другата страна. Практиката го е направила подозрителен към показанията. В случая обаче фактите наклоняват везните в полза на Еленко. Присъдата е произнесена на 12 април 1880 година:

Присъда № 123

На Берковский окръжен съд.
В името на негова светлост български княз Александър I

Берковский окръжен съд, в откритото си съд. заседание на 7 априлий 1880 год., в следуюший състав: Председател Ив. Вазов, правит. членове Ю. Шишков и. Стоянов; Изборни членове Гоца Парванов и Рангел Кузманов разглежда тъжбата на Еленко Атанасов от с. Костенци, против Михал Парванов из гр. Берковица, на когото кучето му изяло 19 ярета и ягнета.

При решението на това дело Съдът като взе в съображение:

1. Че Михал Първанов признава, че е негово кучето, но го дал на пчелинджията Георги Слатенченина да го пази;

2. Че Георги Слатенченина е бил дължен да пази кучето, като е вече оставено на неговий надзор;

3. Че командирований член Герасим Истатиев обясни, че според изпита, който направил на мястото, уверява действително, че това куче е изяло и ухапало на Еленко Антанасов 19 ярета и ягнета;

4. Че пчелинджията Георги Слатенченин, като знаял, че и по-преди това куче изяло на Исаия Тончев едно изимелче (овца на 9 месеца) е бил длъжен или да го върже, или да извести на Михала Първанов, та той да си го пази:

На основание 811 ст. от Временните съд. правила

Присъди

Кучето на Михал Първанов да се убие съгласно с духа на чл. 170 от Отоманский наказателен законник и овчарят Георги пчелинджията от с. Слатина да плати възнаграждение на Еленко Атанасов 180 гроша.

Broi 5-6 2016 v6.indd 20 11.01.17 22:27

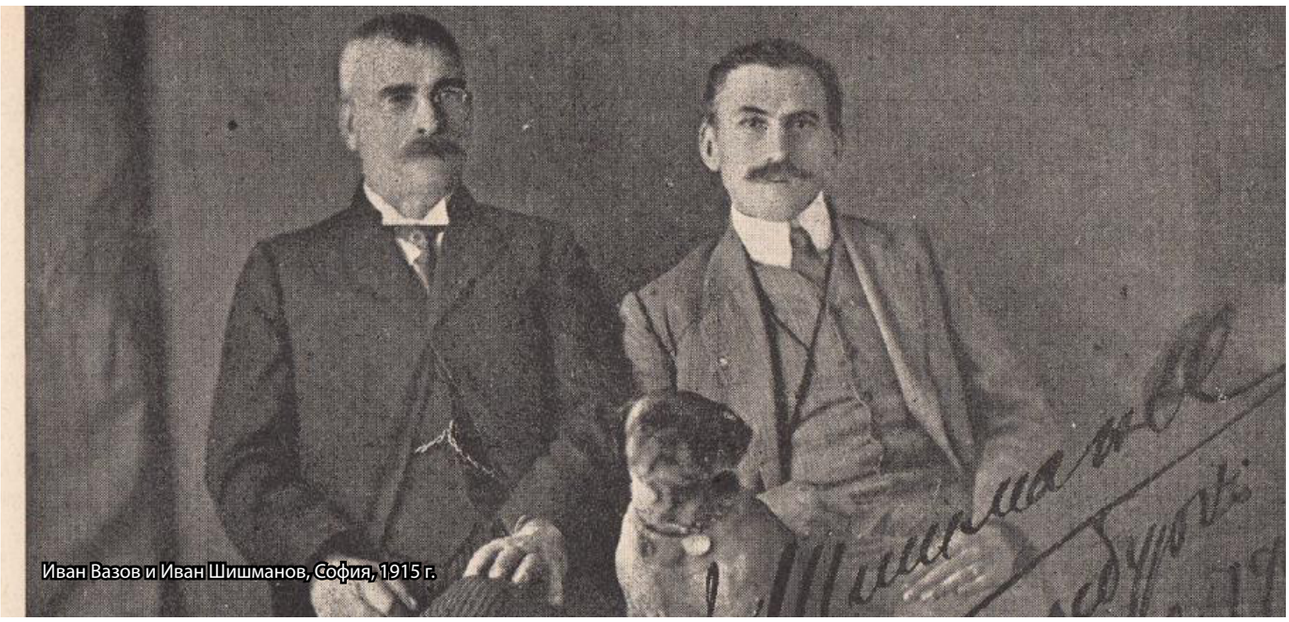
Иван Вазов и Иван Шишманов, София, 1915 г.

Произнесената присъда не е окончателна и в двуседмичен срок може да се обжалва пред Софийския съд. Но кучето няма как да обжалва и след посочения срок присъдата влиза в сила и е изпълнена. Кучето е подкарано към ешафода. Води го приставът Гюро Начев, наречен заради коравия си нрав Върли Гюро. На младини той е бил хайдутин, после се е сражавал под знамената на Джузепе Гарибалди. Италианците му викали Върли Булгаро. След това е в редиците и на Първа българска легия, а през 1876 г. минава Дунава с четата на Христо Ботев. Пристав е земляк на Вазов, родом от карловското село Кочмаларе (дн. Отец Паисиево). Поетът си спомня, че Начев пръв ми пя *„Тих бял Дунав". По рано не бях чувал мелодията й*. Върли Гюро, който въплъщава изпълнителната власт в Берковица, извежда песа край реката. Там с няколко револверни изстрела екзекутира осъдения.

В „Списък на българските гении" от 1896 г., шеснайсет години след събитията, представителят на младите в литературата ни Алеко Константинов пише блестяща пледоария, с която защитава кучето. Трябва да припомня, че писателят по образование и професия е адвокат и също в дадени моменти от живота си е работил като съдия. Константинов пише: *Жално е, че това гениално творение умълчава някои подробности, например: как е била връчена призовката на кучето, защо не са разпитани, в качество на свидетели, потърпевшите ярета, които са останали живи - може би щеше да се установи, че кучето не е действувало предумишлено, сиреч, с предварително изработен план, а под влияние на раздражение и в такъв случай нямаше да се накаже, съгласно с духа на чл. 170, а щеше да бъде осъдено на петнадесетгодишен затвор с окови, с лишение от граждански и политически права, от право да заема държавни и обществени служби и да носи знакове на отличия. Най-сетне, може да се е намирало в състояние на невменяемост. Впрочем, и кучето е виновно: защо не е подало апелационна жалба против присъдата на г. Ивана Вазова? Но пък не се вижда и да е четена на кучето присъдата в окончателна форма. Има доста поводи да се иска, чрез Касационния съд, възобновяването на това углавно дело. Роднините и ближните на кучето трябва да вземат мерки, може би ще успеят да реабилитират тъй жестоко потъпканата му от г. Вазова чест.*

Макар й осмивани след години този процес и тази присъда, изпълнението й силно докосва душата на Вазов и той посвещава на това събитие стихотворението „Пребитото псе". В него с голяма болка поетът описва жестокото отношение към животното, жестокостта при децата, която много силно го учудва, вътрешните терзания на младия съдия и вярата му, че макар и виновно, никое същество не заслужава безмилостна, варварска жестокост. Ето и текстът, придружен с коментарите, направени от Алеко във фейлетона му. В по-тъмен шрифт са дадени онези части, които намират място в текста на представителя на младите.

Пребитото псе

Утрепано, пребито,
с пречупена нога,
то страшно, жаловито,
със кал и прах покрито,
квичеше до брега.

И вдигаше крачето
със мъка и със рев,
и сякаш на небето
показваше го, клето,
с моление и гнев.

Дълбока скръб гореше
във погледа му прост,
плачът му остър беше
и черна кръв шуртеше
из счупената кост.

II

Веднага дотърчаха
деца метежен рой.
„Удрете!„ – изкрещяха
и псето връхлетяха
пак камъни безброй.
И сред реката хладна

Снимки: архив

Broi 5-6 2016 v6.indd 21 11.01.17 22:27

нещастното скочи –
от таз дружина жадна
за кръв и безпощадна
да се одалечи.

Но камъните жестоко
преследваха го пак
и кучето високо
със страх, с молебно око
ридайше кат челяк.

„В главата! Във главата!„ –
бе общият ответ
и с весел смях децата
му дупчеха месата
със удари безчет.

Те имаха надмощье,
не даваха му срок,
крещяха: „Още! Още!„ –
и гледаха как то ще
потъне в бързий ток.

III

И аз, мечтател бледен,
присъствувах тогаз
на този вик победен,
но тоя стон последен
и паднах в мисли аз:
Детето е о, боже,
душа незлобна йощ –
и то е ангел тоже, –
но кой успя да вложи
за злото в него мощ?

Кой таз невинна младост
способна я стори
в плачът да чува радост,
в кръвта да сеща сладост –
да пей и да мори?

Закон на естеството,
фатален, лют закон!
Зародишът на злото
е турен под челото
като един нагон.

От първата минута,
при първите зари,
душата в мрака лута
и слаба, малка, люта,
за жертви веч гори.

При първа още крачка
детето – ангел благ –
за радост, за играчка
мравунчицата мачка
със мъничкий си крак;
ил бедната мушица
на пламъка я тлей,
ил божията птица
с безгрешна си ръчица
я дави и се смей.

Кой даде му таз жажда
за злото във светът,
та йощ кога се ражда,
веселие угажда,
че другите ще мрът?

Отде във себе има
тоз мрачния залог?
Отде примери взима?
Как може херувима
да бъде тъй жесток!

Но мъдростта немее
пред тоз въпрос проклет
и разумът не смее
тъмата да разсее,
и нямам аз ответ.

Мълчат! И само псето,
дух тъмен и злочест,
квичеше в кръв облето
и своя към небето
изпращаше протест.

То викаше: „О, спрете,
о, чакайте сега!
Над мене се смилете,
да мра ме оставете
със моята тъга.
Меса ми са раздрани.
За мене черна смрът
тук скоро ще настане,
но мойте нови рани
ужасно ме горйът!

Ох, страшно е да гина
в вълните, що бучът!
Треперя, тъна, стина!
Ох, дайте да почина
на сухо, на брегът.

Какво ви съм сторило?
За път ви виждам пръв!
В що вас съм увредило,
та леете в беснило
невинната ми кръв?

И аз, създанье клето,
обичам божий свят,
да припкам по полето,
да гледам към небето,
да дишам благодат.
И ази с радост сящам
зората, утрен час,
що е добро, угаждам,
кат вази болки сящам,
и повече от вас!

Ах, моля ви, ах, спрете,
безжалостни деца!
Така ме не мъчете,
злодеи, престанете,
злодеи без сърца!„

Тез думи псето вещо
че казваше, сфанàх
и друго още нещо,
дълбоко и зловещо,
което не разбрах.

IV

Тогава се затекох,
смутен до глъбини,
и битката пресекох,
и кучето извлекох
из мътните вълни.

И мокро, трупно, кално
и с кървава глава,
животното страдално
изтегна се печално
въз новата трева.

И тоз символ на вярност,
във мен като опря
взор пълен с лучезарност,
с укòр и благодарност,
трагически умря!

Иван Вазов е мирови съдия – гражданско лице с обществен авторитет, но без специално образование. Макар по това време вече да имаме Търновската конституция като основен закон в младата държава, правораздавателната система още не е разработена и са действали Временни съдебни правила. Те често са върху старите турски закони. Работещите в системата често се сблъскват с казуси, които са трудни за разрешаване, но трябва да действат строго, за да поддържат реда и справедливостта в обществото. По този повод Вазов заявява:
Славно време беше тогава!

Любомила Соленкова

Broi 5-6 2016 v6.indd 22 11.01.17 22:27

Бисер Киров

(1942 - 2016)

Бисер Киров

На 6 ноември 2016 г. ни напусна Бисер Киров – една от най-големите звезди на българската естрадна музика. В продължение на 20 години името му е сред десетте най-популярни попизпълнители на Източна Европа. Животът и творческата кариера на певеца са свързани неразривно с три държави – България, Германия и Русия.
Пражката публика се срещна с него на 18 декември 2005 г., когато той изнесе концерт в чешката столица по покана на сдружение „Възраждане“.

Бисер Киров е роден на 4 септември 1942 г. в София. Предците му са сред основателите на с. Чокманово, ктитори на храма "Св. Илия". Баща му Христо Киров е пастор в Църквата на адвентистите от седмия ден. Майка му е Венциноса Кирова. Бисер Киров има двама братя: Апостол и Цвети. Музикантът до края на живота си е много силно свързан с Родопите и с Чокманово. Ангажира се с изграждането на водопровод и в с. Чокманово, с реконструирането на църквата "Св. Илия", с възпоменателната плоча на земеделския деец Георги Шонгов и др.

Бисер Киров завършва 22-ро училище в София през 1961 г., след което отбива военната си служба. През 1963 – 67 и 1970 – 73 г. следва във ВХТИ – София, специалност „полупроводникови материали“. Там се запознава с бъдещата си жена – Митка, с която остава до последния си ден. През 1968 – 69 г следва журналистика в Софийския университет. През 1988 г. завършва Руската академия за театрално изкуство в Москва със специалност „музикална режисура“.

Още като ученик свири на цигулка и китара. Пее в рокдуети с Георги Минчев. През 1966 година го чува и харесва Морис Аладжем. Още следващата година започва певческата кариера на младия певец с оркестър „Балкантон“. Първият му концерт е на 25.03.1967 в зала "България". Бързо става много популярен с песните "Гълъби над София" (музика - Йосиф Цанков), "Юноша" (музика - Морис Аладжем), "Събота срещу неделя" (музика - Димитър Вълчев).Бисер Киров е носител на множество награди: трета награда на Фестивала за младежка песен в Сочи, Русия - 1967, първа награда на фестивала "Златният Орфей" - 1970, първа награда на фестивала "Златният лъв" в Лайпциг - 1973, първа награда на "Шлагер-фестивал", Дрезден - 1974, Голямата награда на фестивала "Нийуола" в Индепендънс, САЩ - 1981, Голямата награда на фестивала "Гала" в Хавана, Куба - 1982, специалната награда за изпълнение на фестивала в Кевън, Ирландия – 1985 и др. През този период Бисер Киров е най-известният българин в ГДР и Куба.

Бардът има над 4500 концерта в Европа, Америка, Азия и Африка. Шест сезона е солист във „Фридрихщадт-паласт“, Берлин. В продължение на осемнадесет години е най-популярният певец-чужденец в ГДР.

Като композитор записва над 300 песни. Бисер Киров е първият български попизпълнител със самостоятелни плочи, издадени в Източна Германия (ГДР), Куба, САЩ, Финландия, Испания, Мексико и Никарагуа. Издава и девет компактдиска в България и Русия с общ тираж над 7 милиона екземпляра. Записал е повече от 700 песни на български, руски, испански, немски и английски композитори.

От 1997 г. е в борда на съветниците на Халси Институт (за музикален бизнес), Оклахома, САЩ. От ноември 2006 г. до юли 2010 г. е съветник по културата при посолството на Република България в Москва. Има редица режисьорски и продуцентски предавания в БНТ.

В периода 1995 – 2002 г. е продуцент, режисьор и водещ в руска телевизия на детските предавания „Златното ключе“ и „Чудната приказка“. През 1998 г. организира концерта "Родопска Коледа" в Смолян. Бисер Киров е три пъти режисьор на Роженския събор.

През 80-те сътрудничи с детската вокална група "Сребърни звънчета". От 1989 живее в Берлин, а от 1995 работи в РТР-Москва като продуцент и тв режисьор. През 2006 е назначен за културно аташе в посолството на България в Москва.

Бисер Киров е заслужил артист на Народна република България (1985). Получава почетен знак на президента на Р. България Георги Първанов (2008). Заслужил артист е на Руската федерация с указ на президента на Русия Дмитрий Медведев (2009).

През май 2010 година Бисер Киров става и носител на Международната награда за култура "Св. св. Кирил и Методий", връчена му лично от Московския патриарх Кирил „за изключителни заслуги в опазването на славянската духовност"

Умира на 6 ноември 2016 г. в Берлин от мозъчен инсулт.

В интервю за списание „Българи“ певецът споделя:

„Талантливите хора са неприятни, защото говорят това, което мислят. Аз мисля, че талантът не е само умението да пееш. Той съдържа и много други духовни неща. От многото години, в които съм в шоу-бизнеса, смятам, че той е едан мисия, която човек трябва да изпълни.“

„Музиката е най-големият подарък, който Бог ми е дал. Не смятам, че с нещо друго бих могъл да живея. Музиката е езикът на ангелите“.

Мария Захариева

Снимка: архив

Broi 5-6 2016 v6.indd 23
11.01.17 22:27

Един вековен юбилей

На 13. и 14. ноември във Философския факултет на Карловия университет се състоя тържествено честване. Специалността Българистика отбеляза своя 100-годишен юбилей. Централно място в това голямо събитие беше отделено на специализираната научна конференция, посветена на вековната история на Лектората по български език и литература.

Двата дни, в които се проведе конференцията, бяха изпълнени с много научни срещи, дискусии, представени бяха редица доклади. Събитието се проведе под патронажа на Негово Превъзходителство г-н Лъчезар Петков, декана на ФФ на Карловия университет доц. Мириам Фрийдова и Чешкия комитет на славистите. Празникът имаше за цел не само да събере българисти, посветили научни текстове на българистиката в университета, но и да открои постигнатото в областта на преподавателската работа, да подчертае заслуги на бивши лектори, да изтъкне успехи в в областта на превода.
В поредицата от научни текстове, представящи историята на българистиката, се откроиха пленарните доклади на проф. Хана Гладкова, д-р Марцел Черни, проф. Ян Рихлик и доц. Владимир Пенчев. Всеки от учените очерта постигнатото в съответната научна област – проф. Гладкова говори за историята на специалността, за фазите на промени, за успехите и трудностите, пред които е изправен преподавателят и научният ръководител. Обширният преглед на постигнатото в сферата на литературознанието прикова вниманието на слушателите, последователно и аргументирано д-р М. Черни припомни имена и „силни места". Авторът запозна аудиторията с успешни изследвания на българисти, като обхвана времето от 70-те години на XX век до съвременността. Параметрите на очертаната картина бяха разширени от доц. Пенчев – директор на Института по фолклор към БАН. Той посвети специално внимание на редица антроположки, етноложки и фолклористични изследвания, които са значими в контекста на развитието на българистиката. Проф. Ян Рихлик се концентрира върху значимостта на съчиненията на Константин Иречек, като важен акцент в неговото изложение беше слабото познаване на автора в собствената му родина и особения му принос за самоосъзнаването на българската нация. Своеобразен финал на поредицата от пленарни доклади бе представеният от д-р Людмила Ухлиржова проблем за присъствието на българина и българите на страниците на сп. „Славия".

Доц. М. Фрийдова връчва сребърен орден на проф. Кина Вачкова

Тази първа част на конференцията беше продължена от една изложба и официално награждаване на най-заслужилите сред българистите. Изложбата има за цел да покаже не само историческа развой на една специалност, но и да припомни имена, факти и дати. В 14 отделни панела, на основата на богат снимков материал и текстове, може да се видят фази от развитието и утвърждаването на специалността.
В своеобразна кулминация на вечерта се превърна откриването на изложбата от г-н Лъчезар Петков и доц. М. Фрийдова и връчването на сребърни ордени на ФФ на Карловия университет. Тук обаче имаше и изненада – преди да връчи ордени на отличените български учени, г-н Петков прочете тържествен адрес

Доц. М. Фрийдова, проф. Х. Гладкова и Н.Пр. Л.Петков на откриването на изложбата

Broi 5-6 2016 v6.indd 24 11.01.17 22:27

Доц. М. Фрийдова връчва сребърен орден на доц. Вл.Пенчев

от МОН на Република България и награди проф. Хана Гладкова с почетен плакет и диплом за нейната многогодишна работа. Наградени бяха проф. Кина Вачкова (Шуменски университет „К. Преславски"), доц. Маргарита Младенова (Софийски университет Св. „Климент Охридски"), доц. Владимир Пенчев (Институт по фолклор към БАН), д-р Гинка Бакърджиева (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски"). Сребърните медали са своеобразно признание за заслуги в развитието на българистиката и за сътрудничество с Карловия университет.

Тържествената част продължи в една от аудиториите на университета, където свои спомени споделиха д-р Дана Хронкова, г-жа Марие Бублова, д-р Мириам Моравцова и г-жа Злата Куфнерова. Те разказаха не само за миналото, не само за изпитанията и трудностите, говореха и за случайностите при избора на специалност, както и за призванието да си българист. Общо място за тях се оказва любовта към езика и литературата и добрите учители, за които пазят прекрасни спомени. Срещнаха се две различни поколения учени и изследователи.

Вторият ден на конференцията (14. 11.) продължи с цикъл доклади с методологична насоченост, където особено силен акцент беше поставен върху мултимедийния учебник, между чийто автори като членове на международния екип са доц. Петя Бъркалова и д-р Гинка Бакърджиева. Двете бивши лекторки споделиха наблюдения върху постигнатото и очертаха възможни посоки за надграждане в областта на мултимедийното обучение. За възможностите и трудностите пред един лекторат говори настоящата лекторка (д-р Таня Янкова). След дискусията, посветена на състоянието на езиковото обучение, бяха прочетени доклади от д-р Любомила Соленкова („Вацлав Добруски и българите") и доц. Маргарита Младенова („На моста между две култури" – ролята на Я. Бъчваров и Л. Кроужилова за развитието на чешката българистика и българската бохемистика"). И двете авторки бяха акцентирали върху връзката, значимостта на прехвърления между два културни контекста мост. И двете търсеха нови податки, неоткрит смисъл, неизследвани страни.

За подготвената от д-р Ивана Сръбкова изложба, посветена на българистичните фондове и българистичната дейност в Славянската библиотека, участниците имаха възможност да научат от самата нея. На следващия ден успяхме да видим тази чудесна експозиция – в нея присъстват екземпляри от времето на Възраждането - „Софронието" (С. Врачански), „Горски пътник" (Г. С. Раковски) – до наши дни (съвременни преводи на българска литература).

В своята последна част конференцията обедини основните линии, към които се придържаше като замисъл – известни личности, допринесли за развитието на българистиката. Тук трябва да откроим доклада на д-р Б. Нишева за проф. Хана Гладкова, на д-р Я. Отченашек за доц. Вл. Пенчев, на Милена Пршикрилова за Марие Бублова, на проф. Кина Вачкова за годините на лектората, преминали в усложнена обществено-политическа обстановка.

Научният форум имаше за цел не само да събере учени, изследователи, дейци на българистиката, не само да припомни успешни инициативи, да открои написани учебници и помагала, но и да заговори за трудностите, пред които е изправена българистиката днес, да даде възможност за обмяна на мнения и позиции, които ще помогнат за последователното й утвърждаване.

Таня Янкова

Коктейл в Посолството на Република България

Снимки: Мария Захариева и архив

Broi 5-6 2016 v6.indd 25 11.01.17 22:27

Два клубни проекта в Прага

Доц. д-р Петя Бъркалова
Пловдивски университет

Плакат за концерта „Св. Георги – магическата мозайка на българския фолклор“ на фона на сградата на Философския факултет на Карловия университет в Прага.

Вероятно има стотици места по света, подходящи да се представи българската музика и българското вино. Но Прага е специална! Не защото Прага е една от най-примамливите туристически дестинации в света. Тук става дума не за туристи, а за нивото на пражката публика и за нивото на младите чешки българисти в един от най-старите университети в Европа – такива, каквито ги видях, учих ги и се учех от тях, преди десет години.

Пражката публика изглежда задоволена от концерти на световни звезди, клубни сцени със зараждащи се нови стилове, джаз срещи със зашеметяващи джем сешъни, world music и всичко, за което меломани от всяка възраст могат да мечтаят. Струва си да се поживее в Прага по сто причини, а културният афиш и бирата са само две от тях.
Например в периода, когато замислихме да представим на младата чешка публика българския музикален фолклор в модерна интерпретация (периодът е 2002-2006 г.), в пражкия културен музикален афиш присъстваха Eric Burdon, Mick Jagger с The Rolling Stones, Deep Purple, Buena Vista Social Club и още десетки групи с култов статус. Да не бързаме да си мислим, че чешката публика робува обаче на славата на „мастодонтите“. Чешката публика е свикнала да е в досег с виртуозни изпълнители, има висок вкус и има преценка.
Академичните маршрути не отстъпват по привлекателност. В началото на миналия век Карловият университет в Прага е създал колоса на българската българистиката - Александър Теодоров-Балан, първи ректор на Софийския университет. Свой „чешки период“ имат Петър Берон (днес българското училище в Прага носи неговото име), Боян Пенев, Кирил Христов, както и редици известни български композитори, музиканти, диригенти, учени, инженери, учители. За лингвистите Прага е свързана с Пражката лингвистична школа - едно от най-плодотворните направления в езикознанието от началото на 20 в., което за пръв път разглежда езика като социално и структурирано явление и дава началото на редица нови теории за езика.
По това време – 2002-2006 г., бях лектор по български език, литература и култура във Философския факултет на Карловия университет в Прага. Лекторатът се посещаваше общо от 44 студенти – повечето силно мотивирани да изучават български език, любопитни за България. Те искаха да знаят повече и повече – не само за миналото свършено време и правилото за членуване, с които ги тормозех (и двете ги няма в чешкия език!), не само за Дора Габе и Багряна (както им ги представяше невероятната българистка Дана Хронкова), не само за Георги Господинов (когото се опитваха да превеждат). Те искаха да разберат българската идентичност, с какво сме различни, щастливи ли сме, умни ли сме… Не отказваха да опитат българската кухня, ракията и виното, мусаката, таратора, зелеви сармички по станимашки, вита баница с късмети. Искаха да правят сурвачки и мартеници и да минат окичени през Staroměstské náměstí по пътя от факултета към ректората на улица „Целетна“. Искаха да гледат филми, да четат вестници, списания, модерни романи, да сърфират в български сайтове. Нямаха търпение да дойдат в България и да пътуват както само чехите си знаят, сякаш са родени пътешественици.
Впуснах се да осъществявам клубни проекти в Прага, защото търсех мост към сърцата на своите възпитаници. Може и от носталгия да е било, но повече защото бях разбрала, че музиката е невероятен посланик на емоции, че джаз, фолклор и симфонична музика се преплитат „по върховете“ и каквото и да предпочиташ да слушаш, върховите изпълнения носят едно и също разтърсващо катарзисно чувство за сливане с нещо умно, добро и красиво. Това преживяване исках да подаря на своите

Broi 5-6 2016 v6.indd 26 11.01.17 22:27

студенти. Също в домашната среда бях свикнала на респект към лозята, винарите и виното. Музиката и виното са в дълбока връзка по нашите земи от древни времена. Дядо ми по майчина линия, въпреки дипломата си от Юридическия факултет на Софийския университет, наглеждаше брестовишките лозя, наследени от дедите му, до последния си ден. Баща ми ни завеща лозе, асми и лозници от селектирани сортове „на кордон".

Дали обаче връзката на музиката с виното е „преносима" по-на север? У нас и първолаците знаят, че тукашните земи хилядолетия са обитавани от древните траки – цивилизация, почитала бог Дионисий и древния герой, поет и певец Орфей. Специалистите пък оценяват изложбата „Епопея на тракийските царе – археологически открития в България", представена в Лувъра през 2015 като най-престижното и най-голямото културно събитие за България в чужбина. (Имахме щастието семейно да я посетим, прави са!) Това, което исках преди 10 години за моите студенти от Лектората в Прага, беше студентите ми да почувстват живото трептене на ритъма и мелодията едновременно с живото вдъхване на ароматите на български вина.

Знаех, че има един изпълнител, който би впечатлил познавачите – легендарният акордеонист Петър Ралчев, известен с таланта си да свири както фолклор, така и джаз, класика и най-вече да импровизира. Познавах и семейство български предприемачи, които представят българското вино на международния пазар – инж. Иван Заяков и инж. Ваня Заякова. Четвъртият в екипа за нашия клубен проект стана инж. Ваня Заякова, управител на Дружество "Диама експорт-импорт". Така идеята за едновременно представяне на българската народна музика и на български вина назря спонтанно и се разгърна леко и с ентусиазъм. Първият клубен проект „Чуй България" бе посветен на студентите българисти и се осъществи с помощта на един от тях – Георги Бечев (за него вж. списание „Българи", 2006). Георги защити дипломна работа върху българската народна музика и бе

поканен за докторант от известния етномузиколог проф. Тилнер (вж. Бечев, 2004). Третият в екипа беше Мария Захариева – председател на гражданско сдружение „Възраждане" в Прага.

Българистиката в Прага днес празнува 100 години. Поддържането на постоянен Лекторат по български език, литература и култура е създало няколко поколения чешки хуманитаристи, с различна степен на специализиране в езика, превода, литературата и културата на България. Не е тайна, че в наши дни славистиката и в частност българистиката по света е сякаш на доизживяване. Да си намериш работа по специалността е рядък късмет, затова студентите избират да учат още една специалност: право, икономика, педагогика, чешка филология и т.н. Оформят се новите профили на млади специалисти в няколко образователни направления едновременно. За тях българската музика и българското вино са като носещи „подреден хаос" субстанции, които теглят и хипнотизират „по балкански", отнасят извън действителността.

Накратко начинанието може да бъде представено така:

Концерт «Хипноза по балкански».

• Концерт на феноменалното дуо Георги Ралчев (акордеон) и Георги Янев (цигулка). 23. 11.2005, 19.00 ч., зала Рокси (Roxy).

• Лектория за студенти-българисти на тема «Българска музикална диалектология» във Философския факултет на Карловия университет, 24.11.2005, Прага.

• Дегустация на български вина.

Настоявахме събитието да има представителност. То се осъществи в рамките на Дните на българската култура в Прага, организирани от сдружение „Възраждане" и бе открито от Негово превъзходителство Мартин Томов, извънреден и пълномощен посланик на Република България в Чешката република. Като представители на най-доброто в българския традиционен фолклор виртуозните изпълнители Петър Ралчев и Георги Янев излязоха за пръв път на чешка сцена. Концертът "Хипноза по балкански" в клуб Roxy събра около 220 души публика, от които близо 70 % чехи от младата генерация. В легендарния клуб в сърцето на Прага нашите спонсори инж. Ваня Заякова и инж. Иван Заяков представиха селекция български вина на "Диама експорт-импорт" с подобаваща щедрост.

На следващия ден един критик писа във форума на Roxy: "В някои ритмични пасажи на народните мелодии така се сменяха 5/8 и 7/8, че от всичко най-много напомняха Chick Corea с Return to Forever, което за два инструмента е напълно добре". Същият посетител направи на този концерт и откритието, че „Balkán není jenom dechovka" (Балканите не са само духов оркестър), имайки предвид очакванията си да чуе нещо от типа на Брегович. Дали тази истина не бе открита и чрез добре представеното българско вино?

Ден след концерта Петър Ралчев и Георги Янев изнесоха открита лекция във Философския факултет на тема "Музикална диалектология на България" пред студентите-българисти, слависти и ученици от българското училище "Петър Берон". Присъствието им в Прага беше медийно отразено във в. "Лидове новини" и в предаването за world music "Всички музики на света" на "Радио 1" в четири поредни предавания, както и в линкове на глобалната търсачка Google. Няколко пояснителни думи за медийната разгласа. За България в чешките медии тогава новините най-често бяха лоши, или никакви, и много рядко хубави. Но за звездите на world music имаше сякаш запа-

Broi 5-6 2016 v6.indd 27
11.01.17 22:27

зено място в Радио 1. Да слушаш четири съботи подред Петър Ралчев по радиото в Прага е разтърсваща емоция. Един от редките случаи, когато нещо българско е поднесено на публиката с поклон, с пълно признаване на приноса му за света.
Срещата с Петър Ралчев и Георги Янев беше нашият подарък за студентите от Философския факултет и за нашите българисти. Другият подарък беше от семейство Ваня и Иван Заякови. Те знаят добре какво привлича младите чехи към България: слънце и море, плодове и зеленчуци, древни традиции, нови приятелства. А тези, които вече са били на гости в български семейства, знаят за собственото производство на плодове и зеленчуци, за отглежданите десертни и винени сортове грозде, за приготвянето на домашно вино и ракия. Ваня и Иван, нашите спонсори, са успешни предприемачи, познавачи на традициите, родолюбиви българи. Не е разписано в академичната програма, но е добра иновация да се помести частица България „на живо" в Лектората. Лекториятa за студенти-българисти на тема «Българска музикална диалектология» във Философския факултет на Карловия университет се проведе в представителна аудитория с изглед към величествения Пражки храд, с огромна географска карта на България, окачена отпред. Пред нея Петър Ралчев очертаваше областите на различните музикални диалекти, а двамата с Георги Янев свиреха на живо мелодии, обхождайки фолклорните райони: Тракийска сватбарска мелодия, добруджански ръченик, северняшко Ганкино хоро, шопска копаница…. След лекцията на музикалните ментори инж. Иван Заяков представи лозаровинарските райони на България.
Поканата му за дегустация на български вина беше всъщност покана за „виртуална" разходка из България по пътя на виното. В поканата имаше жест на приятелство, гостоприемство, респект към младите университетски възпитаници, пиетет към музиката, жест на изобилие и щедрост.
И кратък курс по дегустация.
Замисълът успя – направихме съвместими двете карти – картата на фолклорните области и картата на основните винарски региони. Съживихме ритми и вкусове, които идват от древни времена, но ги преживяхме заедно отново тук и сега.
За учебния процес останаха много нови въпроси «за домашно»: кои са сортовете вино, как да преведем на чешки език винарската терминология, по какво се различават имената на сортовете грозде и на вината, има ли връзка между фолклорния календар и винарството и много, много други.

Вторият клубен проект «Българският Гергьовден» се осъществи година по-късно. Той включваше:
• Концерт «Магическата мозайка на българския фолклор»: концерт за студентите българисти и Ceepus/Erasmus студентите от Философския факултет на Карловия университет в Прага (9.05.2006, Ден на Европа в Прага).
• Дегустация на български вина в Lucerna Music Bar по време на концерта.
Концертът бе организиран от сдружение "Възраждане" с подкрепата на чешкото министерство на културата и Пражката община. Инициативата се осъществи под егидата на Посолството на Република България в Прага със съдействието на Българския културен институт в Прага и фирма "Диама". В този концерт се включиха Иво Папазов, Петър Ралчев, Георги Янев и Стоян Янкулов. Разгласата този път оставихме върху плакатите с логото на Lucerna Music Bar. Те грееха в гергьовско зелено из цяла Прага. Отново бяхме в екип с Мария Захариева и Георги Бечев. Отново сем. Заякови бяха плътно с нас. Като спонсори те устроиха радушно посрещане на звездните гости. Ваня и Иван Заякови излъчваха мекотата на успелия и състоятелен човек, който е в силата си да направи най-доброто за себе си, за семейството и за хората.
За неописуемата атмосфера на концерта може да се говори отделно. В деня на Европа, 9.06.2006, в Lucerna Music Bar имаше и стотина Еразъм студенти на Философския факултет от различни краища на света, на които бяхме изпратили персонални покани. Някои от тях за пръв път чуваха съвременни български майстори, които прекрачват границите на стилове и жанрове, като вплитат фрагменти от българската народна музика в полетата на world music и световния етноджаз. Със сигурност за пръв път опитваха и български вина. Семейство Заякови и за това събитие осигури богата селекция български вина на "Диама експорт-импорт", отново поднесени с финес и щедрост.
За чешката публика концертът в Lucerna Music Bar беше концерт на формация, в която всеки извлича от инструмента много повече, отколкото публиката беше чувала досега. Посланиците на българската традиционна музика я представиха по един нетрадиционен начин, граничещ по-скоро с етноджаза. Те показаха на живо какво е Орфеева дарба, какво е да я имат бащи и дядовци, обикалящи страната със сватбарски оркестри. Атмосферата доближи публиката именно до българските празници, до българските сватби, където се е отприщвала импровизаторската дарба на всеки изпълнител. Критиците казват, че „днес от това се ражда нова вълна в музиката, която трудно се побира в едно понятие – това е автентична българска народна музика (world/ethno music). Но във върховните моменти на импровизациите се получават уникални неща от равнището на най-доброто в джаза" (Иванов, «Българи" 2006 , брой 8).
Българската общност от Прага, а и от други краища на Чешката република, също се наслади на клубната фиеста с Иво Папазов, Петър Ралчев, Георги Янев и Стоян Янкулов. За тях «гостуването в Прага на всяко едно от тези имена поотделно би било събитие». Магическата мозайка на българския фолклор се превърна в събитие с много измерения, за което сп. „Българи" писа: „Фактът, че тези четири големи звезди на българската народна музика свириха заедно на 9 май в Lucerna Music Bar, е повод да говорим не за събитие, а за безпрецедентен по своето значение концерт, който без никакво преувеличение ще остане паметен за всеки един от петстотинте щастливци, които тази вечер се намираха в залата» (Иванов 2006 : 8).

Broi 5-6 2016 v6.indd 28 11.01.17 22:27

Като лектор в Карловия университет и пратеник на Министерството на образованието и науката на Република България съм благодарна за този концерт, за приноса му за доброто име на България. Оценявам го като събитие, което попълва дефицита от културни преживявания, свързани с България – както за чешката публика, така и за българите, живеещи зад граница. Видяхме как същата благодарност почувстваха и чуждестранните млади гости, участници в акциите по случай Деня на Европа в Прага.

Палавият трубадур на чешката литература Петър Станчик разкрива потайностите на Прага

Писателят беше в България за премиерата на хита си „Мелница за мумии".
По покана на Чешкия център Петър Станчик беше в България, за да представи книгата си в София и да участва в литературен фестивал в Русе.

Петър Станчик

Той изглежда като един по-млад Дж. Р. Р. Мартин, създателя на „Игра на тронове", и е авторът на чешкия хит „Мелница за мумии" (на български в издание на „Изида", превод Красимир Проданов), който не само стана бестселър в Чехия, но и спечели най-престижната награда за литература – „Магнезия литера". Книгата разкрива потайностите на Прага от втората половина на XIX в. и е палава смесица от криминален, приключенски, еротичен и гурме роман. Според чешката критика това е най-пражката книга, която е писана досега. Из забележителностите, където днес се тълпят туристи, преди 150 години започва серия от убийства, всяко от които е извършвано в деня, в който се чества определен светец, и в синхрон с начина, по който е загинал той.

„Мелница за мумии" описва на скорост една вече далечна епоха с целия ѝ блясък, сласт и… гастрономия. Затова не се учудвайте, че комисарят Дурман е повече в кръчмите и публичните домове, отколкото в полицейското управление. Порядъчно влюбен, той е обещал на любимата си да се оженят веднага след като разкрие сериен убиец. Но труповете се множат. Апетитните куртизанки, с които го среща съдбата – също... Разтворете „Мелница за мумии" и ще се убедите в това сами! Вижте и как Петър Станчик (р. 1968) израства от ъндърграунда до големите литературни награди, превръщайки се в палавия трубадур на чешката литературна сцена днес. До 2006 г. той използва псевдонима Петър Одило Страдицки, но хороскопът на измисления автор – по думите на писателя, предвещавал смърт през декември 2006-а, както и станало. Оттогава Станчик винаги се подписва с истинското си име върху своите творби, а те са повече от разнообразни. Пише поезия, създава детска литература, както и класическа проза. Сам се описва като любител на историята, фантасмагорията и абсурдизма.
За Станчик писането е алхимичен процес на превръщане на думите в изречения, а оттам – и в цели книги. Обожава аромата на старите издания и вещи и затова е чест посетител на антиквариатите. Част от ключовите събития в „Мелница за мумии" се разиграват именно в еврейски антикварен магазин, пълен с чудни предмети. Всеки изработва своя собствена реалност, смята Станчик. Затова и книгите му до една са игра, в която той облича действителността в нови дрехи.

Книгите ми следват логиката на сънищата

Представяхте ли си, че „Мелница за мумии" ще стане такъв хит?
Може би не съвсем, имах някакви очаквания, но резултатите ги надминаха. През целия ми живот основен за мен е бил вътрешният ми свят. Затова и книгите ми следват логиката на сънищата, която за мен е по-важна, отколкото логиката на реалността. Започнах да пиша през 80-те години на миналия век под аристократичен псевдоним – може би точно това ми липсваше по време на комунистическия режим. Първите

Broi 5-6 2016 v6.indd 29
11.01.17 22:27

Раздаване на автографи след представяне на „Мелница за мумии“

ми книги бяха езотерични, за твърде тесен кръг читатели. През 2006 г. реших, че тази аристократична поза вече нещо не ме влече толкова и започнах да публикувам под истинското си име. „Мелница за мумии“ е втората ми книга, излязла с него. Миналата седмица в Чехия излезе третата.

Криминален роман ли е „Мелница за мумии“?

Да, това е криминална история от стара Прага. По онова време в самия град е имало някаква идилия. Но книгата ми не е исторически роман, а роман за съвремието ни, който може да се развива във всяко едно време. Проблемите, които решават моите герои, са вечни.

Голяма част от действието на книгата протича в пражките кръчми. Защо решихте да е така?

Истината е, че в кръчмите на Прага са се правели и политиката, и изкуството. Да, яденето и пиенето заемат доста място в книгата. Те са важни и за самия мен като човек. Нямам нищо против вегетарианците (дъщеря ми дори е веганка), обаче аз имам определена слабост към месото. А в книгата мисля, че съм главният герой – и положителният, и отрицателният. По същия начин са противопоставени физическите, плътските неща (яденето, пиенето и сексът) на метафизичните, духовните.

Значи затова представяте големия чешки класик Неруда като пияница?

Той е злоупотребявал с алкохола. Действително е така. И в това няма нищо лошо.

В „Мелница за мумии“ има доста кървави сцени. Може ли да се каже, че е страшна книга?

Да, в романа наред с хумора и хубавото ядене има много насилие и смърт. Но смятам, че тези неща са част от живота и че ще е интересно на читателя да види как се противопоставят трагичното и хумористичното, ежедневното и изключителното.

Коя корица ви харесва повече – на чешкото или на българското издание?

И двете са хубави, но много различни. На чешката е анатомичен модел на човешкото тяло – за да се види конкретно къде и какви са пораженията от страна на убиеца, а също и неговата гледна точка. Като бях малък, ми беше много интересен този анатомичен модел. Българската корица ми харесва, защото пък присъства дракон, а в книгата има Орден на дракона.

За какво се разказва в новата ви книга, която е вече в чешките книжарници?

Тя е роман в стила на „Мелница за мумии“, но без криминалния сюжет. Главният герой е от село, който напуска родното си място и пътува по света. Случват му се много неща, преди да се върне обратно. Много се надявам българските читатели да прочетат и нея.

Пламен Тотев

Снимки: Деница Проданова

Broi 5-6 2016 v6.indd 30 11.01.17 22:27

Накратко

България е най-големият производител и износител на билки в Европа и заема шесто място в света по износ на билки. В страната се събират и обработват между 15 000 и 17 000 тона билки, от които около 90% се изнасят в чужбина. Събират се общо около 200 вида лечебни растения, които се използват във фармацевтичната промишленост, козметиката, хранително-вкусовата промишленост и в народната медицина. Най-търсени обаче са 20 вида билки.

България е на първо място в света по производство на лавандулово масло. Над 50 000 декара в страната са засети с тази етерична култура. Част от продукцията се изнася във Франция, Англия и Швеция, които използват лавандуловото масло в козметиката и за производство на лекарства.

Българинът Николай Славов е един

от 48-те млади учени, получили наградата „Нов иноватор" (New Innovator) за 2016 на Националния здравен институт на САЩ (NIH). Призът осигурява 2 350 000 долара финансиране запроучванията му в областта на рибозомите.
Николай Славов е учил Молекулярна биология в Софийския университет „Свети Климент Охридски". Получава бакалавърска степен по молекулярна биология от Института по технологии в Бостън, Масачузетс и магистърската степен - в университета Принстън. Работил е в Университетския колеж в Дъблин и в Медицинското училище към „Харвард". „Доказал съм, че няма само един вид рибозоми, а има много, които могат да регулират синтезирането на протеините, а не само да го катализират. С други думи, за структури в клетката, за които смятахме, че са само изпълнители, че са низше ниво работници, вече разбрахме, че имат мениджърски правомощия.", казва младия учен пред Economy.

Професорът физик, д-р Теньо Попминчев, е сред 10-те най-обещаващи учени в света. Той бе включен в класацията за 2016 на авторитетното списание „Сайънс нюз" (Science News). Изобретението му – настолен рентгенов лазер - може да бъде използвано за медицински, физически и други изследвания; да направи рентгеновите снимки безвредни; да създаде по-бързи компютри и др.

Новото издание на трилогията на Димитър Талев „Усилни години" излезе от печат благодарение на издателство „Захари Стоянов" и Фондация ВМРО. Трилогията на младия Талев не е издавана от 1930 година. „Усилни години" е исторически роман, който разкрива подготовката, кулминацията и поражението на Илинденско-Преображенското въстание. Включва частите „В дрезгавината на утрото" (1928), „Подем" (1929) и „Илинден"(1930).

Българските служители са били едни от най-щастливите и лоялните в света през изтичащата 2016 г. според тазгодишният Глобален индекс за щастието на работната ръка (Global Workforce Happiness Index). Според данните България влиза в топ 20 и се нарежда на 15 място веднага след Румъния (14), като изпреварва Франция (16), Испания (18) и Великобритания (32). На първите места са Дания и Норвегия, следвани от Коста Рика.

Българи, живеещи в чужбина, са изпратили на роднини и близки в страната 848 млн. евро през 2015 г., според данни на Евростат. 542 млн. евро са получени от хора, които живеят в страните от ЕС, а 306 млн. евро са изпратени от държави извън Общността. Живеещите в България са изпратили в чужбина 4 млн. евро

за година, като това ни нарежда на последно място в ЕС. Източник: Стандарт.

През 2016 г. двама български музиканти получиха номинации за музикалните награди „Грами" - цигуларят Веско Ешкенази и оперната певица Соня Йончева. Оперната певица е номинирана заедно с Томас Хамсън, Кристиане Карг и Лука Писарони в категорията за най-добър оперен запис за „Сватбата на Фигаро" от Моцарт („Дойче Грамофон), а цигуларят Веско Ешкенази и Кралският Концертгебау оркестър в Амстердам са номинирани в раздела "Най-добри оркестрови записи" за изпълнението на Петата симфония на Сергей Прокофиев.

Късометражният филм „Синът" на режисьора Христо Симеонов по разказа „Джанго" на Деян Енев бе отличен през ноември 2016 г. като най-добър късометражен филм на 26-ото издание на Фестивала на източноевропейското кино в германския град Котбус. През 2015 г. на фестивала на българското игрално кино във Варна „Синът" получи Голямата награда „Златна роза" за най-добър късометражен филм. .

17-годишният Владислав Жиков влезе в класацията за 60-те най-талантливи млади футболисти в света на в. „Гардиън". Видинчанинът в момента играе като полузащитник във футболния клуб „Милан". Той е сочен като една от младите надежди на световния футбол. Жиков живее в Италия от четиригодишен.

Снимки: архив

Broi 5-6 2016 v6.indd 31 11.01.17 22:27

Теодосий Спасов:
Опровергавам тезата за деветата дупка на кавала

Теодосий Спасов и Пейо Пеев в „Рок Кафе“ в Прага, 5.12.2016г.

Теодосий Спасов свири музика, която не се вмества в традиционните жанрове. Със своите композиции, съчетаващи джаз и фолклор, гостува по целия свят и прави кавала световноизвестен инструмент. Музиката му омайва вече няколко поколения българи.
На концерта на Трио Спасов през декември в Рок кафе в Прага Теодосий ни показа колко важна за звукоизвличането може да бъде дори деветата дупка на кавала. А заедно с гъдуларя Пейо Пеев и китариста Християн Цвятков зарадиха препълнената зала с много истински емоции и потопиха слушателите в магичния свят на българския фолклор.

Теодосий, ти свириш често в чужбина. Как се възприема българският фолклор зад граница и как - в България?
Българите в чужбина ценят повече фолклора, от който са се отделили. Програмите, които представяме, много ги радват и накрая се превръщат в истински празници с танци. Разбира се, в България винаги има публика за народна музика. Напоследък сред младото поколение по политически причини се наблюдава една имитация на европейската култура и то е обяснимо, но от друга страна започнаха да се появяват много танцови клубове и вместо на фитнес, младите ходят на народни танци.
Освен това имаме вече добри музиканти, които живеят в Европа и Америка и разпространяват нашата музика. Неслучайно много чужденци започнаха да се интересуват от фолклора ни. Миналата година имах турне с електронна музика в САЩ. Американците идваха да танцуват и затова на много места бяхме подготвили и народна музика. При това нашата музика не е от популярните стилове като поп, латино, джаз. Ние сме малък народ, а народната ни музика е нелека за възприемане поради типичните за нея несиметрични ритми, които спъват лекотата на възприемане и веднага вдигат на по-интелектуално ниво нашия фолклор.

Какво би казал на младите хора в България, които се запътват към втори терминал?
Във втори терминал няма нищо лошо, но и в първи е интересно. Там са доста бедни хора, които много често тръгват без багаж, защото има ограничения за багажа. Отиват да печалят и после много често се връщат през втори терминал с доста багаж. В тая посока трябва да се поразсъждава.
Да, България се отвори, ние сме част от Европейската общност и би трябвало нормално човек да сменя местопребиваването и работата си, да търси поле за изява и да печели пари от своята любима професия. Много от хората, които пътуват, се връщат, но голяма част от тях остават в чужбина. Това е притеснително и тъжно. Но пък виждам, че като стане време за пенсия, някои си идват, за да се излекуват от болестите, които са натрупали по време на гурбета и да изкарат последните дни от живота си в Родината си.

Broi 5-6 2016 v6.indd 32 11.01.17 22:27

Теодосий Спасов

Как виждаш развитието на българския фолклор?
Има нешколувана маса музиканти, които продължават да творят. Има и много детски ансамбли, както и хора, които не са професионалисти, работят в офиси, учили са извън България, но търсят себе си и в корените си чрез фолклора. Често виждаме млади хора, които си купуват народни инструменти и се учат с учители, по интернет или самостоятелно. Националното радио записва много образци от фолклора и кани изявени млади хора, стимулира ги, дава им сцена за изява и те звучат в ефир. Някои от тях издават и албуми. Разбира се, трудно е времето сега.

Може ли да оцелее българската народна музика без да се комерсиализира и чалгализира? Някои ансамбли и оркестри в България имат все по-големи финансови проблеми.
Тук има борба между администрацията, която е раздута и е приютила доста недалновидни хора. Те се интересуват само от това да имат сигурни места за пенсия и съкращават ансамбли и симфонични оркестри, а в същото време администрацията се раздува, което е голям парадокс и е за сметка на духовното начало.
Но има и друга линия музиканти, които са защитени административно и при тях се наблюдава едно канцеларско заболяване. Те първо отиват в различни състави със своята мечта, съгласни са да свирят дори при лоши условия, но после изведнъж променят манталитета си, стават много пасивни, като използват институцията, която ги закриля, като база и започват да ходят на външни участия. Те не са почтени към институцията и не носят постъпления. И после се чудят защо ги закриват.
Съществува обаче и един лидерски проблем в тези състави. Много от водачите са изхабени, възрастни, инертни, пасивни и не правят интересен живота на поверените им ансамбли.

Носител си на много награди, включително и на „Грами". Коя от тях има особено значение за теб?
Ценя всяка награда. Макар че не работя за награди. Всяка награда е дадена с отношение към мен и е оценка на моя труд. Независимо дали е от моето село или е международна награда. Това всичко е акт на внимание.
Можеш ли да си върнеш оценката на учителя, ако ти е писал шестица или двойка? Не можеш. Получаваш я и или се радваш, или тъгуваш.

Може да се каже, че си създател на свой собствен стил в музиката. Как определяш музиката, която свириш?
Моята музика е авторска. Аз кръстосвам в жанровете. Това го правя, за да ми е интересно в живота. Като се позадържа в един жанр, ми доскучава и затова минавам в друг.
Търся разнообразието и така се обогатявам, запознавам се с различни хора и естетика. Така по естествен начин се смесва и моята лична музика и това, което представям.
Понякога във фолклора се срещат едни нюанси, в джаза - други.
Скоро записахме една много хубава пиеса за пиано - Фантазия 2 оп.116 на Брамс с електронни инструменти във връзка с един концерт. Темата беше Брамс REMIXED и се получи много интересно. Заедно с DJ Cooh тръгнахме по посоката на импровизацията в електронната музика и джаза. Много приятно попадение се получи.
По принцип всички композитори, които познаваме, са откриватели на своя собствен стил и затова са останали във времето. Всички те са уникални с нещо.

Ти работиш с много чужди музиканти, с кои от тях предпочиташ да свириш?
Те са много и всеки е различен. Появяват се и млади музиканти, които са израснали с моята музика и искат да свирят с мен. На мен ми е приятно да сменям компаниите, да общувам с различни хора.
Но най-вече обичам да свиря с приятелски настроени музиканти. Много често отказвам участие в разни механични сглобки, които се правят в името на печалбата, за да се завърши ударно някакъв проект. И после нищо не остава. За мен е по-важно да остане едно приятелство между музикантите, едно уважение един към друг, да се каним взаимно, да се ценим, всеки да се възхищава от таланта на другия. Ако няма такова усещане, парите нищо не струват.

Свириш няколко десетилетия на кавал, владееш го съвършено. Какъв инструмент е кавалът и има ли още с какво да те изненада?
Кавалът е съвършена играчка за музика. Той е всъщност една дървена овчарска свирка. Всичко друго е плод на работа, на мечти, на търсене, на представи, породени от музиканта. Кавалът винаги поднася по някоя нова изненада именно заради красотата на самия инструмент. Новите открития идват, благодарение на работата с този инструмент и мисленето и търсенето на музиканта. Толкова години свиря на кавал и все ми е приятно. Колкото повече свиря, толкова повече ми се свири.

Християн Цвятков

Broi 5-6 2016 v6.indd 33 11.01.17 22:27

В Прага ни гостува с Трио Спасов. Как е създадено това трио? Може ли да представиш другите двама изпълнители?
Триото е част от един квинтет, в който присъстват още гайда и тъпан. Обичам в състава да има електрическа или акустична китара, защото тамбурата е вид умалена китара като строй, а една китара винаги дава по-голяма възможност за ниски тембри в групата и една басова линия. Това е типичният стил, в който свири Хари – Християн Цвятков. Той свири едновременно бас и ритъм и това дава една дълбочина и по-голям обем. Пейо е един от водещите гъдулари на България и свири в Оркестъра за народна музика към Националното радио. Освен това е композитор и аранжьор.
Завършил е Музикалното училище в Котел и Академията за музикално и танцово изкуство в Пловдив.
Хари е най-младият в групата, дете е на едни прекрасни музиканти. Неговата майка, Радка Христова, ми е съученичка. Тя пееше с моето трио, което вкючваше гъдулка, тамбура и кавал. Баща му, Цветан Радков, е наш любим преподавател по тамбура, който композираше много интересни пиеси.

На концерта в Прага много топло се прие пиесата ти „Туйто", която си композирал след раждането на сина ти. Каква е историята на тази пиеса?
„Туйто" е една пиеса много весела, детска, която се роди, след като видях за първи път моя син в родилния дом "Кина Киркова" в София. Преди това си мислех, че най-великото нещо на този свят е музиката и няма нищо по-велико от нея.
Но като видях сина си, останах потресен. Защото той приличаше на своите дядовци, на мен, на майка си, на всички нас едновременно.
И беше такъв умислен! И си казах: какво чудо е това! Божа работа! Туйто. Има нещо по-силно от нас, има сила, която създава този живот, а ние сме само участници. Има висша сила, която твори истинския живот.
Така спонтанно се появи тази пиеса, в която свиря по всички отвори на инструмента и от стандартната, и от обратната страна.

И почти жонглираш с кавала...
Да, жонглирам. В „Туйто" опровергавам тезата за деветатат дупка на кавала. Там деветата дупка в един момент се превръща в една от най-важните за звукоизвличането.
И така от една провокация на живота с божествено участие може да се роди пиеса, която при други обстоятелства не би се появила.

Какви са впечатленията ти от пражката публика?
В залата имаше много българи, макар че публиката не беше само българска. Хубаво е, че бяха дошли много млади хора, цареше празнична атмосфера. Доколкото усетих, нямаше бариера между нас и публиката. Хората танцуваха спонтанно, радваха се, аплаузите бяха на много точни места.

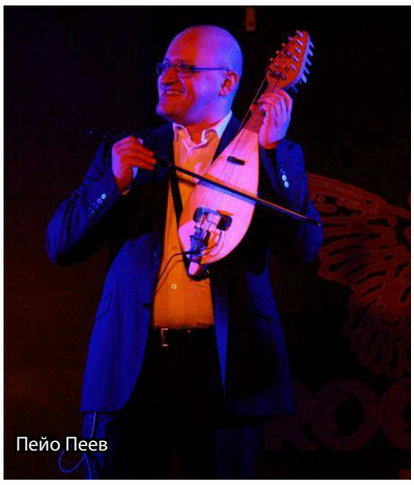
Пейо Пеев

Навсякъде по света има българи и те носят своя код, своята любов към националната култура и се радват на фолклора ни.
Понякога чужденците остават смаяни колко сме сплотени изведнъж и как ни обединява нашата музика. Иначе ние, българите, сме индивидуалисти.
Няма нищо лошо да си индивидуалист, това е хубаво. Индивидуализмът е вид отстояване на личността. Но може би трябва да имаме повече български каузи и то свързани с Родината ни и с нашето национално самосъзнание. Защото когато много индивидуалисти се обединят, стават голяма сила.

Мария Захариева

Теодосий Йорданов Спасов е виртуозен изпълнител на кавал, създател на свой собствен стил в музиката, който се преплитат фолклор и джаз. Роден е на 4 март 1961 г.в Исперих. Завършил е Средното музикално училище „Филип Кутев" в град Котел и Академията за музикално и танцово изкуство в Пловдив. Концертирал е в Европа, Средния изток, Австралия, Северна и Южна Америка. През 1994 г. Теодосий Спасов става носител на наградата „Грами" за албума"Мистерията на българските гласове", заедно със женския хор на БНР . Бил е артистичен директор на световноизвестния фолклорен ансамбъл „Филип Кутев" в периода 1994–1999 г. През 1995 г. списание „Нюзуик" го нарежда между най-талантливите музиканти от Източна Европа. В рубриката „Най-доброто от Изтока" е отбелязано, че „Спасов създава нов музикален жанр". Известният български джазмен Милчо Левиев го нарича „Кавалът на планетата".
Теодосий Спасов е автор на музика за филми, на много обработки на народни песни, на авторски композиции и др. Има издадени над 20 компактдиска. Носител е на Статуетката на Аполон Токсофорос за дългогодишното му ярко присъствие в българския музикален живот и успехите му на световните сцени (2001). Обявен е за „Музикант на годината"(1997) и (2002). Спечелва Наградата на Международната академия за изкуства в Париж (1996) и Специална награда от Детройт от Фестивала на флейтата, 1994 г. Теодосий Спасов има звезда в Алеята на славата пред кино „Арена Младост"(2008). През 2014 г- получава почетното звание „Доктор хонорис кауза" на Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство в Пловдив, а през 2015 г. е удостоен с огърлие "Св. Св. Кирил и Методий" за особено значимите му заслуги в областта на българската култура.

Снимки: Здравка Славова

Broi 5-6 2016 v6.indd 34 11.01.17 22:27

Объркано коледно време
/и в София/

Стефан Кисьов

Ахой, дами и господа, добрий ден!
Как сте там, в златна Прага? Надявам се – добре; ние също тук бутаме, криво-ляво, дето се вика. Новината от София днес е, че тук взе да става интересно. Да, тъкмо беше започнало да ми става скучно, да се чувствам като човек от някоя нормална, средноевропейска държава, а българските политици и новините в „По света и у нас", свързани с тях, взеха да ми стават толкова досадни и безинтересни, че взех да се интересувам от римска история, английска поезия, голф, бридж /както и дори да тичам сутрин по анцуг в Южния парк/ и ето, че всичко това се промени и то само за една седмица. Ето как – след изборите през ноември България се сдоби с нов, новичък президент – Румен Радев; затърси се и нов премиер на мястото на Бойко Борисов – най-вероятно служебен; на хоризонта се заформиха нови партии като тази на Веселин Марешки, както и нови мнозинства в парламента; заговори се за промяна на конституцията, за Велико народно събрание, избори, излизане на България от ЕС, НАТО.
Изобщо настана пълна бъркотия, появиха се толкова странни, нови и неочаквани неща, хора, събития, че за момент направо ми се стори, че май сънувам или пък, че съм спал примерно 25 години като Рип Ван Уинкъл /или защо не и Спящата Красавица?/и съм се събудил. Или пък, че с някаква машина на времето съм се върнал назад в годините, някъде в 1992-а, по времето на Вацлав Хавел, Филип Димитров, Жан Виденов и Горбачов, ако случайно ги помните, разбира се. Или пък съм се върнал по-назад във времето, още по-назад, преди 60-70 години... или пък по-малко, в годините на правителството на Орешарски.
Но аз не съм спал, дами и господа, нито 2 нито 25 години, не съм се и връщал назад във времето. Тук съм си, 2016 година е, никъде дори не съм мърдал напоследък от София. Само че нещата се промениха, бързо и неочаквано, друго време дойде, други ветрове задухаха в България. Но и че има прилики с едни стари времена, има, нищо, че в известен смисъл сега ситуацията в света е друга, доста по различна оттогава. През 90-те години например всички ние в Европа се стремяхме да влезем в НАТО, в ЕС, Русия беше мръсна дума, както и думата комунизъм, а сега – тъкмо обратното. Навред по света и в Европа се опитват да се откъснат от същия този ЕС и НАТО, има носталгия по комунизма, по национализма, говори се най-усилено за любов с Русия, за Евразийския съюз. Дори не кой да е, а бъдещият френски президент Фийон, а даже и бъдещият американски президент Доналд Трътмп искат да се прегръщат с Путин и братушките.
В същото време около нас се прескачат терористи-камикадзета. Гърмят, взривяват, убиват когото сварят. Бежанци на талази, от Афганистан, Пакистан, Ирак, Африка, хиляди, милиони акостират по бреговете край Италия и Гърция, истинско ново преселение на народите.
Не знам кой е виновен за всичко това, интернет и либерализма ли, политиката на САЩ или Путин, Ангела Меркел или Световната конспирация. Но така или иначе, каквото има да става, ще става, а България не може да е остров сред бурния океан на живота, в никакъв случай не може.
Какво ли все пак предвещава всичко това? Доколко положението е наистина тревожно? Надявам се, няма да се стигне до световна война между религиите, расите, Русия, Китай и Америка. Каквото и да е това, което ще стане обаче, не е на добре, никак даже. Светът се обърка, нищо не е както преди, нищо и никой. Объркахме се и ние, българите. Сякаш непрестанно се въртим в кръг. Ту отиваме към Запад, ту – към Изток, ту към Европа, ту към Русия, ту изобщо не знаем къде.
Как стана така и защо? Нали си живеехме и живеем толкова добре, няма комунизъм, лагери, фашизъм, войни? Да, имаше безработица, емигранти и тероризъм, но какво толкова, нима могат да се сравнят тия неща с един концлагер или бомбардировка над някоя европейска столица? И дума да няма, но явно нещата не са такива за безброй много европейци и в частност българи, които не виждат светлина в тунела и желаят промяна, без да си дават сметка, че тази промяна може да не е толкова приятна. Защото каква може да е алтернативата на мира и демокрацията, на свободата и законността? Питам ви, каква?
Но, мен никой не ме пита за тия

Снимка: Мария Захариева

Broi 5-6 2016 v6.indd 35 11.01.17 22:27

неща, от мен се очакват репортажи от София, затова ще се опитам да ви представя как стоят тук нещата в момента – чрез това доколко и какво ни е отношението към различните държави – световните и съседите и доколко то отразява различията помежду ни. Например наскоро в кафенето, където сутрин си пия кафето, казах нещо в тоя смисъл, че ние тук, в България, уж сме в ЕС, а банки, партии, фондации, сякаш всичко у нас е свързано с Русия, че поне за такива неща съм чел по разни вестници, не че аз лично ги твърдя. И като ме захапаха едни клиенти, направо щяха да ме разкъсат. Започнаха да ме наричат русофоб и обвиняват в неблагодарност, изсипаха ми куп факти от Втората световна война, Октомврийската революция, детството на Ленин и т.н.

И това не е изолиран случай. Забелязал съм, че винаги, когато кажеш нещо подобно в България, като че срещаш подобна реакция, освен това започваш да усещаш навсякъде, във всичко някакви странни спънки; някак се чувстваш откъснат от сънародниците си, които ти се сърдят, сякаш си обидил родната им майка. Така че в момента в България не е добре да казваш нещо срещу Русия, Освободителите, братушките, Царя Освободител, генерал Гурко, Скобелев, граф Игнатиев и, разбира се, руската водка.

/Виж, може да пооплюеш запорожците или москвичите модел 1982 година; или дори да кажеш по-пикантна дума за рускините, да разкажеш за някоя по-така история от последното лято в Слънчев бряг, но в по-тесен кръг и разбира се – мъжки; не, в България не е никак добре да си русофоб./

От друга страна не е съвсем безопасно и да си русофил; ако кажеш случайно някъде, че си русофил, че обичаш Москва, „Столичная“, Толстой, Достоевски и Маяковски, отнякъде непременно ще изскочат други, обикновено добре платени, високоинтелигентни хора /най-често университетски преподаватели/ и с речник, изпълнен с най-префинените латински понятия и термини от философията, социологията, химията, физиката и микробиологията, позоваващи се на авторитети от Зигмунд Фройд до Пинк Флойд и нетърпящ възражение тон, те започват да те обвиняват в десетте /или колкото там бяха/ библейски смъртни гряха от времето на Адам и Ева. Припомнят ти Лагерите на смъртта, национализацията, Чернобил. Така че не е добра идея да бъдеш и русофил.

В България, не може да кажеш нищо добро и за Турция, да използваш думи като „османско присъствие“; или да споменеш изобщо нещо добро за поробителя; тогава пък веднага си навличаш гнева на привържениците на Атака, ВМРО, на агитките на футболните запалянковци; те ти припомнят цар Иван Шишман, патриарх Евтимий, петте синджира роби, вековете на турско робство, Сюлейман паша, Левски, Бенковски и Волов, Батак и те обвиняват в нихилизъм и национално предателство. Не, не бива да казваш нищо добро за Турция, никога и по никакъв повод. /Разбира се, това не се отнася за турските сериали, с които милиони българи закусват, обядват и вечерят, споделяйки тревогите, мечтите и надеждите на не една Айше, Ахмед и Мустафа, надничат в султанския харем. Но това е друго, телевизия, изкуство./

Същото се отнася и за всякакви разговори, свързани със съседките ни Сърбия, Гърция, Румъния. И за тях не бива да се говори, да се пипа, родовата памет не е забравила княз Милан, сърбоманите, Западните покрайнини, предателствата на Белград; не, не, нищо не трябва да се казва и за Сърбия, освен разбира се, за Лепа Брена, плескавиците, Горан Брегович и Костурица.

Ами Македония? Не, не, и там по-добре да не пипаш, да не разтваряш старата рана; я си казал нещо, я са те удушили. В България е единодушно мнението, че Македония е „земя българска“, но в същото време никой пет пари не дава за тази българска земя, народ и т.н. Пък и да дава, оттам не искат да вземат, инат хора са тия македонци, пардон – българи с македонско самосъзнание. Нали така се казваше? Така че Македония си е… абе, да не говорим сега за Македония.

Ами Америка? Америка ли? О, Америка също никак не е безопасна, в България всеки тайно мечтае да е американец, да има зелена карта, да е бил в Ню Йорк, да се е снимал пред Статуята на свободата, да е учил, работил в Америка, но ако си позволиш да кажеш, че харесваш Америка, ти скачат и веднага те обявяват за предател. Та кой друг, ако не Америка, монополите, Уолстрийт, Белият дом, клановете Буш, Клинтън и Обама са виновни за кашата в света, за икономическите кризи, войните, глада, тероризма? Ами войната във Виетнам? Най-големият парадокс обаче е, че в България не е безопасно да кажеш спокойно и че си патриот, българофил, родолюбец или нещо от тоя род. И тогава лошо ти се пише, много лошо. Веднъж например, аз си позволих да кажа нещо от тоя род във Фейсбук, по време на един виртуален спор с един български емигрант-либерал от Берлин. Като се почнаха едни обвинения в национализъм, фашизъм, бедна ви е фантазията. Напразно опитах да обясня, че аз просто си я обичам, ей така, България, че не мисля, че ние, българите, сме чак толкова прости, мързеливи, лоши, глупави, страхливи, предатели, поне не повече от някои други, че може и да се гордеем с историята си, с културата си, азбуката си, царете си и т.н.

Щяха да ме натикат в миша дупка. Така че оттогава си трая, когато стане дума за това във Фейсбук, просто си трая.

Всъщност, кажи речи, единственото, за което сме единодушни, за което не спорим и не се обвиняваме, не се обиждаме и сърдим един на друг е, че наближава Коледа, че добрият старец ще дойде при нас с шейната с елените, в компанията на Снежанка, и с голям чувал подаръци за децата през рамо...

Не е много, но все пак е нещо…

Така че нека дойде той, после Новата година, пък ще видим, може нещата да се поправят, изяснят дотогава…

А междувременно – да сме живи и здрави, това е важното.

Наздраве, весели празници и насхледаноу!

Стефан Кисьов

Broi 5-6 2016 v6.indd 36 11.01.17 22:27

„Села и туризъм – посоки за пътешествия из България“ – (Сиела - 2016)

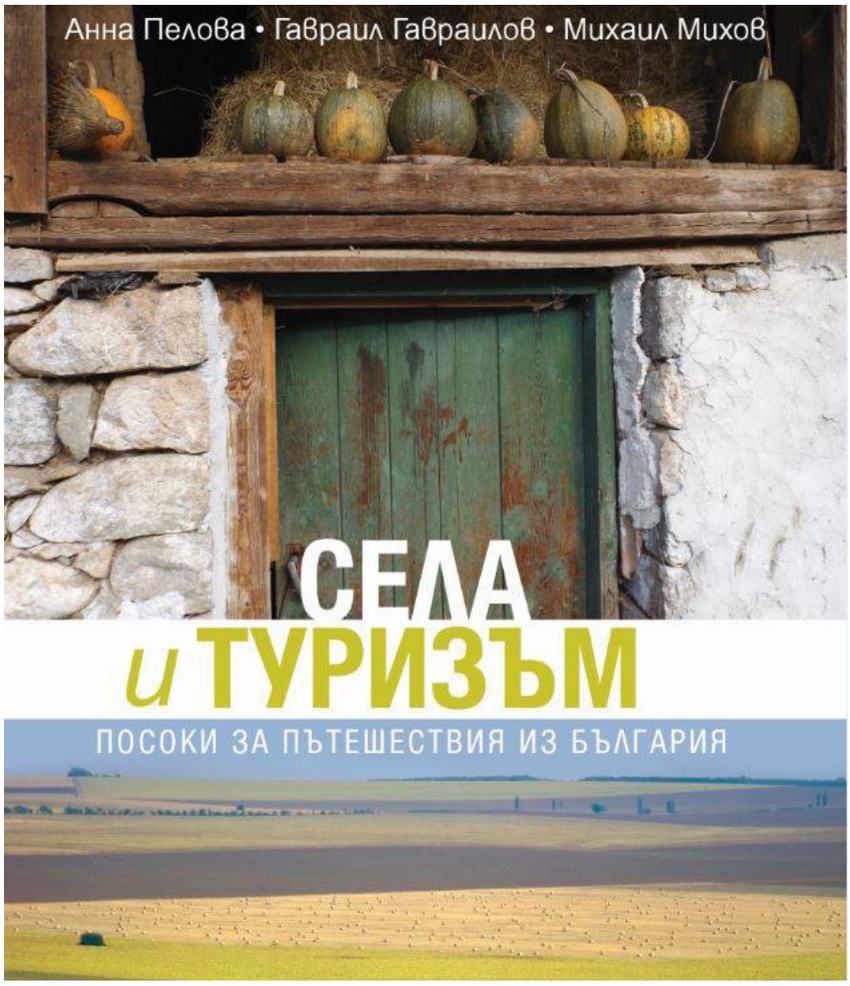

Във втората ни книга за селски туризъм в България се опитваме да обхванем нови възможности за пътуване и общуване под мотото „Завръщане към Земята“.

В първата част на книгата има осем статии. Фокусирано е внимание върху гостоприемството, традициите на траките по темите нестинарство и винотерапия, развитието на темата за наследството на първобългарите и събитийния туризъм. Важен момент са темите за чистата храна и съхраняването на старите местни сортове плодове и зеленчуци. Любопитни са темите „почвотерапия“ и „селски мол“, които разкриват по един нетрадиционен начин представата за селото.

Във втората част на книгата са описани 34 села из България. Всяка статия е символичен вход към конкретен туристически регион. Има много местни легенди и скрити бисери, любопитни факти за фолклорните и кулинарните традиции, интересни сравнения между етнографските групи и различните социални модели на българските села. За любителите на пътешествията има ценни насоки и практични съвети.

В последната част на книгата има шест кратки истории за пътешествия на село. Целта е да се провокира желание за споделяне на авторски текстове и снимки с фокус върху българското гостоприемство. Всичко това е гарнирано със сто и шестдесет авторски фотографии и закачлив език с намигване към актуалните проблеми – все пак едно пътуване до село трябва да има своите забавни моменти.

За авторите:

Анна Пелова е писател и графичен дизайнер, отдадена на страстта си към българските носии и нестинарството. Родена в София през 1989 г. След навършване на пълнолетието си живее и работи в Англия, САЩ, Мароко и Япония, преди да се върне обратно у нас и да се посвети на каузата си да популяризира красотите на България. Пише в сайта www.greatnomad.com. Това е втората книга за селски туризъм, има и един роман („Утайката на чая“), който попадна във финалната десетка за Нов български роман на „Сиела“.

Гавраил Гавраилов е психолог и пътешественик, търсещ смисъла на щастието в малките неща на село. Роден в Пловдив през 1979 г. Не спира да пътува и да разказва, воден от любопитството да среща вълнуващи хора в малките места. Освен страстта си към риболова, напоследък го увлича и винения туризъм в България - пише за сайта www.winetours.bg. От март 2016 е докторант по социология в ПУ “Паисий Хилендарски“ с тема на изследване Социалното предприемачество. Има четири книги за пътешествия – две за селата, по една за Родопите и Добруджа.

Михаил Михов е планински водач и пътешественик, разказващ за скритите туристически бисери из нашите земи. Роден през 1981 г в Шумен, живее в Русе. Не спира да работи за една по-чиста България. Активно участва в образователни и практически проекти, свързани с туризма и биоразнообразието на Дунавския регион. В момента работи като експерт по туризъм на свободна практика. Пише статии за различни медии. Членува в клуб за алтернативен туризъм „ВЕЛО Русе“. Работи в партньорство с БААТ(Българска асоциация за алтернативен туризъм). Има две книги за селски туризъм.

Снимка: архив

Broi 5-6 2016 v6.indd 37 11.01.17 22:27

Затворническата съдба на Никола Танев*

Проф. Димитър Аврамов (1929 – 2008)

№ 782 Никола Танев. Улица „Търговска" (1943 г.). От колекцията на СГХГ

I.

Стогодишнината от рождението на Никола Танев през декември 1990 година бе скромно почетена от периодичния печат. При условията на пълна информационна откритост и при обяснимото желание да бъдат изобличени престъпленията на почти половинвековната комунистическа диктатура у нас, естествено е, че за пръв път бе отбелязан един известен, но публично упорито премълчаван факт от биографията на художника: арестуването му след 9 септември 1944 г. Но само „отбелязан". Нищо не бе казано за причините, обстоятелствата и последствията на този „инцидент". Тук ще се опитам да сторя това, като се опирам на няколко документални източника.

Арестуването на Никола Танев става на 26 септември 1944 г. Първият въпрос, който човек си задава, е: защо? Версии различни: неговата съпруга бе убедена, че то е било плод на лично отмъщение, в дъното на което лежи една любовна авантюра на художника. Някои от колегите му комунисти, носещи морална отговорност за причинените му страдания, между другото и поради заеманите от тях важни административни постове през онези зловещи години, лансираха свой отговор, който сигурно смятаха, че действа „съкрушително": Танев бил агент на Гестапо, получавал от германското разузнаване парични суми! Когато настоявах за доказателства, те или се разсейваха и не ми отговаряха, или прибягваха до детински наивни обяснения. Не се искаше много прозорливост, за да се разбере, че това е съчинена от тях мръсна клевета. Каква е истината?

Никола Танев е бил през целия си живот само художник. Живял е винаги и във всичко като артист. Няма данни да се е интересувал от политиката или да се е вълнувал от политическите борби. Не е принадлежал към никаква политическа организация, към никаква партийна секта. Изкуството му е стигало. На него е отдавал всичките си сили – пламенно, страстно, до самозабрава. Неизвестен е броят на създадените от него творби. Голяма част от тях са пръснати из чуждестранни колекции. У нас адресите им също се губят, а те са били едни от най-добрите – неговите шедьоври. Шедьоври и на българската пейзажна живопис.

Broi 5-6 2016 v6.indd 38 11.01.17 22:27

Често съм си мислел: какво би се получило, ако можехме да ги съберем? Какъв художник би израснал пред очите ни? Докато някои наши именити живописци едва успяваха да запълнят един салон, за да покажат създаденото от тях за цял живот, Танев бе уредил над 50 изложби. И то в какви градове: Берлин, Инсбрук, Манхайм, Франкфурт на Майн, Хамбург, Лайпциг, Щутгарт, Рим, Милано, Амстердам, Стокхолм, Малмьо, Варшава, Прага, Бърно, Будапеща, Букурещ, Белград, Загреб, Сплит! При такава продуктивност и при такава трескава дейност, изцяло легнала върху собствените му плещи (без посредничеството и съдействието на казионни организации), при пълната му обсебеност от насладата да твори, последното нещо, което можело да интересува Танев, са били домашните политически ежби и партийните машинации. „Аполитичен!" – наречете го така, ако желаете, и той няма да ви се разсърди, защото – крив или прав – е бил дълбоко убеден, че работата на художника е да рисува, а не да оправя държавните дела. И тъкмо защото е живял само с изкуството и за изкуството, издигнат високо над котерийните пристрастия, случвало се е и да помага на изпаднали в беда комунисти. Не защото са били комунисти, разбира се, а защото е действал по чисто свои субективни или, просто казано, по човешки съображения. В Карлово например е бил редовен и любим гост на едно семейство, известно с комунистическите си убеждения. Знаел е, че там се правят нелегални събрания, но това нито го е смущавало, нито му е пречело да ги обича, да им помага и да създаде от сина им художник, заплащайки щедро разноските му. Научил, че в Околийското управление притежават снимка на нелегална сбирка в планината, той използвал своите връзки, създадени благодарение на високия си авторитет, за да бъде унищожен опасният документ. Друг път, застъпничеството му е осуетило тежка политическа присъда… Впрочем, няма нищо удивително в това. Така е постъпвала нашата т. нар. „буржоазна интелигенция" в лицето на истинските ѝ представители. Нетърпимостта, озлоблението и предателството, превърнати в държавна политика и в „стил" на обществено поведение, дойдоха по-късно, когато тази интелигенция след систематични брутални репресии бе практически унищожена, за да стане послушно оръдие на една престъпна тоталитарна власт.

И така: обсебен изцяло от изкуството, Танев е пренебрегвал политиката. Но тя е витаела съвсем близко до него – в семейното му обкръжение: по-големият му брат Стефан Танев (роден през 1888) е бил дългогодишен главен редактор на в. „Утро". Активен журналист, популярно име, със солидни връзки в политическите, дипломатическите и деловите (индустриално-търговски) среди, но безпартиен, той е бил също арестуван след 9-ти (заедно с многото, измежду най-известните негови колеги от некомунистическия печат), осъден от т. нар. народен съд и починал в сливенския затвор през 1952 г. Може ли да се смята, че неблаговидната политическа репутация на журналиста Стефан Д. Танев е довела до арестуването на брата му –художник? Едва ли. Илия Бешков е имал също тъй осъден от „народния" трибунал брат – съвсем невинния министър на земеделието в кабинета на Багрянов – Иван Бешков, (при това осъден на смърт), но бе останал невредим през онези години на варварска отмъстителност и пълно беззаконие. Тогава къде да търсим причината?

II.

Според мен, Танев е станал жертва на най-примитивно байганьовско озлобление и завист, които, за съжаление, сам, къде съзнателно и преднамерено, къде несъзнателно е предизвиквал! И ето как: забележително нисък на ръст, (а може би и поради естествено формирал се психологически комплекс), но изпълнен с огромна амбиция да се утвърди, да направи впечатление, да се пребори с другите, да им докаже, че стои „над" тях, да ги сломи с успехи – все по-големи и по-атрактивни, – Танев е шокирал нашата балканска еснафщина с безброй показни странности, някои от които довежда едва ли не до степен на мании. Най-напред, разбира се, облеклото. Трябва да личи от пръв поглед, че е художник, и то от френската школа. Седем години прекарани в Париж (1905-1912), във фриволната артистична столица на Европа, през ранните години, когато се формират характерът, привичките, вкусовете и когато България е все още безнадеждно изостанал Ориент, са богата почва за солидно самочувствие и Танев демонстративно го е афиширал. Други наши художници също са подчертавали с външни атрибути принадлежността си към изкуството, но Танев е прибавял и нещо (за тогавашните нрави) крайно фрапиращо: понякога към строго официалния тъмен костюм – бяло шалче, бели гети и… бели ръкавици. Денди или наперено конте, изглеждал за изпадналите представители на гилдията (да не говорим за „левите", за „трудово-борческите" агитпропчици), като предизвикателна парвенющина. Денди, наперено конте – такъв го рисува неведнъж в своите приятел-

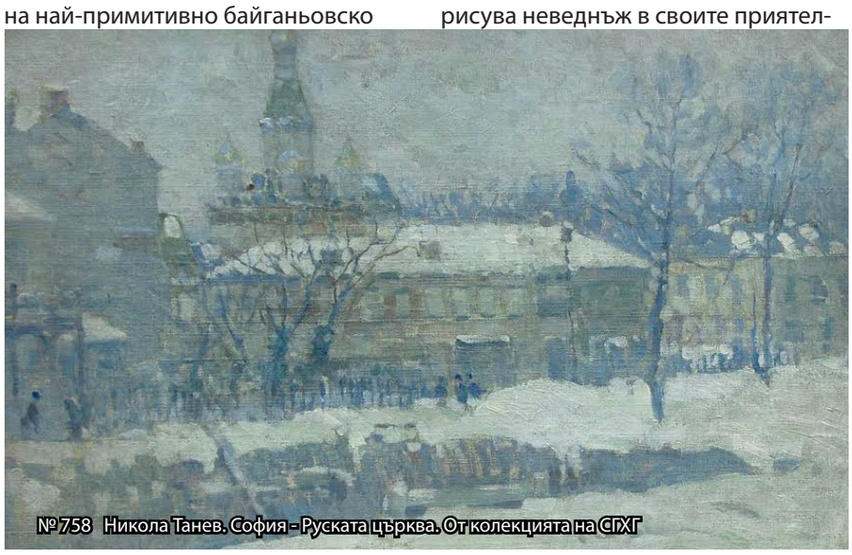

№ 758 Никола Танев. София - Руската църква. От колекцията на СГХГ

Broi 5-6 2016 v6.indd 39 11.01.17 22:27

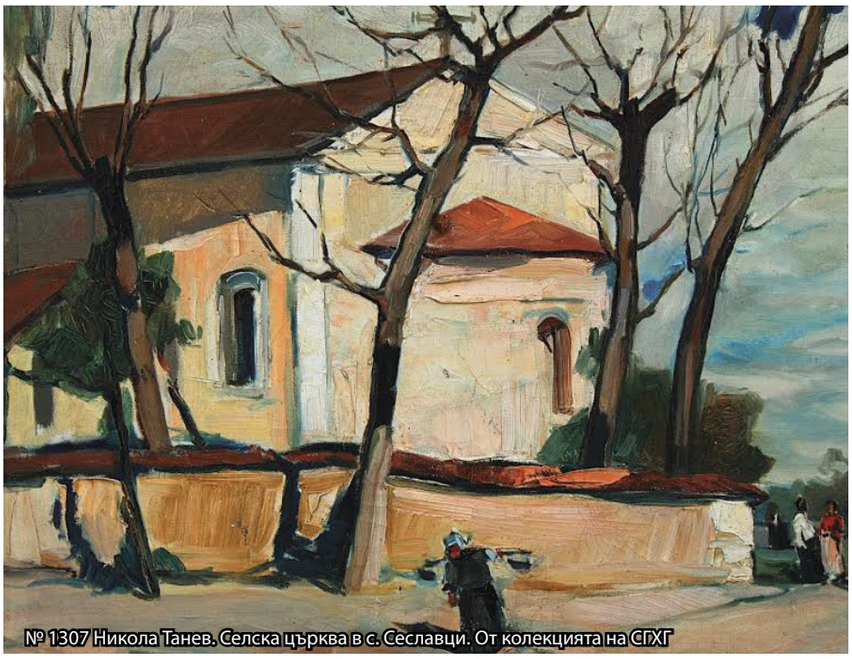
№ 1307 Никола Танев. Селска църква в с. Сеславци. От колекцията на СГХГ

ско-издевателски карикатури Александър Божинов. Това в столицата. В провинцията, в „работна обстановка" – оригинални кройки с артистично пъстри цветове. Нерядко английски голф и карирани чорапи. На планината – зиме: пухкав бял пуловер с ефектно шалче или вратовръзка. Подходящо екипиран за ски, както го виждаме фотографиран. И за езда, която също опитвал. Ски и езда в онези години са били свръхаристократични спортове, абсолютно чужди на потъналите в делнични грижи български художници, и можем да си представим с какво недоумение те са посрещали подобни развлечения от страна на един техен колега, макар и френски възпитаник. Танев обаче наистина е искал да опита всичко „престижно", понякога дори с риск на живота си. Той и съпругата му Миша са първите български пътници, летели през границата на самолет. Едва не са се претрепали на унгарска земя. Разбира се, преди отлитането, събитието бива увековечено със снимка, а снимката – отпечатана в пресата. На нея той е отново с бялото шалче, белите ръкавици и белите гети – усмихнат и самодоволен. Заслужавало си е рискът! Пръв български гражданин, пътувал в чужбина със самолет, но и първият български художник, пристигнал в столицата ни от там със собствен автомобил. Нека още веднъж се опитаме да си представим с какви очи, (с какви дяволски пламъчета в тях!) са го наблюдавали „туземците", когато е пресичал тихите софийски булеварди и площади със своя „Опел суперзекс" – „кола-мечта", както сам казва – с „четири скорости, маслени спирачки, шестцилиндрова, петместна, със синя кожена тапицерия"! И радиоапарат в нея! И фотоапарат, който следва да увековечава всичко забележително. Опиянен, „надувал" опела с над сто километра в час. Е, случвало се е и да катастрофира, но след това около произшествието се е вдигал приятен журналистически (и кафеджийски) шум. Важното е все пак, че е оцелял! Разбира се, най-сериозна и благородна е битката за самоутвърждаване върху терена на изкуството. Заслужава да се подчертае, че тук Танев не е залагал на академични титли или постове. Това: професор, преподавател, студенти, никак не го е привличало– амбицията му е била да се наложи само с изкуството си. И за да я постигне в желаните размери, а те са свръхмащабни, е работел като бесен. Той сам го казва: „Работех като бесен, като омагьосан, без да мисля за сън и храна… За мене нямаше обед, нямаше почивка. Моята радост бяха размазаните върху палитрата бои, хубавите хармонии, топлите слънчеви петна, миризмите на боя и терпентин…" (из спомените му). Не е чудно, че при такава работоспособност (и съответно, изключителна техническа сръчност) е уредил, както вече споменах, няколко десетки изложби у нас и в чужбина. Всяка изложба – с грижливо отпечатан каталог. В каталога – преведени отзиви на чуждестранни критици – естествено, суперлативи. На всичко отгоре, разполагал е с възможности за домашна реклама, за каквото всеки художник би могъл само да мечтае: братовият му вестник „Утро" осведомява редовно своите 160 000 читатели: „Утре открива своята (…) поредна изложба художникът Никола Танев"; „Днес открива…"; „Вчера откри…; слово произнесе г-н…, откупени са… еди-колко си картини от еди-кои си лица" и т. н. След това идват аналитичните рецензии в пъргавия и отзивчив периодичен печат – все утвърдителни, и то от най-добрите, най-придирчивите критици. Пишели са за него, както се пише за голямо име, за художник с безспорен принос в националната ни култура. Срещу резервите, недомлъвките и премълчаванията, имал сигурна рецепта: „С работата си ще ги ударя аз". (из едно писмо до жена му).

Моралният успех е бил съпроводен с материален: картините на Никола Танев са били обичани, търсени и купувани. От само себе си се разбира, че са били купувани от състоятелни хора: търговци, индустриалци, лекари, адвокати, дипломати… Чутовната българска завист е позеленявала, а комунистите, верни на себе си, са я превръщали в идеология чрез своите любими щампи: „художник на буржоазията", „буржоазен художник"! Тогава безвредни, а след 9 септември – всичките тези несериозни квалификации лесно са придобили злокобната сила на прокурорска заповед за арестуване.

III.

Бил ли е богат наистина? Ако се съди по облеклото, по колата, по маниерите, по рекламата, по „фасадата", тъй е изглеждало. В действителност – никога не е бил. В спомените си пише, сякаш за да бъде оневинен: „Винаги спретнати, винаги добре облечени, винаги готови да почерпим, да поканим на вечеря – четиридесет години ние правехме впечатление, че сме охолни и безгрижни хора. Безгрижни бяхме – да! Но охолни – никога! Ние бяхме артисти. Освен

Broi 5-6 2016 v6.indd 40 11.01.17 22:27

нашия апартамент, който накрая, след двадесет години, успяхме да изплатим благодарение на Миша, ние нямахме нищо друго. Парите от изложбите ни отиваха за работа и пак за изложби. Обикновено едва свързвахме двата края и винаги имахме много дългове."

Имал съм възможност сам да се убедя във верността на казаното: след смъртта на Танев, осем години работех в апартамента му с неговата съпруга. Това бе единственото, което са притежавали. А са мечтаели за повече. След един изложбен успех в Милано през 1931 г. той й пише с присъщия си ентусиазъм: „Значи мечтите ни се сбъдват. Ние ще имаме наесен наша къща!" Уви, нищо не се сбъдва – ни наесен, ни напролет. Собствената къща си остава мечта. Да не говорим за вила, с каквато днес разполага едва ли не всеки жалък графоман. Дори отделно ателие не е притежавал. Само скромния си двустаен апартамент на „Евлоги Георгиев" 84. Понеже днес е превърнат в музей, всеки може да го види. Обстановката бе също изключително скромна. Във всяка вещ обаче бе отпечатан изискан вкус; всичко – потопено в една дискретна, но неотразимо привлекателна артистична атмосфера.

Може би бохемските му навици са пречели да постигне мечтаното материално благополучие. В едно писмо от 1929 г. до жена си прави безутешна равносметка: „Ние никога не ще можем да оправим нашия паричен хаос, мило дете, и винаги ще бъдем ей това, което сме – бохеми"… Ако бохема значи: жажда за независимост и свобода, презрение към общоприетото, към механичните социални конвенции, към парите, като самоцел или главна цел, ако то значи, безусловна вярност към себе си, с всичко странно, причудливо, ирационално във влеченията, дори с риск за скандал, то тогава Танев е в най-пълна степен бохем. И тази негова природа се разкрива в изненадващ спектър от прояви, до пълен авантюризъм. Жена му казваше: „Той беше ужасно, пакостливо, голямо дете, което ми създаваше непрестанно грижи и страхове." И как иначе! Представете си: скача с парашут, без да се е учил, хвърля се в морето от

№ 2122 Никола Танев. Пейзаж. От колекцията на СГХГ

мачтата на кораб, без да знае да плува; почва да се дави, но го спасяват. Спуща се със ски от шанца, плашеща дори най-опитните. Седнал зад волана на опела, иска да надбяга всички – сякаш е на състезание. Чудно как е останал жив! Може би, защото другите са се пазели. Решава внезапно: „Утре заминаваме" – „Къде?" – недоумява жена му. „В чужбина! Ще правя изложба!" И тръгват. (Тогава това се е уреждало лесно). Невъзможно е било да му се устои…

Странни, абсолютно нестандартни са неговите вкусове извън изкуството, което създава. Обича и се възхищава от голямото, класическото, но проявява непреодолимо влечение и към „плебейските" атракции: радва се като дете на панаирите, вариететата, карнавалите. Луд е по примитивите, по детските рисунки – колекционира ги и дори се мъчи да им подражава (в свои рисунки от последните години). Циркът е огромната му, неугасваща страст. Не забравя да я подчертае в своите спомени: „Още от детството си имах огромна слабост към цирка. Ефектните номера, смъртните скокове на гимнастиците, ездата върху конете, големите фокусници и жонгльори и любимите ми умни клоуни – всичко това приковаваше вниманието ми. (…) И днес, в сетните ми години, аз обичам най-много цирка и едни от последните ми скици са пак от него"… Циркът е ловкост, риск, шеметни багри, движение. А всичко това е в кръвта на Танев. Когато работи, работи като луд, но в развлеченията също е неуморим. Мрази спането – смята го за изгубено време. Прибрал се след полунощ, скача да работи, преди да е изгряло слънцето. Буди изтощената си съпруга, изкушавайки я с вече сварено ароматично кафе. Ако не успее с едно, поднася й второ, придружено с гальовна агитация против съня – глупаво е да спиш, след като можеш да живееш. Да живееш значи, да си непрестанно деен; при това „трябва да живееш бързо". Приятелите му са го нарича-ли „перпетуум мобиле", самозареждащ се двигател. Обичал е да кани у дома по празниците. Понякога се събирали по 60 души. При закриване на самостоятелна изложба – до 100. Тези събирания са се превръщали в незабравими спектакли. И какви артисти в тях: Маестро Атанасов, Саша Попов, Александър Балабанов, Сава Огнянов, Александър Божинов, Сирак Скитник и неговата съпруга Олга!… Да блестиш сред такива звезди не е шега. А Танев е успявал. Изобретателен, шегаджия, забавен, сладкодумен и остроумен. Според събеседника говори на френски или немски, а и на румънски (по майчина линия има румънска кръв). В стихията си е, когато трябва да покори сърцето на някоя хубава жена. Какво ли не прави, за да я омагьоса. Твърдят, че винаги е успявал. Забавното е, че тогава сам се е хващал в клопката, приготвена за жертвата: влюбвал се е до безразсъдство. Изчезвал понякога с месеци. Работи и люби – вдъхновен, еуфоричен, неизтощим. Изтрезнял – отново се връща при жена си. Измъчена до крайност, тя въпреки всичко му прощава. Нали сама го е обявила за „ужасно, пакостливо, голямо дете"! Онова обаче, което тя великодушно му прощавала, за други е било възмутителен скандал. И понеже е талантлив, и понеже му върви, скандалът става още по-голям, още по-нетърпим. В един момент дори може да се превърне в държавно престъпление. И се превръща, щом идеологията, вече придобила и огромна материална власт, е готова да квалифицира като престъпление всяка „нестандартност".

IV.

Така на 26 септември 1944 г. Никола Танев е арестуван. Сега той тряб-

Broi 5-6 2016 v6.indd 41 11.01.17 22:27

№ 2334 Никола Танев. Карловски двор. От колекцията на СГХГ

ва да плаща за всичко: за високото си самочувствие, за артистичните си кройки, за белите ръкавици и гети, за ските и ездата, за самолетните авантюри, за опела, за пътешествията си в странство, за многобройните си изложби, за рекламите във в. „Утро", за похвалите на чужди и наши критици, за откупките на богати меценати, за цветните репродукции в календарите на придворната печатница и за многотиражните картички с негови произведения, за това, че владее отлично френски и немски, че е канен на официални приеми и сам кани в дома си шумни компании; ще плаща за дребните си лудории, за любовните си скандали, за своето „буржоазно" изкуство и за „буржоазната" си публика… Ще плаща за всичко онова, което го е карало да смята живота си щастлив. „Аз съм щастлив човек!" – възкликва дръзко в едно писмо. И ще съжалява за тези думи.

Как е станало арестуването му?

Документирал го е в един скицник: „Крум Кюлявков е мой физически убиец. Той ме задържа на 26 септември 1944 г. в Дирекция на милицията. Без причина, а само за да ми вземе квартирата, която не му хареса…" Тези думи са написани с молив, с трепереща, паралитична ръка, върху форзаца на скицника, през декември 1952 г. И понеже там е споделил и други „опасни" мисли, залепил е конспиративно двата листа: хем да не се вижда написаното, хем да се запази.

Вярно ли е това за квартирата? Има основания да се допусне – поне като един от скритите мотиви на ареста. Така действаха безимотните активисти на „пролетарската революция": експроприация на експроприаторите! Отиват една ранна сутрин в дома на „експроприатора", докато той е още в кревата, замаян от страх и безсъние. Арестуват го или го изселват с цялото му семейство. Настаняват се в жилището му и ликвидират с един удар вековната социална неправда. Ако обектът не отговаря на очакванията – по размери и комфорт – отправят се бързо към друг, (богати апартаменти, къщи, вили, при това разкошно обзаведени, колкото щеш!), а класовият враг оставят в дранголника или във вдвореното местожителство, за да плаща за някогашния си сладък, паразитен живот.

Така Танев запазва апартамента си, но остава в затвора. По-точно: в Дома на слепите (бул. „Коньовица", днешен „Найчо Цанов" 41), превърнат в затвор поради внезапно възникналия крещящ дефицит от помещения за „враговете на революцията". Към края на годината го преместват в Централния затвор, през февруари – отново в Дома на слепите, а през март 1945 г. – в къщата на бившия министър Атанас Буров („Московска" 41), съответно „експроприирана" и приспособена за затвор на опасни политически престъпници.

Можем да си представим зашеметяващия удар върху крехката психика на бедния художник. Той е бил смазан. Край на свободата, край на шеметното бохемско съществуване, край на изкуството и на неговите бездънни радости, край на любовните авантюри, край на всичко! Тук, в това зловещо помещение, той е просто едно жалко, безправно и безпомощно нищо, злобно нападано от милиционери, надзиратели, дървеници и въшки – от всевъзможни паразити! Но той не е сам – тук е пълно с други несретници. Скоро разбира – все столични интелектуалци: журналисти, юристи, лекари, учители, писатели, художници… Лежат на пода безсилни или седнали до стената с клюмнали в отчаяние глави. Всеки си е донесъл чергата, възглавницата и одеялото. Всред тях – кофата за естествени нужди. Дните и нощите се сливат в един непоносим безсънен кошмар… Излязъл след няколко дни от вцепенението, Танев инстинктивно потърсва онова, което ще му върне силите и ще го държи да не рухне окончателно. Художникът притежава такова средство – то е в него: рисуването. Стига само да намери хартия и молив – каквито и да са. Намира: проста амбалажна хартия и химически молив. И започва. Естествено, рисува ония, които са около него. Първата скица: една рунтава брадясала глава в бягащ профил. Легендата: „Мечката! Но не стръвница! 1 октомври 1944." Дали не е бил Йордан Мечкаров – директор на печата, шеф на БТА и пълномощен министър в Загреб? Две седмици по-късно, на 16 октомври, рисува в цял ръст, с мека шапка и пардесю, брадясал, преподавателя по класически езици в Първа мъжка гимназия Христо Кодов – отличен славист и старобългарист, специализирал в прочутия Ягелонски университет в Краков, автор на научни изследвания. Той пък защо е попаднал тук? Като се има предвид участта на Танев, въпросът „защо?" звучи абсурдно, но всеки от арестуваните си го е задавал денонощно, с разкъсващо мъчителна настойчивост. Повече от две десетилетия по-късно,

Broi 5-6 2016 v6.indd 42 11.01.17 22:27

прекрасният човек и поет Йосиф Петров ще си го задава в килиите на Държавна сигурност, преди да го заточат на остров Персин, край Белене: И питам се, заключен тук самин: Защо? Защо съм хвърлен в тази каменна килия?. Отговор няма…
Танев продължава да рисува. Когато му се отдаде възможност. Понякога по две-три рисунки на ден. След амбалажната хартия – върху листи от някакъв бакалски тефтер и бланки за счетоводителски операции на дружеството на слепите. Рисува върху обратната страна. Представям си какво чувство на спасителна радост е изпитал, като е докопал този кочан с бланки. Понякога му е попадала и чернова хартия. За да я пести, върху един лист рисува по няколко (от 6 до 8) арестантски образа – във фас, в профил, в три четвърти. Най-често осветлението е странично; понякога – контражурно. Такива сложни композиции от глави е правел Майстора някога, през Балканската война (с туш и перо); правел ги е и по-късно с масло върху платно. Таневите са с молив. Щрихът е много бърз и нервен, но и много точен. Кондензиран в сенките, където стига до черно, и едва маркиращ, дори елиптичен, в осветените зони. Взирам се в тези лица – в тъмните им очи, във високите им открити чела на хора, занимаващи се с духовен труд. Не зная дали трябва да съжалявам, че съм пропуснал времето да разбера кои са били. В свободния свят– ярки, интересни личности; тук, те са анонимни арестанти, жалки индивиди, без самоличност. Проснали са се на пода, брадясали, мръсни. Или с обронени глави край стената, най-често мълчат, затворени в себе си, вцепенени от отчаяние. Понякога проронват по някоя дума, ядат заедно от току-що получените колети; случва се да играят на карти, пощят се полуголи… Някой тихо пропява популярния сред простолюдието шлагер: „Чакам те да дойдеш, мили мой, ела при мен!" Танев го рисува, нотира фразата и изписва думите под петолинието с предупредителна бележка: „Да се повтори 200 пъти!" Да се повтори 200 пъти тази блудкава шлагерна идиотщина – от кого? От този, който я е запял, или от всички в килията? Не, тези нещастници наистина живеят извън себе си! Всъщност живеят ли? Кои са те? Какво общо имат с онова, което са били? Танев не им пише имената под рисунките – името индивидуализира; то свидетелства за сложна духовна биография, за неповторима съдба. Вместо името, отбелязва друго: „Трите плъха", „Двете мишки", „Живият труп", „Трима въшкари", „Отчаяние"… и той е един от безименните. Сякаш онова, което е бил, принадлежи на друг –толкова е далеч от него, от настоящето, че му изглежда като сън. Някога бе писал с богохулна самонадеяност: „Аз съм щастлив човек!" Сега, мислейки за себе си, върху една от рисунките (изобразяваща съкрушен от скръб съкилийник), записва мъдрите думи на Солон, казани според преданието – на цар Крез: „Никой не може да се нарече щастлив преди смъртта си." Може би ги е чул от Христо Кодов. Преподавателят по старогръцки и латински, като истински хуманитарист, умее и да рисува. Любителски, разбира се. Танев го кара да му направи портрет, вероятно за да го изпрати на Миша за именния й ден, (Димитровден). След това леко го коригира и прибавя отстрани с цветни моливи стилизирано букетче незабравки. Върху букетчето – червена калинка…

№ Тп5 Никола Танев. Площад „Славейков". От колекцията на СГХГ

Едва написах последното изречение и виждам, че съм се подвел от датата – 7 ноември. Подведох и читателя. Портретът с букетчето е предназначен не за съпругата му, а за – последната „греховна" любов на художника. Нарича я Li, Линце, рисува я по памет – облечена и гола; прави й мъчителни, скръбни любовни признания, без да смята, че това накърнява по някакъв начин чувствата му на постоянна привързаност и признателност към предадената Миша. След посвещението е написал: Летете неброени, дни мои – делници и празници! (Из „Вечната и святата" от Елисавета Багряна)
С Багряна ги свързва десетилетно приятелство. Тя им е подарявала всичките си книжки с топли посвещения. Танев толкова е обичал „Вечната и святата", че към много от стихотворенията е нарисувал илюстрации с туш или цветни моливи. Без съмнение, увличал го е в тях поривът за свобода, за волност, който винаги е усещал като собствена стихия. Сега, когато е затворен принудително, можел е да си спомни и едно друго стихотворение от „Вечната и святата", което също е илюстрирал:

Аз съм тук зад три врати заключена
и прозореца ми е с решетка,
а душата, волна птица в клетка,
е на слънце и простор научена.
(…)
Разтроши ключалките ръждясали!
Дай ми път през тъмни коридори!
Неведнъж в огрените простори
моите крила са ме понасяли.

Танев обаче си спомня първото стихотворение „Зов" от „Вечната и святата": Летете – радостни или омразни, и делници, и празници, летете – няма да ви смятам, дни мои на Земята… Багряна пише: „Летете – няма да ви смятам"; Танев, волно или неволно, го изменя: „Летете неброени, дни мои – делници и празници!" В действителност той е броил дните, отбелязвайки числото им върху рисунките: „След 50 ден", „149 ден", „163 ден" и т. н.

V.
Към края на годината рисуващият арестант е прехвърлен в Централния затвор. Тук средата е също „високоинтелектуална". За щастие – и доста професионална. Сред арестуваните са: Александър Божинов, Борис Денев, Константин Щъркелов, Александър Добринов. Непоколебим оптимист и шегаджия, Божинов не пропуска и в тази обстановка да се пошегува: „Чест и удоволствие

Broi 5-6 2016 v6.indd 43 11.01.17 22:27

е да попаднеш сред такъв духовен елит! Навън не остана сериозна интелигенция." Трийсет години един от най-близките приятели на Танев, Божинов, му е правел безброй карикатури – находчиви, остроумни, виртуозни в своята гъвкава, динамична линия. И не само карикатури: съвсем наскоро, през август 1943 г., в Карлово, в този райски кът на България (и най-злобното въображение не би допуснало къде ще попаднат след малко повече от година), Божинов нахвърля една великолепна маслена скица „Никола Танев рисува Нашия двор" (сега в музея „Никола Танев"). Първомайсторът на нашата карикатура, редовен член на БАН от 1939 г., до такава степен познава своя „обект", че може да го изобразява във всякакви ситуации и пози, без дори да го гледа. И го изобразява с горчиво чувство за хумор. Няма ги вече слънчево Карлово, греещият от багри и южни цветя „Нашият двор" и сред тях триножникът на вдъхновено творящия художник! Тук Танев е жалък „бакаджия": носи с мъка две големи баки, тътрейки смешно късите си крака. Килнатото му затворническо кепе закрива едното око, дълбоките деформирани обувки зеят без връзки… На друга карикатура, „бакаджията" се грижи за чистотата на „мъртвия дом": лъска с кърпа дългия парапет пред килиите. Всичко му е наред на затвора; и естетиката му следва да бъде на висота – парапетите да блестят! След това – Танев в килията си: окаян клошар, клекнал над едно кошче за боклук, трескаво търсещ, вероятно да открие нещо за ядене… На друга – продължава да клечи над кошчето. Легендата: „Разговори на закрито: Сашо, имаш ли какво да ядеш, бе?"… Освен всичко друго, мъчи ги страшен глад. Колетите на близките им ги радват и трогват, но не решават проблема. Самият колет за тях, за близките им, е голям проблем. Как и откъде да намерят хранителни продукти в тази ужасна оскъдица, при вилнеещата „черна борса" и при отчайващата липса на финансови средства? Понякога надеждите на гладния остават горчиво излъгани. На една рисунка Танев е изобразил Миша, чакаща стоически навън, „в дъжд и кал", свиждане. Държи голяма чанта, но надписът гласи: „Пържена риба, яйца, пиле, круши – та нищо! Ядец… Гладна кокошка просо сънува!…" Александър Божинов продължава да го карикатури – върху картончета от цигарени кутии. Рисува го в пълен фас, като за документ на полицейско досие. Под изображението надпис: „Арестант Никола Танев"; понякога към „арестант" иронично прибавя „художник". Подарява му и собствения си портрет – скица (на Йордановден): мрачен, 67-годишен старец, с балтон, шал и затворническо кепе. А цял живот се бе рисувал оптимистично усмихнат и свръхелегантен с неизменната си папийонка! Подарява му своя шаржов портрет и Александър Добринов – брадясал, тъжен, със смачкана мека шапка. Кочо Щъркелов – също. И той го рисува шаржово с баките. Изглежда с тези баки Танев е представлявал и печална, и комична гледка. Борис Денев също му прави две скици с химически молив върху цигарени картончета… Тези тъжни приятелски посвещения Танев грижливо запазва. Той винаги е хранел невероятен пиетет към всичко, свързано с творчеството на колегите си. А затворническите скици притежават и по-особена документална стойност. Той го знае отлично. И понеже го знае, скицира и интериора на килията: арестантите са налягали като сардели един до друг и един срещу друг покрай двете дълги стени; високо горе — малкото прозорче с железни решетки и лампата, която свети денонощно. Някои са си събули обувките и са ги поставили до главата си. Танев ги рисува – смачкани, мръсни, жалки, като техните притежатели. През 1932 г. той бе видял в Амстердам картини на Ван Гог със сюжет стари обувки. Бяха му направили особено силно впечатление. Мислил ли е, че дванайсет години по-късно, сподирен от нещастието, сам ще разработва този сюжет в затвора! Интересно е, че под две от тези рисунки с обувки, между които има и налъми, е написал „страшна скука"… Вероятно за да разсеят „скуката", понякога арестантите надничат през „шпионката" на вратата и какво всъщност виждат? Мрачната редица на килиите от отсрещната стена на затвора. И сновящите по дългите коридори сенки на противни надзиратели. Текстът под една такава рисунка е в страдалческия вопъл: „Ах, дали, дали ще дойде ден от тука да излеза?!" Датата е 10 февруари 1945 г. Килия 175 – била ли е по-различна от останалите? Едва ли. Но на една рисунка Танев изписва върху нейната врата – „Афоресаните". И пред вратата – огромна, навита на кълбо змия с човешка глава, от която е проточен дълъг отровен език. На главата – милиционерска фуражка. Ясно – този е главният мъчител; садистичният надзирател, който ги изтезава, псува, унижава. До „змията" е написано: „И днес ми взе въздуха!"…

Угнетен до крайност, за да избяга, макар и само в мислите си, от този кошмар, клетникът започва да рисува по памет места, свързани с най-щастливите години от своя живот. Няколко посвещава на чаровния, несравним и незабравим Париж, където духовно се е родил: булевард Сен Мишел, Авеню дьо Л' Опера, Нотрдам, Сакре Кьор, Айфеловата кула; след това Пиза и Цариград и накрая – неговото знаменито българско откритие: Карлово – Пазара с часовниковата кула. Рисувайки ги (сградите, колите, гъмжилото по улиците), той се пренася в онова блажено време на свобода и творчество; за броени минути или часове сякаш не е вече тук, окаян затворник между студените и мрачни стени, а отново там, сред онези лъчезарни средища на живот, броди безгрижен по техните вечно оживени улици, радва се на божието слънце, на небето, хората, на своята младост, на преливащата си жизненост. Спомени за хора, събития, приятелства нахлуват в съзнанието му и той отново преживява, като в сън, своите някогашни успехи…

VI.

В края на февруари отново е върнат в Дома на слепите. Честити на Миша първа пролет с рисувани букетчета цветя и завързани на тях мартеници. Миша му отвръща с истински: кокичета и виолетки. Нежният им пролетен дъх го опива, събужда отново кръвта му. Той ги рисува с цветни моливи. А мъката му става все по-голяма и непоносима: „Мишето донесе първите виолетки. Радост и мъка. Тя си отиде, а аз останах затворен и

Broi 5-6 2016 v6.indd 44 11.01.17 22:27

№ Tn2 Никола Танев. Мъгленско край с. Алгар. От колекцията на Национален военноисторически музей

насълзен. А вън – слънце, пролет! 8 март 1945." На 15 март сутринта рисува отново с цветни моливи своята затворническа „територия" – постелята на пода: чергите, везаните възглавници, термоса и канчето, куфара и върху него саксия с цвете; на стената, закачени на гвоздеи – палто, раница и фуражка. Колко уютно и хубаво изглежда това на рисунката! Как може да лъже изкуството! Следобед към 4,30 ч. влизат в килията и го карат да си прибере багажа. Освобождават ли го? Не, отново го местят – този път в мазетата на Буровата къща, („Московска" 41). Тук вече е ужасно: сам, под едно влажно и вонящо стълбище, без прозорец, до него – някакво куче, което вие денонощно. Всъщност тук вече не е ясно кога е ден и кога нощ… Толкова е страшно, че се изпълва с кошмарни предчувствия за края. Убеден е, че жив няма да излезе. Търси начин да изрази това и словото му да стигне до ония, които обича. Но как? Сеща се: съблича калъфката на възглавницата и върху ангината започва да пише с перо и мастило. Пише, докато я изпълни цялата – думи на горестна изповед :

„Художник Никола Танев, затворен, усамотен под стълбата, дом Буров, „Московска", сега към Министерството на войната. Тук ме доведоха от Дома на слепите, на 15 март, 4 часът следобед. (…) Взеха ми багажа и ме хвърлиха в този гроб. Днес е неделя, 18 март. Никакво живо същество. Само храната ми се подава като на куче. Прозорците – заковани с дебела ламарина. Тъмно, без въздух, най-страхотно досега. Каква жестокост. Тъй съм сигурно обречен да умра. Отмъщение лично…"

„Скъпо мое, обичано Мишонче, скъпо, сбогом! Колко доверчиво ми писа ти в последната си бележка – на 15 март. А само три часа след това влязох в този капан, сигурно отдавна готвен ми, защото милицията не ще да ме пуска. (…) Ако е краят ми…"

„Живей, за да разбулиш този страхотен заговор."

„Какво ли стана, брат ми? Целувам ги близките – сестри, племенници. КРАЙ."

„Пиша още; ако някой ден се извести моят край, ще се види как страхотно свърших в тази кучешка дупка, под стълбите, без въздух, със закован счупен прозорец с ламарина; до мен– къщата на кучето, което вие денонощно. Мирише, влага, самота; и това осветление ме ослепи съвсем. А и зъби ме болят и никой не идва. Затворът беше цвете в сравнение с този ад. "

„(…) Загинах, жертва на лично отмъщение, и то не по моя вина. (…) Умирам мизерно, жестоко, садистично. Как можаха това? Не помислиха ли? Нямат ли сърце човешко, кому сторих зло, кому? "

„За Божинов Сашо, поздрав. Казаха ми, че е освободен. Радвам се, Целувам го."

„Да се даде на жена ми – дом Никола Танев, бул. „Евлоги Георгиев" 84, София. Писано неделя. 18 март 1945 в дупката кучешка! Аз си знам какво ми е в този час…"

За щастие, злокобните му предчувствия не се сбъдват. На 20 март го преместват в обща килия с други арестанти. През април го освобождават. Заявяват му, че е станало грешка. Извиняват му се и дори го изпращат с колет (от хуманитарната помощ на УНИЦЕФ), в който освен обувки за пред хора има и, представете си, шоколад. Пито-платено! Освободеният може само да им благодари и да бъде доволен от съдбата си – други, не по-виновни от него, са вече пребити (Райко Алексиев, Борю Зевзека, Ненчо Илиев… – мир на праха им!); голяма част ще останат и ще загинат в затворите (брат му Стефан е осъден на доживотен; имуществото му конфискувано, плюс богатата му колекция от картини; ще умре в Сливенския затвор през 1952); стотици потеглят към концлагерите („трудово-възпитателни общежития"!), откъдето няма да се завърнат; други са интернирани, жилищата им заграбени и, въдворени в чужди селища, ще работят най-черна работа, за да не умрат от глад…

Да, Танев наистина може да бъде доволен. Той се връща здрав и читав у дома си. Сериозно разнебитеният през миналогодишните бомбардировки, но вече ремонтиран и отново подреден апартамент на бул. „Евлоги Георгиев", сега му изглежда по-хубав от всякога – благословен оазис и тихо убежище. Боже мой, увлечен по гонитбата на непостижимото, как не е забелязвал малкото около него, от което е зависело истинското му щастие! Той е отново сред своите вещи, книги, картини; тук са стативът му, престилката, недовършеното платно, боите; тук е работата му, т. е. всичко! И започва отново. От това време е една серия забележителни софийски пейзажи. След очарователния лирик на четката, Никола Петров, никой друг български художник не е изобразявал нашата столица с повече любов, вярно чувство и живописна изразителност

Broi 5-6 2016 v6.indd 45 11.01.17 22:27

от Никола Танев. Както неговите френски учители, винаги са го привличали широките булеварди и площади, динамичният и разноцветен спектакъл от хора, коли и файтони, контрастът на светлини и сенки върху платното и фасадите, магията на ефимерното и неуловимото в облика на големия град…
Сега обаче, нещо съществено, различно отличава новата серия: пак булеварди и площади, пак улични тълпи, но са изчезнали слънчевото многоцветие, ликуващото чувство, празничната суетня. Пейзажът е есенен или зимен; небето – тежко, оловно; ръми; застоял мръсен сняг е легнал върху улици и покриви; оголени дървета; мяркащи се, свити фигури. Едно унило, сиво-кафяво монохромие тегне над всичко… Няма го възторженият певец на светлината, както и топлите южни багри. Тези картини са създадени от вглъбен в себе си, тъжен човек. И какво да го радва! Към предвоенните и следвоенните тревоги от повсеместната оскъдица, инфлация, разруха, довели почти до нулева степен интереса към изкуството, се прибавя нещо далеч по-угнетително: новата комунистическа власт, (под демагогското прикритие на един формален Отечествен фронт), започва тоталната си агресия срещу обществото и културата, решила да ги подчини на своите абсурдни догми. В изкуството това означава диктатура на соцреализма. Пред художника, отначало настойчиво, а след това императивно, се поставят агитаторски и пропагандни задачи: той бил длъжен да стане „гражданин", да утвърждава чрез изкуството си „мероприятията на народната власт" и да даде своя дял в изграждането на социализма. И понеже „чистият пейзаж" не е в състояние да реши подобни задачи, той бива обявен за нискоразряден, маловажен жанр – стока от второ качество. Скоро, съвсем скоро се разбира, че това не са абстрактни естетически постулати на една примитивна идеология, а едва ли не държавни заповеди, които трябва да се изпълняват, ако художникът не иска да бъде санкциониран. А на Танев му е пределно ясно, какво значи при създалата се обстановка, „да бъдеш санкциониран". Освен това, въпреки извиненията им, той знае, че те го считат за виновен, просто защото вече е бил в затвора, защото фигурира в тъмните им регистри и защото брат му продължава да е там с доживотна присъда. Те трудно забравят; още по-трудно прощават. И макар да е сигурен, че няма да му повярват, той се опитва да ги убеди, че приема тяхната политическа платформа. Още същата година рисува с цветни моливи и акварел серията „Деветосептемврийска манифестация" – апотеоз на едно събитие, което му бе дълбоко чуждо и противно. Едно негово голямо платно от 1946 г. изобразява манифестация по случай обявяването на републиката – ликуващи многохилядни колони с гора от червени знамена дефилират пред двореца (вече бивш), за да изразят радостта си от „победата над монархофашизма". Изкуствената еуфория на митингите и манифестациите, на които народът бе извеждан по заповед, като стадо, бе в пълен ход. В пълен ход бе заплануваното и провежданото с неумолима методичност кретенизиране на нацията. Никола Танев разбираше това, но напълно съзнателно бе решил да включи изкуството си в този процес. Той трябваше да доказва своята лоялност, ако иска да преживее. Израз на този стремеж за оцеляване бяха миньорските му композиции от Перник и Куциян, серията рисунки от Димитровград и участието му в т. нар. Бригадирско движение. В най-горещите летни дни, той вече 58-годишен, преуморен и измъчен, сновеше по строящата се жп линия Ловеч-Троян, за да увековечи „трудовия ентусиазъм" на младите бригадири в голям цикъл графични творби. В знак на признателност, бива „удостоен" със званието „Ударник" и „Бригадирска значка" („за проявена дейност в строителството на републиката).
Нещастният Танев! След десетилетно творчество, с което се бе утвърдил като един от най-големите ни живописци, със свой оригинален принос в българската художествена култура, сега – „удостоен със званието Ударник и Бригадирска значка" за работа по строежа на жп линията Ловеч-Троян! И той не само приема тези смешни и безсмислени отличия, но и ще ги подчертава като важни моменти в своята биография!
Казионната художествена критика е също така много доволна. Тя бе винаги изключително доволна, когато получаваше поводи да изтъкне приноса на някой значителен художник в „строителството на социализма".
И сега с цинично удоволствие и псевдопоетична реторика, превръща унижението и драмата на Танев в „нов етап от неговото творчество".
Ето един пример:
„Широките преобразувания, които се започнаха в нашата страна след 9 септември 1944 г., и новият пулс на живота дават нови жизнени сокове в творческото развитие на Танев. Той заработва с ново опиянение – новото в живота го привлича и той го търси навсякъде – при миньорите в Перник или по възторжените манифестации и митинги, по строителните обекти в столицата или в изграждащия се Димитровград. Пише репортажи от строежите и сътрудничи във вестниците с рисунки. През 1948 г. Никола Танев тръгва със синеблузата младеж, която, понесена на крилата на своя възторг, заминаваше да строи железопътната линия Ловеч-Троян. Тук той прекарва няколко месеца в упорита работа, давайки своя принос за успешния завършек на голямото дело. В края на юни обаче той получава слаб сърдечен удар и високо кръвно налягане, които предвещават тежката болест, сковала го няколко месеца по-късно." Атанас Божков. Никола Танев. С., 1956, [22 с.).
„Слабият сърдечен удар и високото кръвно налягане" съвсем не са случаен инцидент, а естествен резултат от преживяното през тези кошмарни години. През 1952 г., вече парализиран, художникът сам ще го потвърди във форзаца на скицника си: „Крум Кюлявков е мой физически убиец. Той ме задържа на 26септември 1944 в Дирекция на милицията без причина (…); но ме държа пет (шест! – Д. А.) месеца в затвора. Защо? Никой не ме защити. (…) От това се и парализирах после."
Така в началото на януари 1949 (след десетдневно неразположение, при постоянно високо кръвно налягане) Танев получава „отмаляване" (схващане) на лявата ръка и левия

Broi 5-6 2016 v6.indd 46 11.01.17 22:27

Никола Танев. Булевард „Патриарх Евтимий", София. Зима. От колекцията на на Градска художествена галерия - Пловдив.

крак. На третия ден е поставена диагнозата: инсулт. След три месеца – смущения в говора. През август 1951 – инфаркт на миокарда. В края на 1953 – левостранната пареза се допълва с мъчително треперене на десните крайници (десностранен хемипаркинсонизъм). Врътлетян е от тежка невроза. Безсънни нощи, придружени с болезнени спазми. Страхува се да остане сам. Мисли за самоубийство…

Танев е вече почти пълен инвалид. И съвсем забравен. Новото соцреалистическо изкуство си има своите проблеми, вълнения, герои, звезди. В центъра на вниманието са историческите победи на партията, класовата борба и строителството на социализма. Камерната живопис на Танев не предизвиква никакъв интерес. Когато предизвика, то е да послужи за пример на упадъчен импресионизъм или реакционен национален романтизъм. Отдавна е загубил своята публика и своите някогашни „буржоазни меценати", които, експроприирани от новата власт, живеят при пълна бедност с постоянния страх и единствената грижа да не бъдат забелязвани. Естествено, мизерията от години се е настанила и в неговия дом. За да се прехранват, той и Миша продават вещите си; продават и най-ценните книги от своята библиотека. На 20 октомври 1952 г. художникът е записал с червени букви върху форзаца на скицника:

„Десет дни с Миша гладуваме. Няма стотинка. Само чай и хляб. Едва днес продадохме фотоапарата за 1200 лв. и ще ядем пак известно време, а 40 години „работех за родината".

Бедствието им става известно в професионалните кръгове. Разбира се – и в СБХ. През януари 1955 г. го „удостояват" със званието „Заслужил художник". Сега може – той е вече развалина. И все пак, „Заслужил художник" не е „Бригадирска значка" – за него се получава месечна субсидия! Малка, но достатъчна, за да не умре от глад! Но то значи и нещо друго: държавата, т. е. партията, го е признала и официално снема от него всякакви подозрения. Той, бившият затворник и настоящ окаян инвалид, е отново уважавана гражданска личност. Това му помага да замине на лечение в Будапеща за три месеца (април, май, юни 1956). Лечение тежко, мъчително (придружаващата го и изпълняваща самарянски функции съпруга е оставила подробен дневник на болестта). В следващите месеци настъпва известно подобрение. Той диктува спомените си. Започва да рисува с цветни моливи върхарите на дърветата под прозорците си, в които съзира странни антропоморфни изображения. В хубаво време посещава и изложби с помощта на инвалидната си количка, съпровождан от Миша.

В началото на септември 1960 г. – нов инфаркт. Всъщност той вече е получил няколко сърдечни и мозъчни удара. На 24 юли 1962 г. към полунощ, най-после настъпва успокоението. Върху надгробната му плоча са гравирани стихове от сонета, посветен му от Николай Лилиев през 1952 г.

Певецът, който още в дните ранни
на младостта си като чародей
е възкресявал родните балкани
в картините, където с радост грей

и слънцето и чудната природа,
и неговата обич към народа
и неговата жажда да обхване
вселената – във своите картини…

За пръв път го видях на инвалидна количка в галерията на „Гурко" 1 – било е през 50-те години, на някоя от общите изложби. Съпровождаше го, както винаги след това, съпругата му Миша. В ранния следобед се мяркаха малко тихо стъпващи зрители, а и картините бяха облени в мека дневна светлина. Количката спираше пред всяка от тях. Той ги гледаше съсредоточено, без да коментира. През декември 1960 г. – за неговия седемдесети рожден ден – групичка колеги от Института за изобразителни изкуства към БАН посетихме дома му на булевард „Евлоги Георгиев" 84. Той седеше на висок дървен стол с масивни облегалки, които ръцете му стискаха, за да не личи, че треперят. Зарадва се на цветята, усмихваше се, но не бе възможно да скрие болката от споетялата го трагедия. В края на 1948 г. – 58-годишен,– бе поразен от тежък мозъчен удар. С живописта се бе простил. Рисуваше с цветни моливи върху хартия върхарите на дърветата, които наблюдаваше от прозореца – през всички сезони на годината: с наивистична фантазия откриваше в тях странни антропоморфни фигури. В самотата и мъката това сигурно го е развличало. Диктувал е и спомените си (една част са отпечатани в три книги) – чрез тях е преживявал още веднъж с радостна и болезнена носталгия своя изумително динамичен живот: странстванията из Европа и в родината, възторга от откритията си, опиянението от труда, шумните успехи, своите малки авантюри и бохемски лудории…

На 24 юли 1962 г. съдбата, довърш-

Broi 5-6 2016 v6.indd 47 11.01.17 22:27

вайки го, му отне и тази малка компенсация. Случи се тъй, че през същата година започнах да работя в дома му. Работех цели осем бедни, но щастливи години в неговото ателие – такова, каквото го бе оставил след удара. На триножника бе последното му незавършено платно, до него – работната престилка, твърда като мушама от напластените маслени бои, френското таке, а върху масата – гърнетата с четки, кутиите с туби, палитрата, ножът; в ъгъла – дървеният миндер, постлан с чудни национални тъкани, везани възглавници, черги и килими. Стените – от пода до тавана – покрити с картини: разкошни пейзажи от София и Софийско, Карлово, Велико Търново, Тетевен, Созопол, Месемврия (Несебър), Свищов, Балчик, Силистра, Котел, от различни европейски градове, от Цариград, Охрид, остров Тасос и Ксанти… Целият апартамент бе изпълнен с произведения на изкуството – собствени и от негови колеги, стари икони, щампи, статуетки, накити, ковано желязо. Не му стигаха те, ами бе изписал дрешника, вратите, долапите и раклите със стилизирани декоративни мотиви, в тях разкриваше усета и любовта си към орнаменталните традиции на нашия народ. Държал е обстановката, в която живее, да носи във всичко, дори в най-дребния детайл, печата на неговия вкус, на неговите възгледи за непретенциозна красота и артистичен уют.

В другата стая на апартамента живееше съпругата му Миша. Тя намираше всякакви поводи да говори за него; разказваше какви ли не случки – сериозни и комични – и винаги подчертаваше щедрата, буйна, неудържима виталност на неговия характер. Това всъщност отдавна и от всички ни се знаеше: как иначе да се обясни феноменалната му творческа продуктивност! Никола Танев бе уредил над 50 изложби у нас и в чужбина. Създавал бе картините си с пламенно вдъхновение – понякога по две, та и по четири на ден. Бързаше да улови неуловимото: играта на светлините и сенките, движението на облаците, мимолетното състояние на мотива – винаги в непосредствен контакт с него, на пленер. Четката следваше покорно импулсите на темперамента му и оставяше динамични следи върху платното. В този смисъл той бе потомък на импресионистите. Но само в този смисъл. Иначе от класическия импресионизъм го отклоняваха две съществени особености в подхода му към натурата:

Първо – чувството му за тектонична стабилност. Никога, дори в най-ранните си творчески години, когато следва отблизо своите френски учители, Танев не разлага природните форми в шеметни светлинни вибрации, както правят някои от тях. По-късно, заедно с постигането на личен стил, това чувство за стабилност се засилва все повече и през карловския му период от края на 20-те години, то придава на картините му структурно-ясен, предметно-четлив и дори декоративен характер. Дори когато изглеждат бързо изпълнени, една предварителна, а и съпътстваща творческия процес напрегната мисловна работа, разпределя прецизно елементите на композицията: съотношението на светлините и сенките, на топлите и студените колоритни зони, движението на плановете, ритъма на формите…

Второ – декоративното въздействие на Таневите картини през неговите зрели творчески години се корени не просто в модерната му палитра – респективно в палитрата на импресионистите и постимпресионистите, нито само във виталния му темперамент, който се изразява като че ли най-автентично чрез ярки цветосъчетания, но преди всичко в народностното му съзнание, в неговата амбиция да създава българска по звучене живопис.

Танев бе един от основателите на дружество „Родно изкуство". И си остана докрай в него, с непоколебимото убеждение, че осъществява естетическия идеал на това творческо обединение. Наистина, той бе далеч от иконописното и фолклорното стилизаторство на Майстора, на Иван Милев или Цанко Лавренов. Предпочиташе да се изразява чрез един универсален „жаргон„ в духа на европейския постсезанизъм. Но не е никак трудно в този „жаргон" да се разчетат смисловите ядра и връзки, в които пулсира народностната стихия на неговото изкуство. Мисля, че своя апогей тя достига в карловските му пилигримства. Тези, колкото прости, толкова и невероятни къщи и дворове, съхранили незаглъхналото величие и красота на Възраждането, тези червени или сини стени, ослепително белите дувари, върху които трептят виолетови сенки, хвърлени от лозниците, подредените до стените или по стълбите саксии със зокуми и мушкато, плочниците с каменни чешми и вади, ореховото дърво или кестенът, чемширите, кривите улички, извеждащи до пазара с часовниковата кула – целият този удивителен, уви, вече загинал свят, бе за Танев не просто източник за живописни мотиви, а наситен и с дълбоко символично, българско значение. Художникът пристъпва към него с романтичната възторженост на истински родолюбец, влюбен до полуда в нашата старина, която не се уморяваше да изобразява в безброй варианти.

И днес, когато (за кой ли път в нашата история!) стоим стъписани на кръстопът, търсим отново собствената си национална идентичност и питаме за „пътя към Европа", не трябва да забравяме, че до фаталната Втора световна война българските художници бяха разрешили великолепно тази мъчителна дилема: те чувстваха своето изкуство като органична част от европейското и тъкмо поради това държаха корените му да бъдат дълбоко впити в националното битие. Никола Танев бе един от тях, и то – един от най-добрите.

Списание „Българи" благодари най-сърдечно за оказаното съдействие при тази публикация на съпругата на проф. Д. Аврамов - Мария Аврамова, на СГХГ и г-н Любен Домозетски, на Градска художествена галерия - Пловдив и Милена Китипова, на галерия „Финес", София и Мариела Табакова.

**Студията на проф. Аврамов за Никола Танев е част от книгата му „Български художници", изд. Стефан Добрев, 2014 г.*

Broi 5-6 2016 v6.indd 48 11.01.17 22:27

БАЩИН ОРЕХ

Откъс от бъдещ роман

ВЪЛЧИЦАТА ИЗЛИЗА ПРИВЕЧЕР

Бойка Асиова

АЛЕКСА СЪНУВАШЕ БАЩИНАТА СИ КЪЩА. Остаряла, грохнала. Но защо с прозорци, които никога не светнаха? Приличаше му на слепица, зад чиито очи без гледци хлипаше горко самата мъка, затворена и необятна. Сякаш не той, а къщата беше в изгнание. Неутешимо печална. Портата запната. Чуваше в съня си падането на резето. Онова категорично рррръп-залостване пред напорист нападател.
Алекса искаше да влезе у дома си, а оставаше вънка. Той пак искаше, къщата пак не го пускаше.
Орехът, негов връстник, беше покрил къщата откъм север. Така гальовно, така синовно, така нежно я милваше по керемидите с клоните си...
Някога, когато Алекса се родил, баща му помолил техен стар съсед да засади орех в двора им. Изкопал и подготвил каквото и както трябва, на дядото оставил най-важното – да положи в пръстта корените на бъдещото плодно дърво, да зарие обратно пръстта и да го полее. Не си позволяваха да пренебрегнат поверието, че който посее орех, надебелее ли стволът му колкото шията на човека, то той ще умре. Старецът беше извървял пътя си и с готовност прие молбата да бучне фиданката. Като свърши, прекръсти се, благослови за дълъг живот дърво и дете – бъдещия стопанин на Тушевия дом. Този орех виждаше в съня си Алекса Тушев отвъд девет морета.
Порасъл, извисил се и много плодовит. Орехите му капеха по керемидите. Изтъркулваха се и издрънчаваха върху калдъръма под стряхата. Корените му бяха надигнали земята около ствола. Напираха отдолу млади и силни. Изведнъж ги видя как се възземат, напрягат, издуват се. Земята стана многогърба и всичко наоколо се пропука... Баща му вървеше към него. Бос, със запретнати крачоли така, както цял ден беше напоявал Голема ливада. Вървеше бавно. Оставяше след себе си мокри стъпки. Следите се препълваха с вода и той ходеше по нея като Апостол Павел.
Алекса се събуди от ореховия тропот. Дишането му често и накъсано. Нощната му риза мокра. Косите по слепоочията влажни. Развълнуван от това, че си е бил у дома или уплашен, че наистина е могло да стане?

АЛЕКСА НАПИСА ПИСМО
Добродетелний тате,
Беше ми рекъл, че ако ми се яви нужда, да ти пиша. Яви се нужда много голяма. Дотегна ми да мизеруваме. Не е за мене Америка. От много време вече замислям да се върна. Истина е, че Росица не дава да се издума. Но ще опитам да я склоня.
Но, тате, нямам пари за път. Като се изчервявам от срам, ще те моля да ми пратиш. Иначе, не знам как ще я караме. Страхувам се най-вече за малката Люси, която е много слабичка. Злояда е, а няма как и с какво да й угаждаме. Алън е твърде стеснителен. С него споделих, че искам да се върнем. Той не е забравил какво е у дома, но ме разбира и е съгласен да си дойдем. Расте умно дете.
Ваш предан син!
Алекса

НИКОЙ НЕ ГИ ЧАКАШЕ да се върнат. Първо Алекса замина сам. Просто избяга, за да се спаси от захапката на Организацията. Баща му даде пари и го насърчи да изостави политиката. Е, някога тази мръсна работа се наричаше революция. Като мирен човек, вярващ по-скоро на ръцете и главата си, се страхуваше синът му да не се заплете необратимо в пипалата й. Това, че не я разбираше, не му пречеше да провижда голяма заплаха за чедото си. А и смяташе, че бягството му е временно. Ще отмине, пороят ще оттече пороя, ще се разнесе мътилката и всичко ще си дойде на място. Той ще работи, ще крепи и разширява стопанството си, ще се замогва... за кого? Ами за децата си.

АЛЕКСА СЕ ДОБРА ДО СОФИЯ. Помота се няколко дни по столицата и хвана възможния влак за Европа.

Остави младата си жена и малкото си синче при родителите си. За родина, за идея – предстоеше тепърва да осмисля струва ли си да се страда. По начало не беше романтик, та да се тръшка, че живот извън България не съществува. Не беше опитвал, за да знае. И после дори да стигнеше до височината на мисълта за Отечеството, то щеше ли да бъде полезен за него ако останеше в него – застрашен, беден, никакъв. Че защо й е такъв патриот на родината? Но той затова в този момент не мислеше.
Може пък ако поживее в странство докато отмине заплахата за живота му, да научи нещо, да израстне и да бъде по-полезен. Абе, и пред себе си дори не му се говореше така надуто. Единак, малко егоист, повечко темерут, доста идеалист, противни му бяха подобни приказки. Бая сложен възел завърза съдбата му.
Кое определя значимостта на личността – имането или моженето, идеалите или парите – въпроси големи, които може би тепърва щяха да се възправят пред него, пък той да им търси отговорите.

Broi 5-6 2016 v6.indd 49 11.01.17 22:27

Можеше ли Алекса да каже: „Няма значение къде съм, небето е винаги мое." Беше ли дотолкова широко скроен, че да е готов за един всеобщ свят? За поднебието на Красивата котловина можеше да каже: да, мое е.
Като досаден рефрен кънтеше в мозъка му – лесно е настъплението, трудно е отстъплението. А, бе, че не беше лесно да превземеш казарма, не беше... Ама и отстъплението си го биваше...
С парите от баща му в джоба, с благословиите на майка му за живот, Алекса пресече границата и хвана на Запад.

ВИЕНА. БУРГТЕАТЪР. Не беше попадал сред такъв блясък. Но винаги е искал, ей богу. Искал го е за себе си и за семейството си. Беше несподелена, но съществуваща не само в мечтите му цел. Смяташе, че знае пътя към нея, и средствата дори. Стремеше се да ги усвои. Даже си повярва, че е тръгнал към този живот, в който се виждаше. Но гнетящият го спомен за неотдавнашния еленов прескок над гробищния дувар в родния му град сякаш му дръпна чергата изпод краката. Пред очите му ясната линия на пътя се покри в неизвестност и дебнеща опасност.
Бургтеатър. Огледала, кристални полилеи, плюш, позлата. Принцове от презморски държави със скъпоценни камъни по шапките. Офицери от различни европейски армии с пера на каските, акселбанти, еполети, токи, копчета, фракове, рединготи и всякакви знаци на висок обществен сан. Кортици на честта. В голямото външно фоайе свиреше музика. На бара пиеха коняк и тънък аромат от скъп табак едва уловимо се стелеше над множеството. Кавалерите предаваха на гардероба чадъри, наметала, шаловете на жените си, кожени палта. Те оставаха по голи рамене, с вълнуваши трапчинки по тях и изящни ключици. Съвсем по провинциалному си помисли, че това бяха леки жени? И че бяха дошли не заради изкуството, а на лов за мъже? Сиромашко невиждало, рече си и вътрешно се надсмя на себе си. Почувства лек спазъм от мисълта за жена си и детето. Щеше му се да предложи на Росица живот, какъвто тя искаше. А и заслужаваше, защото далеч надскачаше средата, в която я бе оставил. И в която бе родена, разбира се. Младата му жена имаше качества, осъзнала още като момиче и не искаше неговото появяване в живота й да ги обезцени. Да й попречи да стане това, което можеше. С какви жални и жадни очи би погледнала тя всичкия този блясък и недостижима светска суета.
Аромат на парфюми – дамски и мъжки, шумолене на коприна. Кадифено велокилопие. Това беше Бургтеатър. Поради разноезичната публика тук имаше и професионални преводачи. Разхождаха се по коридорите в ръце с надпис „Преводач". Тези екземпляри обикновено владееха по няколко езика, бяха уверени в качеството на предлаганата от тях услуга и показваха самочувствие. С опитно око познаваха кой се нуждае от помощта им и безпогрешно се устремяваха към него.
Когато пресече границата на България, Алекса Тушев, майор от армията на Негово Величество, си отдъхна. Пое дълбоко въздух. Вдиша свободата. Но беше ли на сигурно място? Тези, от които избяга, не можеха ли да го спипат и да изпълнят решението си? Да намерят за него върба и тук, в сърцето на Европа, равностойна на най-голямата върба край Обидимския мост, обкрачил Места в дефилето, което сечеше Пирин от Родопите. Та вместо край водите на родната планинска река, тялото му да се залюлее на някой ствол край хубавия син Дунав? Знаеше, че това го могат. Познаваше възможностите им на преследвачи и безпощадната им захапка на ловни хрътки.
Точно в Бургтеатър, във Виена, където и Тодор Паница се е смятал на сигурно място, не го ли намери куршумът? Една жена, нежна, фатално влюбена, решена да направи подарък на любимия си човек като убие омразен негов враг.
Представление на „Пер Гинт" от Хенрих Ибсен. Пето действие. Сред театралния мрак потъва корабът на завръщащия се в родината си Пер Гинт. Публиката диша в ритъм с героя и не може да отличи няколкото револверни изстрела сред бутафорните постановъчни светкавици и гръмове.
Стреля се в действителност. Охранителят е с простреляни ръце така, че да не може да ги вдигне в защита на Тодор Паница. Госпожа Паница е уцелена в главата. Сетне ще се разбере, че ще остане жива, но езикът й, вдървен завинаги и никога няма да се обърне, за да свидетелства лично за случилото се.
Влюбена във Ванчо Михайлов и врекла се във вярност до гроб, Мелпомена Кърничева е приела в името на това вричане да поднесе дар на своя любим мъж смъртта на неговия душманин. Същият този Тодор Паница през Балканските войни успява да преплува ледения Вардар, да хвърли в лагера на противника товар бомби и да се върне при своите. Вкочанен, замръзнал, но изпълнил намисленото.
И да вземе, този изкусен стрелец, този неуловим мъжкар, да вземе смъртта да го сгащи сред блясъка на един европейски театър във върха на захласа на виенската публика от интригата на сцената.
Една влюбена в своя войвода жена, колкото нежна и крехка, толкова неумолима в налудничавото си решение, гръмва Тодор Паница. Като една Шарлот Корде, аристократка, убила Жан-Пол Марат и превърнала се в богиня на отмъщението. Тя копнее да е за него, за Иван Михайлов, легендарната френска героиня. Назован от Анри Барбюс „лъва", Тодор Паница е осъден на смърт от своите си преди повече от десет години, измъквал им се безброй пъти и накрая уцелен безпогрешно от жена с име Мелпомена – богиня на трагедията и покровителка на театъра. Дали нейната кръстница си е давала сметка с какво орисва кръщелницата си? Как ще изпълни драматичния заряд на даденото й име по своя воля, с ясна цел, движена от любов и обладана от лудост?

АЛЕКСА ТУШЕВ СИ КУПИ БИЛЕТ и влезе в най-големия театър във Виена. Струваше му се, че точно това беше жадувал цял живот. Да се почувства свободен. Да изпита уважение към себе заради самата възможност да го направи. Помогнаха му да намери мястото, посочено в билета. Седна. Зачака да се вдигне завесата. Лампите една след друга угасваха и

Broi 5-6 2016 v6.indd 50 11.01.17 22:27

светлината се удави в меката тъмнина на залата. Едва доловимо шумолене идваше откъм отдръпващата се завеса.
Но... коварно, при това бързо, токущо почна представлението и сякаш змии промушиха с отровните си езици копринените тапети в салона. Засъскаха безмилостно около врата на беглеца зрител и прекършиха удоволствието от срещата със световното изкуство. Първите картини на пиесата, за чийто автор само беше чувал някога, се разтвориха в пресния спомен за историята с Тодор Паница. Невидяна от него, но разказана му, твърде прясна, картината с убийството на македонския войвода се показа иззад кулисите със зъби и нокти. Научил я от свои верни сподвижници преди да избяга, нейният нечакан в момента образ разтревожи до последен предел Алекса и не му даде покой до края на представлението.

Някога, когато Тодор Паница шетал по Драмско, в Калапот, където найчесто отсядал, имало една учителка. Тя го привлякла неудържимо с красотата си. Залюбил я и се оженил за нея. Венчал се тайно в манастира „Св. Димитър" на югозапад от селото. Четниците набрали за невестата горски цветя. Груби, непохватни чучнали пред щастливата избраница с уханните букети.
Тайно венчан, ама за кого тайно? Попът ли, някой от ония с китките ли, уж верни и съпричастни към връхлетялата го любов, незнайно как, но случката стигнала до ушите на драмския войвода Даев. Привикал той младоженеца да му набие обръчите.
– Тодоре, си се венчал? – Главният Драмски войвода гледал право в очите съгрешилия младеж и се попипвал по силяха, пълен с оръжие.
– Па венчах се. И що? – опитал младоженецът да се изежи, та да запази дух и почитание към себе си.
– Нищо, море – не свалял остър поглед от него Даев. – Що да те работим? А? – почесвал брада и изчаквал да види как пред очите му Тодор Паница ще се гърчи като овча нога в огън.
– Както щете... – и добавил – и както знаете, – отвърнал куражлийски

Бойка Асиова

венчалият се за красивата даскалица тайно от Организацията.
Оттук натам войводата Даев наистина постъпил както искал.
– Нема – рекъл му, – да те наказвам. Само има да ми свършиш две работи.
Те, тези две работи били – кривналият от правия път Тодор Паница, за да заслужи отново доверието на Организацията, да убие Иван Гарванов и Борис Сарафов, задграничните представители в София. Човек на акцията, потаен, рядък заговорник и жесток, Тодор Паница изпълнил смъртната присъда над двамата герои. Та, двете работи ги свършил в едно. Умеел еднакво точно да стреля и с дясна, и с лява ръка. Като пили вино, немерено в гостилница „Македония", дошли му на сгода, та ги гръмнал и двамата.

ИСТОРИЯТА Е КОВАРНА И БРАТОУБИЙСТВЕНА. Водоразделна в историята на Организацията. Мътна и кървава. Дълга. Толкова кървава и толкова дълга, че двайсетина години по-късно Менча Кърничева застреляла Тодор Паница във Виена по време на представление. Сторила го по волята на Иван Михайлов.
Дяволът ни оре, ни копа. Клечи в кюшето, наседнал опашката си и заклюсва лошотии. Една нощ, със завързани очи, завеждат момичето, с име Мелпомена, в тайна квартира Ще говори Иван Михайлов на съмишленици. Висок, слаб, бледен. Приличен на апостол, той говори за идеал – свободата на Македония. Родена в Крушево, расла край дюкяна на баща си в Цариброд, момата учи в Германия, за да надскочи поминъка му – дребна търговия. За Македония? – нищо. Ни знае, ни я интересува. Камо ли пък да мисли за свободата й. Ораторът изпраща девойката до дома й, целува я по челото... Целува ли? Не просто. Белязва я.
За няколко часа съдбата й е решена. Влюбва се в този мъж, обвеян с демонична слава, и оттук натам е готова да върви по жарава за него. Ама и жаравата? Бива си я – посипват я на бърза ръка. Видял в очите на момичето готовност на всичко, решава да я подготви за своя план. Все пак повече от двайсе години не бива да се отлага присъдата над Тодор Паница. Беше убил Иван Гарванов и Борис Сарафов. Кой му поръча, е друга история, но той им видя сметката и това му се пишеше на челото.
Та Иван Михайлов и хората му я надъхват, наковават я да свърши една работа.
– Съгласна съм – отсича Менча, без да му мисли.
– Сетне... ще се оженя за теб – гледа в упор момичето. То - бледо, нефелно, дребно, безцветно... Влюбено. Обичащо с изпепеляваща страст. Мелпомена Кърничева отива на риск заради един мъж. Когато от килията я изнасят на носилка слаба, болна по три пъти на ден я питат:
– Защо уби Тодор Паница?
– Заради Македония – отвръща тя без колебание.
Сетне Войводата от Щип наистина се оженва за Менча. Удържа на обещанието си срещу само още едно условие – никога да не ражда деца. Щото те, децата, ще пречат на делото му. И този залог тя приема. Само и само да е с него.
Тази физически крехка жена, но духом устойчива, се грижи героически за мъжа си. Често възпира всепомитащата му сприхавост. Той не търпи възражения. Не понася другите да мислят. Често й се налага да застава между него и верните му съмишленици. Той – постепенно самопревърнал се в полубог, те – просто посетители в дома му. Гневът му се разбива

Broi 5-6 2016 v6.indd 51 11.01.17 22:27

в нея и се разпръсква на безброй изпразнени от яд пръски. Историята щеше да докаже, че този мъж е направил най-добрия си избор. Но Мелпомена никога нямаше да узнае истината за него. Че е държал оръжие само пред фотографи, а пъклените му убийства са вършили такива като нея. На тях брак не е обещавал, но власт и слава – да.
Живее с нея до...
Но това е друг възел и тепърва предстоеше да се завърже...
АЛЕКСА ТУШЕВ НЯМАШЕ КАК ДА НЕ НАУЧИ за това убийство. Изстрелите бяха толкова смразяващи, че отекнаха тогава и в родния му град. Безпощадният им съсък не подмина и него. Те бяха поредното безпощадно доказателство, че Организацията, в чиито идеали се беше клел и беше ги прегърнал с цялото си съзнание, е хванала кривите пътища.
Сега пресният спомен за тази новина прониза съзнанието му със силата на божа стрела. Вече самият той емигрант, с ужасяваща бистрота разбра, че добитата свобода е лъжовна. Несъществуваща, изпълнена с тревога и опасности и, най-лошото, че не знае откъде ще го споходи заплахата.
Алекса продължи да гледа към сцената, но не виждаше и не чуваше нищо от случващото се на нея. След края на представлението публиката го повлече навън.
В момента, в който прекрачи обратно внушителния параден вход на Бургтеатър и се озова на виенската улица, реши, че трябва да напусне този великолепен град. Да бяга от Европа, докато не е похарчил парите на баща си и да търси спасение отвъд Океана. Театър, култура, блясък, дълг, поминък – вятър работа. Животът му е застрашен. И не просто застрашен, а не знае как. Решението за неговото ликвидиране е взето в старото килийно училище в гробищната черква „Св. Георги Победоносец“ в родния му град. Още в нощта на неговия еленов скок и със сигурност не е отменено. Такива бяха законите на Организацията, в която членуваше, и наивно си повярва, че може да се бори за ново качество.

Бойка Асиова

БОЙКА АСИОВА е родена в Разлог, живее в София. Инженер-химик по образование, повече от 30 години е журналист. Автор е на 13 книги. Между тях са сборниците с разкази „Сребърна пара“, „Мир вам, сто врабчета“, „Мъжко можене“. Романът ѝ „Яловата вдовица“ е номиниран за наградата „Хеликон“ и получи Националната награда за литература „Николай Хайтов“ за 2007 г. През 2012 г. романът излезе на немски език в Германия. „Рецепта за камбана“ бе отличена с годишната награда на СБП за есеистика за 2011 г. „Лудовица“ (разкази), „Да убиеш Сталин. Спомен за Костадин Лагадинов“ (документалистика) и „Запеските – дух и материя“ (опит за себепознание) са заглавия също с марката на издателство „Жанет–45“.
Бойка Асиова е автор на двайсетина публицистично документални филми, продукция на БНТ, в областта на борбите на македонските българи за национално освобождение, културното наследство, традиции и нрави и тяхната съвременна проекция. Между тях са „Жалба по Гоце“, „Курбан за Илинден“, „Двата Миладина“, „Живата книга“, „Цената на тютюна“, „Пътят за Драма“, „Тайната на юдите“, „Опиянението на един град“.
Член е на Международната организация на журналисти и писатели пътешественици (FIJET).

Всеки българин носи България в сърцето си

Приятелю, ти пое ръководството на СБП след цял век негово съществуване. Какъв е авторитетът му в обществото и какъв искаш да го видиш в бъдните години? Какво ще му дадеш от себе си?
Съюзът на българските писатели престана да бъде идеологическо оръжие на една или друга политическа сила у нас. Регистриран е като сдружение с идеална цел и от зората на демокрацията не е получавал никаква държавна дотация. Дори са му отнети ценни имоти – пететажната административна сграда на ул. „Ангел Кънчев“ № 5 в центъра на София, почивната база в Ситняково и др. Ала за определени среди е много изгодно да сочат с пръст този съюз, наричайки го „тоталитарен“.
В началото на промените група пребоядисали се „партийни другари“ успяха да приватизират вестник „Литературен фронт“, превръщайки го в „Литературен форум“. Категоричното ми мнение е, че тази камарила литератори нанесоха сериозен удар върху крехката българска демокрация, компрометирайки синята идея по доста вулгарен и безобразен начин. Започна отричането на поколения български писатели не по естетически причини, а по причини на личностна неприязън. Започна субективистично пренареждане и пренаписване на българската литературна история от слугинаж на небългарски интереси. Аз не знам какво му е тоталитарното на едно демократично сдружение на писатели, имащо за цел да защитава техните интереси пред държавата и да подпомага техния труд и изявите им, да се грижи за запазване на авторските им права.
Не си поставям непосилни и грандомански задачи да превръщам Съюза на писателите в инструмент за решаване на глобални проблеми. СБП не е обвързан с нито една политическа централа, но това не значи, че ние няма да подкрепим всяка обществена кауза, която е полезна за България и нейните граждани. По принцип българските писатели са свързани трайно с родословните си корени и дълбоко вярвам в силата на тяхното любородие. Искал бих да видя този съюз в качеството му на обществен защитник на българското слово, на българския език и на родната ни история от посегателствата на безродници и отцеругатели.
Към Министерството на културата трябва да възобнови дейността си Националният център за книгата

Broi 5-6 2016 v6.indd 52 11.01.17 22:27

и така държавата ще засвидетелства своята доброжелателност към стойностната литература. От години в общественото пространство са се настанили литературни нагаждачи, които намират път към всяко правителство и използват държавни програми за превод на техни произведения зад граница. Същите тези самозванци обикалят неуморно българските културни центрове по света и създават впечатление, че са единствени и неповторими. А десетки български писатели тънат в мизерия, техните книги излизат в обидно малки тиражи и остават извън обсега на медиите.

Какво е състоянието на българската литература днес и контактува ли тя с европейските ценностни традиции? Има ли нещо, което трябва да „догонва" в стремежа си към тях?

Повече от две десетилетия съзнателно се насажда мнение, че съществуват две диаметрално противоположни литератури – „традиционна" и „модерна". Критериите за противопоставяне са отново грубо идеологически. А критерият за стойността на едно литературно произведение трябва да бъде най-вече естетически. Отдавна изкуствата са се оттласнали от бреговете на всекидневието и би било доста наивно, дори вулгарно, да се търси във всяка литературна творба огледалния образ на общественото битие. По-важно е какви са моралните и гражданските позиции на писателя – дали той стои на страната на истината или защитава идеи и практики, които са в противовес на хуманността. Отношението между писател и творба е като отношението човек и неговия огледален образ. Не е възможно неморален човек да създава творби, които са заредени с човечност, любородие, добротворчество. Ето защо съм на мнение, че талантът без морал няма никаква стойност. Моето продължително пребиваване в Западна Европа успя да пренагласи и вижданията ми за ролята на отделните изкуства в съвременния обществен живот. По принцип на съвременната българска литература липсват преди всичко елементите й на универсалност. Съчетанието на

Боян Ангелов

националната традиция със съвременните естетически тенденции би могло да донесе на българската литература нови измерения. Отдавна вече България не е заключена в своите 111 000 квадратни километра площ. Българи живеят навсякъде по света и този досег с неизчерпаемите и неизброими чудеса на живота ще донесе новия облик на българската литература. А високо талантливи български писатели има много – те са десетки, бих казал – стотици. И тези писатели не са само от Съюза на българските писатели, но и членуващи в други творчески сдружения, общества, кръгове. Във всички случаи съвременната ни литература не се изчерпва със споменаването на няколко имена, защото това би било несправедливо за други мои колеги.

България изживя своя духовен вододел на 10 ноември 1989 г. Как изглежда тя днес в литературно отношение? Трябва ли творците да „виждат" реалния живот, или е по-добре да се дистанцират от него в други измерения?

Според мен 10 ноември 1989 година е важна дата за българската история. Българинът получи свободата да напуска пределите на своята родина безпрепятствено и безнаказано. Това е безспорно голяма крачка към демократизиране на нашето общество. Ала случилото се и случващото се в България вече четвърт век прилича повече на хорор филм, отколкото на реална действителност. В страната започна процес на масово обедняване за сметка на обогатяването на червената буржоазия, която смени принципите за социална справедливост с идеите на неолиберализма. В страната настана време на дивашки капитализъм, криминална приватизация и корупция на всички нива. Стигна се до компрометиране на държавните институции и до навлизане във властта на криминалогенни индивиди. С няколко думи – настана прекрасно време за създаване на реална литература, която може да черпи сюжети от живия живот, който превъзхожда по безумие и безнаказаност и най-развихрената фантазия. Ала тази литература не трябва само да регистрира случващото се, а да го осъжда и да се опитва да възпитава читателите, да им дава някаква надежда, че не всичко на този свят е в ръцете на мизантропи и злодеи.

Ти самият си утвърден поет – как подбираш темите си и аудиторията, пред които ги споделяш в стихове? Считаш ли ги за потребни в хаоса от чалга и борбата за делничното парче хляб? Какво още не си казал и искаш да кажеш на хората?

Поезията става и ще става все по-необходима за обикновения човек. В нея са закодирани моделите и средствата как човек би могъл да съхрани своята природа. Защото по природа човекът е добър и състрадателен, стига да бъде възпитан правилно в тази насока. Във всеки човек е закодирано и чувството за справедливост. Не бива да се подхранват само и единствено животинските нагони. Струва ми се обаче, че в днешно време поетите приличат на деца, които строят пясъчни замъци, докато над тях прелитат военни самолети, превръщащи милионни градове в купища от прах и пепел. Въпреки всичко поезията е полезна и необходима на хората. И колкото по-честна и по-свързана е с техните грижи и тревоги, толкова е по-полезна. Животът е прекалено кратък и е нужно човек да бърза да прави добро, защото това добро ще му бъде върнато от друго място и по друго време. Не ми се иска да вярвам в максимата, че няма ненаказано добро. Мисля, че истинската поезия ни помага да ставаме по-човечни, да обичаме по-силно и по-самоотвержено. И докато световни поети ни приканват да умираме за свободата, искам да припомня един стих на

Снимка: архив

Broi 5-6 2016 v6.indd 53 11.01.17 22:27

големия швейцарски поет Алберт Щеффен, който е написал: „Аз искам да загина за приятел!“

Има ли теми, от които се боиш и теми, които не понасяш? Какво е според теб творецът да бъде водач на масите днес, в общия знаменател на човешко обезверяване?
Няма теми, от които да се боя, но не понасям темата за всеобщото отрицание на всичко и всички. Тези талибански похвати и привички са станали вече част от всекидневието на някои наши политици и литератори. Отрицанието е форма на слабост – душевна, емоционална, творческа. Колкото и да е трудно, би трябвало да се търси зрънцето добро и да се прави опит за неговото култивиране, за отглеждането и превръщането му в нежно и красиво цвете...

Ще пожелаеш ли нещо на българския читател – изгубен в политическия хаос и хлебната надпревара за физическо оцеляване?
Да вярва на своите духовни водачи и по-често да разгръща книгите им. В тях той винаги ще открива родовия си корен, изворите за национално самочувствие и смисъла на собственото си съществуване. Ние, писателите, сме горди хора и не хленчим за “помощи” и пари. И днес мнозина автори тънат в материална нищета, но не се оплакват и продължават да творят. Търсят спонсори, но не тропат на вратата на странни фондации и асоциации със съмнително присъствие в България. И произведенията им несъмнено ще бъдат оценени по достойнство. Времето е най-верният съдник за стойностното или за мимолетното във всяка една област – политическа, социална, интелектуална. Книгата е храм, в който младите поколения запазват идентичността си, загърбват чуждопоклонството и от своя страна предават тези морални скрижали на своите деца. Четете, четете българските книги…

Пожелай нещо и на читателите и на сънародниците ни в Чехия. Нека знаят, че утре ще бъдем по-добри и по-доверчиви един към друг тук, в родната страна. Че ще заживеем в хармония между настояще и бъдеще. Разбира се и със силата на художественото слово...
Уважаеми сънародници, аз живях седем години далече от дома си – в Швейцария. Там завърших второто си образование, там работих и дълго след това се занимавах с научно-изследователска и преподавателска дейност. Моята специалност оттам е валдорфската педагогика, призната от ЮНЕСКО за най-добрата форма на образование и възпитание. Като дипломиран педагог и психолог имам увереността, че с много усилия и желание ситуацията в България би могла да се промени към по-добро. Ала за това трябва да помогнете и всички вие, които сте се запознали и сте приели ценностите на световното общество. С общи усилия можем да постигнем хармонията на настоящето с бъдещето. Подчертавам – с общи усилия. И никога, по никакъв начин не живейте с мисълта, че сте напуснали България, защото всеки българин носи България в сърцето си. Там, където сте, в настоящия момент сте по-нужни на нея. Не родината България, а държавата България ви е изпуснала и трябва да търси начини отново да ви прибере в обятията си.

Георги Николов

Косите на нощта

Умората, превъплътена в гном,
е бледо отражение наваза
в събуденото за съня съзнание,
но нямото джудже не ми разказа,
че пеперудите са оседлани,
че феите все още спят и, щом
повика ни на сова зовът,
по мост от паяжина ще преминем
над езеро, осеяно с русалки,
над кълбовидни църкви с цвят карминен
и над планети като нокът малки –
отвъд материалното, отвъд...

Боян Ангелов

Поетът Боян Ангелов е роден на 27.08. 1955 г. в Панагюрище. Завършил е гимназия в родния си град през 1973 г. През 1980 г. се дипломира по специалностите „Философия” и „Българска филология” в СУ „Св. Климент Охридски”. Работил е като редактор и главен редактор в столични издания, в Министерството на културата, в Комитета за телевизия и радио, в Българската академия на науките. Завършил е аспирантура в Института за философски изследвания при БАН със защитен докторат на тема „Влияние на античната философия върху Българското възраждане”. От 1990 г. е главен редактор на сп.„Читалище”, а от 1994 г. до 2002 г. - заместник председател на Съюза на народните читалища. Председател на фондация „Читалище-1870”, която от 1999 г. е издател на сп. „Читалище”. През 1994 г. създава издателство „Богианна”, станало от 2002 г. част от Българо-швейцарската академия за художествени науки. От 1998 до 2005 г. живее и работи в Швейцария (Базел и Лозана), където завършва Академията за педагогически науки с признат докторат, специализира и преподава в областите на валдорфската педагогика, гьотеанистическата естетика, социалната педагогика и историята на философските системи. От началото на 2013 г. е директор на издателство „Български писател”. Негови литературни творби са превеждани на различни езици: руски, украински, немски, английски, френски, италиански, испански, японски, румънски, полски, унгарски, арабски, хинди и др. Превежда от немски, френски, руски и гръцки език. Съставител на поетичните антологии: „Свещникът да свети”, „Озарение”, „Избавление”, „Завинаги с нас”, „България вовек” и др. Съставител е и на „Панагюрска енциклопедия” (2007) и „Енциклопедия Възрожденски читалища”(2011). Автор на сценарии за филми, на критически студии, статии, рецензии, разкази и есета. Член на СБЖ. Носител на престижни литературни награди. Председател на СБП от 2014 г. Носител на редица престижни отличия, сред които националната награда „Захарий Стоянов“.

Broi 5-6 2016 v6.indd 54 11.01.17 22:27

Иван Мърквичка/Jan Václav Mrkvička – чехът, който бе по-българин от много българи

Първите преподаватели в Рисувалното училище – Антон Митов, Борис Шатц, Иван Мърквичка (от ляво на дясно)

Ян Вацлав Мърквичка на 25 години знае за България само, че е славянска страна, че е имало Априлско въстание и че се водила Руско-турска война.

Първите му впечатления на европеец по пътя му към Пловдив, където през 1881 г. започва работа като учител по рисуване, са умопомрачителни. София му се вижда като тревясало село. Ханищата, в които преспива с жена си Юлия, го шокират с мръсотията си. На всичко отгоре – едва пристигнали в Пловдив, Мърквичка заболява от тифусна треска.

След като се аклиматизира обаче, екзотичният прахоляк замайва бъдещия художник като приказен мираж, а пищните аромати на Ориента неотразимо го омагьосват.

В България той намира изгубения вече на Запад примитивен рай, който ще съхрани в картините си, докато не напусне страната ни през 1921 г. За награда, когато окончателно се завръща в Прага, Мърквичка разбира, че в родината му никой не го познава като художник.

В Пловдив чехът е обхванат от трескаво желание да пренесе на платното хора и сюжети, с които се сблъсква на всяка крачка. Никой обаче не иска да му позира.

Веднъж Мърквичка скицирал едно магаре, но когато суеверният собственик на добичето забелязал заниманието му, веднага обърнал добичето, за да не го хванат уроки. Начинаещият художник не се отчайва. Той решава да нарисува циганин, носещ на главата си кошница със зеленчук и с повод на козле или овчица в ръце.

С жена си Ян скроява хитроумен план. Юлия купува кошницата, зеленчука и животинчето и наема едно циганче да ги отнесе в дома им. Мърквичка го задържа за няколко скици и го помолва на другия ден да дойде пак. Циганчето не дошло и художникът тръгнал да го търси на пазара. Ужасеният от магьосникачех „модел" обаче хукнал и панически избягал.

Мърквичка става художник именно в Пловдив. Кураж за това му дава княз Александър Батенберг, който идва в града след победоносната Сръбско-българска война през 1885 г. Директорът на гимназията подарява на младия български княз поздравителен адрес, украсен с алегорични фигури и орнаменти, нарисувани от Мърквичка. Батенберг е зашеметен от изящния подарък и късно вечерта праща стражар да пита директора за името на художника.

На другия ден в гимназията е организирана вечеринка и тогава представят Ян на Батенберг. Трогнат от ентусиазма на чужденеца, Батенберг му праща скъпа игла за вратовръзка с брилянт.

По-плодотворни и продължителни са контактите на Мърквичка с княз Фердинанд, който е известен като тънък ценител и покровител на изкуствата. Двамата се запознават пак в Пловдив, в гимназията, където князът разглежда организираната от Мърквичка и Антон Митов изложба. Пиететът на Мърквичка към монарха не е случаен. Точно Фердинанд го назначава за пръв директор на Рисувалното училище в София на 1 септември 1896 г. Идеята за такова училище принадлежи на Константин Величков, а Мърквичка прави проекта, който бил внесен за одобрение в Народното събрание.

Най-големите ни майстори художници са ученици на Мърквичка.

Училището най-напред се помещава в апартамент на ул. „Аксаков" 22, нает за 6458 лв. Първоначално персоналът се състои от Мърквичка и един прислужник. Към тях по-късно се присъединяват скулпторът Борис Шатц, анатомът д-р А. Сарафов и художникът Антон Митов.

Мърквичка се разкъсва от работа и нито усеща какво яде, нито му остава време за сън. От 147 кандидати той избира 46 момчета и 3 момичета.

През великденската ваканция на 1897 г. била организирана изложба, в която взела участие с евксиноградски пейзажи и цветя княгиня Мария Луиза, чийто грамаден портрет Мърквичка ще нарисува по-късно и който сега е изложен в Квадрат 500.

На 10-годишния юбилей на училището през 1906 г. Мърквичка благодари на Фердинанд за августейшата му подкрепа и закрила. Неслучайно за тържеството е избран 2 август – в същия ден преди 19 години Фердинанд се възкачва на българския престол.

От 60-те картини, с които художникът участва в устроената юбилейна изложба, монархът откупва „Лазарки". Високочайшият меценат разпорежда също така портретът на Стоян Заимов да бъде откупен за Народния музей.

„Избирах си талантливи ученици" – изповядва Мърквичка в дневника си.

Голямото му „разочарование" е Алек-

Broi 5-6 2016 v6.indd 55 11.01.17 22:27

сандър Божинов. Още като вижда първите му карикатури, Мърквичка го извиква и го скастря: „Виждам, че вие правите карикатури на политически лица в един софийски вестник – това не е позволено на учениците. Вие трябва да предпочетете едно от двете: или училището, или вестника". Занятието обаче било единственият сигурен доход за талантливия младеж и той казал на строгия си директор, че избира вестника. Мърквичка се ядосва и отрязва: „Аз мога да ви кажа, че вие сте несериозен човек и от вас абсолютно нищо няма да излезе".
Божинов се разтреперва, защото професорът му се видял като заклинател, сипещ му проклятието на съдбата. След това обаче един ден, вместо да се поти над училищна задача, той нарисувал карикатури на професорите Мърквичка, Митов и Шатц. След почивката вижда, че карикатурите липсват. Оказва се, че проф. Мърквичка ги бил откъснал. И докато Божинов очаква да бъде изхвърлен от Рисувалното училище, след година професорът го кани вкъщи заедно с още 3–4 ученици – да рисуват великденски яйца.
В ателието – отрупано със завършени и незавършени картини, Божинов изумен вижда карикатурата си, добре рамкирана и окачена на стената. А през 1937 г. старият художник идва в ателието на Божинов и го похвалва: „Аз следях Вашето развитие и се радвам на напредъка Ви – това е върхът, който един художник може да достигне в своя жанр и в своето творчество".
Външно строг, вътрешно мек – такъв е бил Иван Мърквичка.
Художникът рядко давал израз на най-съкровените си чувства. Само 2–3 пъти той позволява на околните да надникнат зад маската му.
За един такъв момент разказва Лука Говедаров. През 1916 г. е убит на Южния фронт като български подпоручик синът на Мърквичка – Иван (Ян). Според Говедаров старият художник коленичил многократно пред пресния гроб край с. Градешница (сега в Бившата югославска република Македония) при Каймакчалан. Белите му коси криели ронещите се бащини сълзи. Накрая неутешимият баща взима пръст от гроба на сина си и я отнася със себе си.
Мърквичка съжалявал много, че грохотът на войната не му позволил поне да скицира лобното място на сина си и че в няколкото нощни часове той можел само с ръце да опипа пръстта, попила кръвта на едничкия му син.
Неразгадаемата маска на художника пада и друг път, когато през 30-те години негови ученици не му позволяват да изложи свои картини на изложба в Прага, уредена от Чехословашко-българската взаимност. Обяснението било, че Мърквичка не бил българин! Потресеният им учител могъл само да каже: „Не знам и не искам да ги знам!".
След смъртта на сина си и загубата на съпругата си, която умира от рак, художникът все повече се чувства самотен. В България – чех, в Чехия – българин!
Старостта постепенно угася пламъка на твореца, който с четка очерта етническата граница на българите на Балканите – от Черно море до албанските планини и от Дунав до кротките води на Егея. Неизброими са неговите картини на жени и на мъже в български национални носии. А по това време у нас няма и фотограф, който като Мърквичка да ги съхрани за идващите поколения.
Старият художник прекарва зимите в Прага, в ателието си на „Сантошце", сред малкото картини, донесени от София. В късно лято и в ранна есен той пристига в София или в Пловдив. Пейзажът в двата града вече се е променил. Приятелите на художника са остарели като него... Но въздухът е същият... Той ще го вдъхнови за още някоя скица, за внезапно изплувал спомен, който ще бъде претворен в картина.
Когато четката става безсилна, избира словото.
През 1930 г. той отпечатва в Българската придворна печатница своите сонети на чешки. Стихосбирката се казва Krůpěje z neznáma („Прашинки от неведомото"). Отзвукът за нея не стига до далечна Чехия, защото е отпечатана в София. В България също не се чува много за книгата, тъй като стиховете са на чешки.
Като мъгла от мозъка ми бликат
рой сънища, мистично оцветени,
видения – примамливи вселени,
на звездния език духа ми викат
– изповядва мъдрецът Мърквичка.
Побелелият поет-художник улавя стари теми, но не забравя България. Той възпява Родопите, трепне пред кошмара на войната и плаче за македонските бежанци...
Мърквичка умира на 18 май 1938 г., след като приема пожелания на приятели по случай именния си ден. Картините в пражкото си ателие той завещава на България и този му завет изпълнява племенницата му Анна. На гроба му в Прага известният чешки скулптор Ладислав Шалоун изгражда бронзов бюст. Мисля, че когото и да попитаме кой е нарисувал картината „Ръценица", той няма да се поколебае, а ще отговори: „Мърквичка!".

xxx

Преди трийсетина години купих една изящно оформена книга на чешки с подозрението, че е на Мърквичка, което по-късно установих, че е било правилно. По този екземпляр скланях наши преводачи от чешки да опитат да преведат сонетите. Някои се съгласяваха, но после се отказваха. Може би единственият им преводач е могъл да бъде поетът Кирил Христов навремето. Последно запалих поетесата Мария Генова, която работи от сърце близо година и през 1998 г. избрани стихотворения от Мърквичка излязоха на български в неин превод в книга със заглавие „Сонети". За мнозина фактът, че художникът е бил и поет, подейства потресаващо.
В същата година Димитър Великов алармира от Прага със статията си „В енциклопедиите на две държави, а гробът му тъне в забрава", публикувана във в. „Демокрация", че гробът на Мърквичка е в опасност: „Сменяха се дипломатически екипи, директори на културния ни център, а българските следи в Прага продължават да изчезват и това не буди тревога. Ще каже някой: „Но това е друга тема". И на пръв поглед ще е прав, но 60-годишнината от смъртта на художника проф. Иван Мърквичка, творецът, който присъства както в енциклопедията на чешките художници, така и в българската, художникът, който още от 1885 г.

Broi 5-6 2016 v6.indd 56 11.01.17 22:27

Преподавателите в Рисувалното училище през 1910 г. – проф. Иван Мърквичка е в средата, седнал

налага българската тема в чешките списания „Златна Прага" и „Квети", е достатъчен повод да се замислим за нашата признателност".
След публикацията поетесата Мария Генова, преводачка на сонетите на Мърквичка на български, се захвана с историята около гроба и установи, че той не е откупен за вечни времена, а периодично трябва да се плаща такса, за да бъде съхранен. Тъй като таксата не е голяма – мисля около 76 долара, покойният й съпруг Христо Априлов й казва, че ще я плати той. Тогава във в. „Труд" излиза статия, че двамата ще дадат парите за запазване на гроба на Мърквичка. След консултация с адвокат се оказва обаче, че частно лице няма право да откупува, ако не е наследник, затова Мария Генова разговаря с известната изкуствоведка Вера Динова-Русева, изследователка на Мърквичка. Динова-Русева отива при министъра на културата Емма Москова, която е шокирана и разпорежда веднага на културния институт в Прага да приведе сумата. Дали институтът или друг е превел сумата, не ми е известно. Чуваше се, че Бохемия клуб е помогнал.
След изтичане на срока и на тази откупка от Прага до мен през октомври 2013 г. дойде вестта, че гробът на проф. Иван Мърквичка пак е заплашен от заличаване. Тогава направих група във фейсбук *Иван Мърквичка/Jan Václav Mrkvička – чехът, който бе по-българин от българи* с една-единствена цел:
„Групата ще изиска от Министерството на културата гробът на проф. Иван Мърквичка да бъде откупен за вечни времена и ако трябва ще направим протест пред министерството! Не струва този гроб толкова скъпо, колкото ни струват нехайни чиновници! А какво е България без Мърквичка и подобни на него великани в културата и историята ни – тя е гнус, позор и срам! Какво срамно нещо щеше да се извърши - малоумни гробари щяха с кирките да изпотрошат костите на Мърквичка, да ги изхвърлят после и ЗАЩО? Заради нехайството на българи, на които им се плаща, за да не допуснат това. И причината за цялата тази нелепа и гнусна случка са някакви си 200 евро! Три години тази такса не е била платена...". Помолих приятели да присъединяват повече хора и групата достигна близо 3000 души. Групата изненадващо достигна голям брой участници, стана скандал. Чуваше се, че нямало пари да се плати гробът и той ще бъде заличен. Ето част от писмото до тогавашния министър д-р Петър Стоянович:

УВАЖАЕМИ
ГОСПОДИН МИНИСТЪР,

Предстои заличаването на гроба на Мърквичка в Прага, защото българската държава не е привела 200 евро такса от 2011 г. насам. Наемател на гроба е Българският културен институт в Прага, който, доколкото разбрахме, е уведомен от пражките гробищни власти, че те ще започнат процедура по отнемането. Т.е. костите на Мърквичка ще бъдат извадени и гробът ще бъде отдаден на друг покойник. За да не се случи това, Министерството на културата трябва да приведе 200 евро на Българския културен институт в Прага.
Ние, 700-те почитатели на известния художник проф. Иван Мърквичка, които създадохме на 12 октомври т.г. група във фейсбук „Иван Мърквичка/Jan Václav Mrkvička – чехът, който бе по-българин от българи", сме обезпокоени, че гробът му в Прага може да бъде заличен.
По този повод ни вълнуват два въпроса:
1. В състояние ли е Министерството на културата да осигури таксата от 200 евро своевременно?
Ако отговорът е „НЕ", тогава Министерството на културата ще се съгласи ли сумата да бъде събрана в кратък срок от почитателите на проф. Иван Мърквичка?
2. Възможно ли е, за да се прекрати напрежението около плащането на временната гробищна такса от 200 евро през 10 години, гробът да бъде откупен за вечни времена? Какво би струвало това? Как почитателите на проф. Мърквичка биха могли да помогнат за събиране на необходимата сума?
Надяваме се, че Вашата енергична намеса ще предотврати една несправедливост спрямо паметта на многозаслужилия за България художник и общественик проф. Иван Мърквичка.

Гр. София С УВАЖЕНИЕ:
14 октомври 2013 г.
Петър Величков,
admin на групата

За съжаление не получихме никакъв отговор. Нямам представа дали внесеното в Министерството на културата от мен писмо или фактът, че Галина Тодорова, директорката на културния ни институт в Прага, по това време беше в София, но БКИ плати таксата.
Не ми се гадае какво ще се случи следващия път...

Петър Величков

Снимки: архив

Broi 5-6 2016 v6.indd 57 11.01.17 22:27

Възпоменание за Гец

Георги Георгиев-Гец

На 4 октомври олемият български актьор трябваше да навърши 90 години.
Отиде си след мъчителни страдания от получения на 9 април 1996 г.инсулт в Стара Загора, след пет месеца прекарани на легло, първите три от които в кома, на 2 септември 1996 г. в столичната болница „Царица Йоанна".
До него, в последните му мигове, бдяха жена му Цена и по – големият му син – кинорежисьорът Иван Георгиев. Почина месец преди очаквания от колеги и почитатели 70 -годишен юбилей.

Роден в еленското село Разпоповци, сега квартал на гр.Елена, Георги Георгиев от дете заживява с неповторимата атмосфера на местното читалище и на ентустиастите – самодейци и съвсем логично след завършване на еленската гимназия заминава за София.
Кандидатства във ВИТИЗ през 1947 г.Приет е едва на третия път, като междувременно работи като журналист.
Единствен от випуска си става знаменит и признат творец, чийто път задължително се анализира във всяка меродавна специализирана енциклопедия.

Учи в института от 1949 до 1954 г., след което попада в трупата на първия ни по престиж театър – днешният НАТ „Иван Вазов", на чиято сцена играе до пенсионирването си през 1992 г.
Гец е от поколението аткьори от ранга и мащаба на Коста Цонев, Георги Калоянчев, Апостол Карамитев, Любомир Кабакчиев, Гинка Станчева, Емилия Радева...
Той се утвърждава в благородна конкуренция в най-добрия ни театър сред най-изявените му творци, а чрез характерната си мъжествена и благородна осанка, естествено и непринудено излъчване, огромен талант и трудолюбие, става една от най-влиятелните фигури в следдеветосептемврийското ни кино и телевизия, един от най-често сниманите български актьори, работили под ръковдството на най-изявените ни постановчици.
Водеща в цялата кариера на Гец е героичната тема, борбата на пресъздадените от него протагонисти в миналото и настоящето за справедливост, хуманизъм и по-добър живот.
Георги Георгиев-Гец е еднакво убедителен и като легендарния партизански командир в „Осмият"(1969), и като суперполицая Никола Гешев в „Сами сред вълци"(1979), доказвайки че изпитва пиетет към силните и оформени характери от двете страни на барикадата.
Той демострира умението си да изгражда правдиво и убедително образа на строителя на новия живот, изпълнен със съмнения и комплекси – „Стръмната пътека"(1961), както и да разкрие дилемите, стоящи пред стопанските ръководители в годините на техническия прогрес – „Стената"(1984).
Доказва, че за него не представлява трудност да се утвърди в криминално – приключенското кино – „Наша земя"(1953), „Нощта срещу 13 – ти" (1961) , „Златният зъб"(1962), „Цитаделата отговори"(1970), „Няма нищо по – хубаво от лошото време"(1971), „Игрек 17"(1972), комедията – „Последният ерген"(1974), военната супепродукция – „Зарево над Драва"(1974), актуалното политическо изследване – „Допълнение към 33Д"(1976), историческата хроника – „Пътят към София"(1978), „Денят на врадетелите"(1986), детския филм – „Между двамата"(1966), психологическата драма –„Законът на морето"(1958), „Черната река"(1964), „С дъх на бадеми"(1967), „Най – дългата нощ"(1967), адаптациите на литературната ни класика – „Татул"(1972),

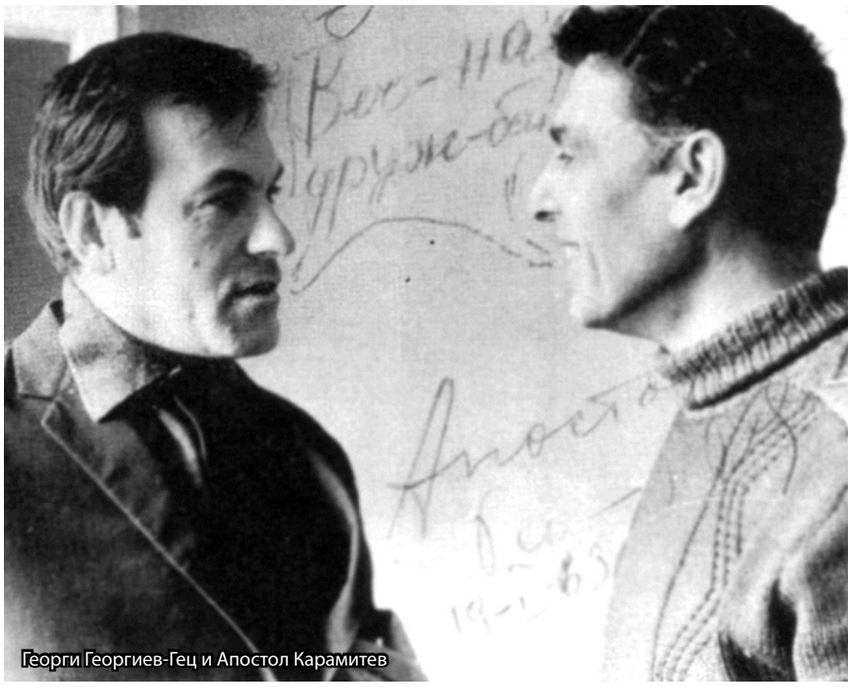
Георги Георгиев-Гец и Апостол Карамитев

Broi 5-6 2016 v6.indd 58 11.01.17 22:27

Георги Георгиев-Гец

„Вечери в Антимовския хан"(1988), „Под игото"(1991), както и да участва в популярни тв сериали като „С пагоните на дявола"(1967), „На всеки километър", първи сезон (1969), „Сами сред вълци"(1979), „Васко да Гама от село Рупча"(1986)...
Гец изпита ударите на догматичната ни критика и както бе нарочен за един от официалните любимци на бившия режим, изживя горчивината от забраната на някои от най-съкровените и ярки творби, в които е участвал с присъщата си амбиция и всеотдайност – „Животът си тече тихо"(1958), „Привързаният балон"(1967), „Прокурорът"(1968), „Небето над Велека"(1968), недооценяване приноса на „Матриархат"(1977), съкращаване на сатирично – изобличителния финал на „Равновесие"(1983) и спирането на „Куково лято" през 1983 г., продължението на най – физиономичния му и хармоничен филм след „Първи урок"(1959) и „А бяхме млади"(1961) в цялата му кариера – „Селянинът с колелото"(1974), в който извая скъпия на сърцето му Йордан, гражданинът със селска душа , с който постигна своята артистична пълнота и съвършенство.
Георги Георгиев-Гец остана един от стълбовете на родния ни театър, в който създаде поредица от великолепни образи като знаменит актьор, познат от превъплъщенията си в „Горещо сърце"(1957), „Пред буря"(1960), „Иван Шишман"(1961), „Златната карета"(1967), „Монахът и неговите синове"(1968),"Боряна"(1969) „Еснафи"(1971), „Тази малка земя"(1974), „Хъшове"(1976), „Бяг"(1977), „Опит за летене"(1979), „Под игото"(1981), „Образ и подобие"(1990)...
Критично селекционираната драматургия и умелата режисура на водещите ни тв капацитети му дава възможност да триумфира в „Дом сред блатата"(1961), „Случка в гората"(1964), „Човекът от досието"(1966), „Среща в хижата"(1967), „Немили – недраги"(1969), „Рожден ден"(1971), „Жена премина кръстопътя"(1974), „Човекът , който донесе дъжд"(1975), „Тази малка земя"(1978), „Златното покритие"(1981), „Суровото време"(1981), „Хъшове"(1982), „Дежурната администраторка слуша"(1985), „Вечер"(1987)...
След пенсионирането си от НАТ "Иван Вазов" актьорът преживя втори артистичен ренесанс с гастроли в Театър 199 в Монтана, Пазарджик, Кюстендил, Габрово, за да стане звезда и на театър „Барбуков" с постановките „Може би на покрива има кон"(1995) и „Скакалци"(1996).
Георги Георгиев-Гец изживя болезнено кризата в българската куртура и в частност в киното и телевизията. За него тя беше още по-тежка, тъй като в продължение на четири десетилетия той беше лицето на българския екран и след мимолетните си изяви в „Под игото"(1991) и „Кръговрат"(1993), той затвори кръга на своя творчески път в театър „Барбуков".
При нелеки за културата обстоятелства се налага да честваме паметта на любимия ни актьор.
Той обичаше публиката, беше истински народен артист и като авторитет, и по популярност и все се надяваше, че нещата ще се оправят и зрителите отново ще го видят на екрана...
Непреходно е сътвореното от него на филмовата и телевизионна лента, големите му театрални превъплъщения, изключителното му личностно присъствие и излъчване, с които Гец ще остане в съзнанието ни като един от най – големите, талантливи и обичани български актьори!

Борислав Гърдев

Георги Георгиев-Гец

Снимки: архив

Broi 5-6 2016 v6.indd 59
11.01.17 22:27

Зеленият еликсир

Зима е. Сковани сме от студа и само мисълта за дължината на безкрайната зима, която се простира пред нас, ни уморява и разболява. Слънцето ни е забравило и имаме чувството, че докато се разсъним, мръква. Освен това и грипът чука на вратата с някой от поредните си щамове. Време е да се стоплим с чаша истински чай. Освен традиционните билкови чайове като мащерка, лайка, липов цвят, риган, бъз, градински чай, можем да си пийнем и един истински зелен еликсир. Той хем избистря мисълта, хем ни изпълва с най-мощните антиоксиданти.

Направете си малка чайна церемония

Camellia sinensis

Според китайската митология зеленият чай бил открит от митичния император Шен Нун, известен още като „царят на лекарите". Докато лежал уморен под един храст, в устата му попаднала загрята капка с малко листенце. След като я глътнал, Шен Нун веднага почувствал прилив на сили и така открил зеления чай. Той веднага включил листата от зелен чай в списъка с билки, използвани в медицината. Това станало 3000 – 4000 г. пр.н.е.
През 1191 г. известният дзен будистки монах Еисай написал в Япония „Книга за чая", в която подробно изброява ефектите на зеления чай - стимулиращо въздействие върху организма на човека, утоляване на жаждата, подпомагане при лошо храносмилане, подобряване функциите на мозъка и на пикочната система, ограничаване ефекта на алкохола и т.н. Еисай описва и положителното действие на зеления чай върху различните органи на човешкото тяло и най-вече върху сърцето. Днес, девет века по-късно, можем напълно да му вярваме!
Чаеният храст - Camellia sinensis, от който се прави зеленият, черният и белият чай, е вечнозелен. Височината му достига максимално 2 метра. Зеленият чай се приготвя от листата му, които се подлагат на минимално окисляване по време на обработката им - за разлика от черния чай. Процесът се спира чрез бързо загряване на листата. Това става с пара за 15-20 сек.–по японския метод, или чрез сухо изпичане в тиган – по китайския метод. Чаят се обработва ден-два след прибирането му и запазва повечето химически съставки на пресните листа. В процеса на сушенето могат да се създадат различни съчетания от вкус и аромат. Цветът варира от светлозелен до изумруден и тъмнозелен.
Кофеинът в чаша зелен чай е в значително по-малко количество, отколкото в кафето. Докато чаша кафе съдържа средно 100-150 мг кофеин, чаша зелен чай има между 25 и 35 мг. Но все пак не е препоръчителнато да пиете зелен чай преди лягане.

Антиоксидантна бомба

Зеленият чай съдържа едни от най-ефективните антиоксиданти. Полифенолите (мощни антиоксиданти) в него помагат да се елиминира излишният холестерол и са изключително важни за здравето на човека. В зеления чай има голямо количество катехини (натурални полифеноли от групата на флавоноидите), което му позволява да регулира нивото на захарта в кръвта. Съдържащите се в зеления чай флавоноиди влияят върху обмяната на веществата, подсилват имунната система и пречат на възпаленията; забавят съсирването на кръвта, могат да предотвратят болести на сърдечно-съдовата система, имат антимикробно, противоалергично и противовирусно действие. Зеленият чай съдържат витамините C, P, K, PP, A, D, E и микроелементите флуор, цинк, йод, мед, манган, фосфор, калций. Освен това съставките на зеления чай засилват разграждането на мазнините и намаляват чувството на глад.
Голямата продължителност на живота на японците неслучайно се свързва и с ежедневната употреба на зелен чай. Редица изследвания показват, че количеството зелен чай, което изпиват японците (средно по 1,2 литра на ден) ги предпазва от редица сърдечно-съдови заболя-

Broi 5-6 2016 v6.indd 60 11.01.17 22:27

вания и е добра превенция срещу ракови заболявания.

Японският зелен чай е с гарантирано качество

Ако искате да сте сигурни, че пиете наистина качествен зелен чай, си купете японски зелен чай. Японският зелен чай е скъп продукт, но е с гарантирано качество, което си заслужава цената. Преди да достигне до потребителите, той минава през изключително строг контрол. При това ви осигурява антиоксиданти, с които зеленият чай в пакетчета от супермаркета едва ли ще ви снабди. След като си направите първата доза, не го изхвърляйте. Зеленият чай (с изключение на матча) може да се прецежда няколко пъти, но най-късно 3-4 часа след първото прецеждане, защото иначе губи качествата си. В никакъв случай не го „подобрявайте" със захар, лимон или мляко!

Сенча

Сенча е най-разпространеният чай в Страната на изгряващото слънце. Произвежда се в цяла Япония, като 50 % от производството му е съсредоточено в префектура Шизуока. Листата му се събират ръчно в края на пролетта, след което се поставят за секунди на пара. После се сушат и складират при подходяща температура. Така те запазват всичките полезни вещества на Сенча.
Сенча има приятен вкус и аромат и лек привкус на зелените полета на Япония. Цветът му е златистозелен. Сенча има успокояващ и релаксиращ ефект, стимулира имунната система, има диуретично действие. Сенча ускорява метаболизма и изгарянето на мазнини, предпазва от сърдечни болести и атеросклероза.
Начин на приготвяне: в малка каничка (300 г) сложете 5-6 г сенча. Залейте с гореща вода. Водата трябва да е загрята до 75-80 градуса, но в никакъв случай не трябва да е вряща. Водата може да заври, но след това трябва да се охлади до 80 градуса. Първото запарване е за минута-две. Следващите запарвания могат да бъдат по-продължителни.

Гьокуро

Той е един от най-скъпите чайове в Япония. Има сладникав вкус и деликатен аромат. Гьокуро се произвежда от същите чаени дървета, използвани за производството на сенча, но те се покриват около двадесет дена преди събирането на листата. Това води до намаляване процеса на фотосинтеза и в резултат се произвежда повече хлорофил. Характерно за гьокуро е, че се прави от първите чаени листа, които се запарват леко, за да се предотврати окисляването им и след това започва процес по навиване и сушене на листата.
Приготвяне: листата на чая се запарват в чайник с топла, но не вряла вода. Температурата трябва да е между 50 и 60 градуса. Количеството чай, което се ползва, е двойно повече в сравнение със сенча. Обикновено се слага един грам чай за всеки 30 мл. вода. Чаят е готов след 2-3 минути, след като листата на гьокуро се разгърнат. Запарването може да се повтори до пет пъти. При това листата на гьокуро могат да се ядат и имат много приятен вкус.
Този чай е силен антиоксидант, ускорява метаболизма и изгарянето на мазнини. Намалява риска от диабет и от сърдечно-съдови заболявания. Гьокуро съдържа и високи нива на катехин EGCG (епигалокатехин галат), спомага за освобождаването на тялото от токсични съединения.

Суперхраната Матча

Матча е прахообразен зелен чай, използван в тардиционните чаени церемонии. Той има богат вкус и изключително свеж аромат. Смята се, че чаеният храст е внесен в Страната на изгряващото слънце от Китай от вече споменатия дзен будистки монах Еисай. Той засадил храста в Киото и открил за японците стрития зелен чай, известен като матча, без който са немислими традиционните чаени церемонии.
Матча се счита за най-здравословния чай на планетата, защото съдържа 16 различни аминокиселини, 8 пъти повече бета каротин от спанака и 70 пъти повече антиоксиданти от портокаловия сок. Чаят съдържа повече антиоксиданти от суперхрани като боровинките, спанака, годжи бери и други. Антиоксидантите в една чаша матча са 10 пъти повече от тези, които съдържа чаша обикновен зелен чай.
Чаят от матча съдържа високи нива на катехин EGCG, който играе положителна роля в борбата на организма с рака. EGCG стимулира производството на хормона норадреналин и така засилва метаболизма и изгарянето на мазнини.
Матча буквално преведено означава „чай на прах". Приготвя се от стрити на прах листа от чаените храсти и се пие без да се прецежда. За разлика от обикновения зелен чай, при производството на матча чаените дървета се засенчват 3-4 седмици преди беритбата. Така в тях се натрупват големи количества хлорофил.
След брането листата се смилат ръчно с гранитни камъни до получаването на фина зелена пудра. За един час с едно съоръжение се приготвят само 40 гр. от зеления еликсир. С матча ние изпиваме и стритите на прах чаени листа, които съдържат много по-висока концентрация на катехини, хлорофил и л-теанин, който има антистресов ефект.
Приготвяне: 1-2 г матча (една матча лъжичка) се слага в 80-100 мл вода. Чаеният прах се изсипва в специална купичка за матча и се залива с топла вода, загрята до 80 градуса, бърка се до получаването на пенлива смес, която се разбърква най-добре с традиционната японска бамбукова бъркалка.

Пиенето на зелен чай е въпрос на навик. Ароматът му не е силен и натрапчив като на кафето, но с течение на времето ще се научите да цените омайния зелен цвят на чая, неговия неповторим вкус на прясно окосена трева и богатата му палитра от знайни и незнайни аромати. Ако ви облее и наситената слънчева светлина от Страната на изгряващото слънце, ще се заредите с много жизнена енергия, която ще ви стопли през зимните и ще ви охлади през летните месеци.

Мария Захариева

Снимка: Мария Захариева

Broi 5-6 2016 v6.indd 61 11.01.17 22:27

Абонамент

Интересува ли ви животът на българите в Чехия, България и в целия свят?

Абонирайте се за списание „Българи“, подкрепете своето българско списание! „Българи“ е едно от най-представителните списания на българската общност.

Годишният абонамент за 6 броя е само 180 Kč. Пощенските услуги поема сдружение „Възраждане“. Средствата можете да изпратите на сметката на сдружението **1962160309/0800** или по пощата на адрес: o.s. Vazraždane, Vocelova 3, 120 00 Praha 2.

Обадете ни се на GSM 777 196 322 или ни пишете на e-mail balgari@ atlas.cz

За контакти:
o.s. Vazraždane
Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2
Тел.: +420 777 196 322
balgari@atlas.cz, www.blgari.eu

БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ „Д-р Петър Берон“ – ПРАГА

ШАНС ЗА ВАШИТЕ ДЕЦА

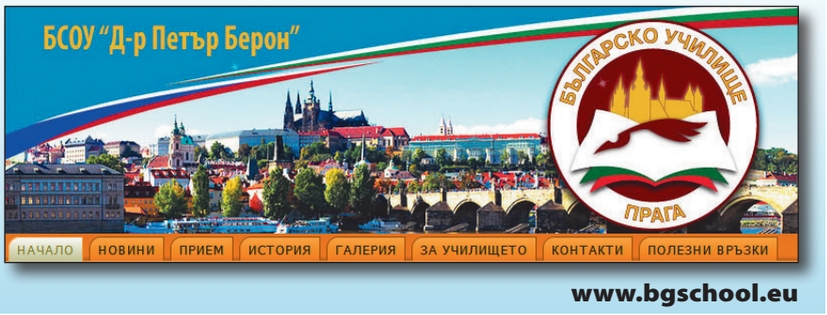

www.bgschool.eu

Българи брой 5-6 /2016

Издател:
Гражданско сдружение „Възраждане“, Americká 28, 120 00 Praha 2

Адрес на редакцията:
Vocelova 3, 120 00 Praha 2

„Българи“ излиза с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чешката република

Регистрационен номер в Министерството на културата на Чешката република: E 13282

Главен редактор:
Мария Захариева

Редакционен екип:
д-р Красимира Мархолева, Васил Самоковлиев

Сътрудници:
Снежана Тасковова, Пламен Тотев, д-р Таня Янкова, Стефан Кисьов, Даниела Горчева, Татяна Борисова, Минка Атанасова, Борислав Гърдев, Пенка Калинкова, Раиса Андонова-Щурм, Златна Костова, Румяна Кирилова, Георги Георгиев

Дизайн: Станил Станчев

Година 15, брой 5-6 /2016

e-mail: balgari@atlas.cz
www.blgari.eu

Печат: Tiskárna Libertas, a.s.
Дадено за печат: 22.12. 2016

Цена: 60 крони
Годишен абонамент: 180 крони

Всички права запазени

Това издание или отделни негови части не могат да бъдат размножавани, публикувани и/или предавани по електронен, механичен, фотокопирен или друг начин, както и въвеждани в информационни системи, включително компютърни, без изрично писмено съгласие от издателя – Vazraždane

Balgari

Periodikum bulharske menšiny v České republice
Časopis je vydáván s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky

Balgari 5-6/2016

Adresa redakce a tel. spojení:
Vocelova 3, 120 00 Praha 2
221 419 838, 777 196 322
balgari@atlas.cz, www.blgari.eu

Ročník XV
Periodicita: 6
Náklad: 600 výtisků
Místo vydávání: Praha
Číslo vydání: 5-6/2016
Den vydání: 30.12. 2016
Evidenční číslo: MK ČR 13282
Vydavatel: Vazraždane, Americká 28
120 00 Praha 2, IČO 26544229

Снимки: архив на сдружение „Възраждане“

Георги Янев, Иво Папазов и Петър Ралчев, 2005 г., Прага

15 години сдружение „Възраждане"

„Щурците", 2007г., Прага

15 години сдружение „Възраждане“

Фолклорни концерти

Валя Балканска

Теодосий Спасов

Стоян Янкулов

Петър Янев и Валя Балканска

Петър Ралчев

Снимки: архив на сдружение „Възраждане“